Lapszámunkat **Morvai Tibor** grafikáival és szobraival illusztráltuk.
A mûvészrõl a 31. oldalon olvashatnak

MAGYARI BARNA
Gyász-didergésben

Nagy Gáspár halálára

a múlás közülünk bántóan kivet
„meteorporos” a zakód a szíved
tüzet fog a bánat csontomig éget
örök csöndedbõl festem a versképet

nyelveden a nyelvtan szüntelen stagnál
szótöltényeid elvette a halál
biztatásod helyett hiányod fog át
de verseim õrzik kezeid nyomát

emberi fényed elõttem meglibben
egy látomás-állomási restiben
ahol sakkozol József Attilával
míg itt lent folyton emléketek szárnyal

gyász-didergésben lúdbõrözik lelkem
ahogy sorsod folytatni el-elkezdem
sírodtól könnyel lép tovább az élet
s mi még évekig etetjük a véget

Irodalmi Jelen

VII. évfolyam
66. szám
2007. április

Örökös munkatársunk: Faludy György
www.irodalmijelen.hu

498 Ft; 4 RON; 2 €

Bogdán László, Czegõ Zoltán, Lelkes Miklós, Ármos Lóránd versei
Bence Erika (az Irodalmi Jelen regénypályázatának különdíjasa): Családszótár
Sigmond István: Odabent a fény
Zöldi László: Pertu
Nagy Farkas Dudás Erika: Háború
Magyari Ágnes: Egy kis gyengéd kedd reggeli gyilkosság

KÁVÉHÁZUNK A CENTRÁL
Minden kedden 18.00–20.00 között szerkesztõségi órákat tartunk a Centrál Kávéházban (1053 Bp. Károlyi M. u. 9.). Szerkesztõségünket Kukorelly Endre fõmunkatársunk képviseli.

A TARTALOMBÓL

Budapest távol eső, dimbes-dombos régi részében él Szakács Sára dokumentumfilm-rendezõ. Nemcsak a külsõ környezet különleges, hanem a ház belsõ elrendezése és tárgyai is, amik sok emléket hordoznak. Az ajtóval majdnem szemben például egy nagy József Attila-kép függ a falon, s alatta a *Tiszta szívvel* felnagyított kézirata látható.

VENNES ARANKA
A dokumentumfilmes hitre jutása

Beszélgetés Szakács Sára rendezõvel

– Valóban ennyire fontos önnek József Attila, hogy mindig, minden nap, mikor hazatér, vele kell találkozzon?

– Ez az 1980-as költészetnapi plakát, és abban az idõben ez nagyon fontos volt. Mert a „nincsen apám, se anyám, se Istenem, se hazám” akkor egy általános életérzés volt szerintem az ifjúságban és bennem is. Ezt az váltotta ki, hogy 1966-ban, Debrecenben, mint középiskolás diákok, megemlékeztünk az 56-os forradalom tizedik évfordulójáról, és 56-ot nem ellenforradalomnak neveztük. Így lettem 17 évesen politikailag megbízhatatlan, és eltiltottak Magyarország összes felsõfokú intézményétõl. Én abban nõttem fel, hogy 56 forradalom volt, az, hogy ellenforradalom, soha el nem hangzott családunkban. Tiszta szellemû, tiszta erkölcsû szüleim szerint bûn a hazugság. Ezt megtanították nekünk, gyermekeknek. Miért nem szabad hazudni, miért kell igazat mondani, nemcsak családi kapcsolatokban, hanem idegeneknek is. Kisgyerekként láttam, amikor átjöttek a szomszédok este felé – mert nagyapának volt csak telepes rádiója azon a vidéken, fogták Szabad Európát, Amerika Hangját, s bennem azok a képek maradtak meg, hogy amikor Nagy Imrét hallgatták, sírtak örömükben. Ezek az élmények meghatározták világlátásomat.

– Tehát az igazmondás, az igazság keresése-megtartása végigkíséri az életét, hiszen a dokumentumfilm is a valós történéseket próbálja megeleveníteni. Például a Hajdú-Bihar megyei 56-ról szóló filmjében az egyik történész elmondja – és hát nem õ az egyetlen –, hogy nincs még egy másik történelmi esemény a világon, amit ennyiféleképpen elhazudtak és bemocskoltak volna. De hát egyáltalán hányféle igazság van? Miként látja ezt a filmrendezõ?

(Folytatása a 18. oldalon)

BOZSAKY DÁVID
Félig fakezűek, félig botszeműek

A lap kertészének

Agytekervényeinket gereblyézõ kertészt, egy gazoló mûvészt kapott ötödik születésnapjára az Irodalmi Jelen. Isten éltesse sokáig, a próféta növessze hosszúra a szakállát! Az új mester *Félig kalmárok, félig apostolok* címû cikkére szeretnék reagálni, talán kicsit folytatnám, kiegészíteném azt. Teszem ezt olyan jogon, hogy bár a cikk éjszakába nyúló vitáink, beszélgetéseink ihletése nyomán született, elolvasva mégis azt éreztem, hogy nagyon sok minden kimaradt belõle. Az én megközelítésem annyiban mindenképpen más, hogy érdeklõdésem középpontjában mindig inkább a képzõmûvészet állt, és a lírának csak boldog, kívülálló szemlélõje voltam.

Kezdeném talán a probléma feltárásával. *Mi vagyunk az okai, mi írástudók, írók , költõk, festõk, fotográfusok, filmesek, vagyis a mûvészek…mert a szart is aláírtuk, hogy mûvészet…*írja már az elsõ sorok között Weiner Sennyey Tibor. Szerencsére azért Pannónia még nem lett szeméttelep, ahogy a nem túl fényes jövõt elénk vetíti az írás. Van benne igazság, de szerencsére még rengeteg jó mûvészünk van, az már más kérdés, hogy miért nem hallunk róluk. Az állam fokozatosan kivonul a mecenatúrából, ez évrõl évre egyre jobban látszik. A mûvészet menedzselése pedig sajnos nem arról szól, hogy az alkotó embereket felfedezze, megtalálja és mindent elkövessen, hogy õket senki ne zsákmányolhassa ki. Érdekelne, hogy az egyetemeken, ahol a mûvészet menedzselését tanítják, milyen óraszámban tanulnak az alkotói válságról? Ugyanis errõl kellene hogy szóljon a mesterségük! Az alkotókkal való valós kapcsolattartásról, és nem csupán a mûvek értékesítésérõl. Hiszen az alkotástól oly messze áll a szereplés. Vagy csak az érdemli meg, hogy munkáit megismerjük, aki jó csepûrágóként menedzseli magát? Sõt, a túlzott szereplési vágy az alkotói válság egyik viszketõ tünete csupán. Valójában az igazi mûvészt a közönség nem érdekli, persze jólesik neki is a dicséret, és talán a mások véleménye is számít, de õ a múzsájának alkot. És hogy mi a különbség? Nincs rajta mit magyarázni. Ha nem érted, az azt jelenti, hogy eddig rossz úton jártál. Sokkal inkább az szorulna magyarázatra, hogy ez miért nincs minden esetben így.

Nem arról van szó tehát, hogy minden mûvésznek szégyellnie kell magát és jobban meg kell magát erõltetnie. A rendszer az, ami rossz. A modern és posztmodern képzõmûvészeti stílusok olyan kézenfekvõ technikákon alapulnak, és ezek annyira kitágították a mûvészet korlátait, hogy szakmai tudás nélküli és – ami talán még fontosabb – elhivatottság és mandanivaló nélküli, ezért mûvésznek semmiképp nem nevezhetõ emberek rátelepedtek a mûvészeknek kialakított dotációs és publikációs csatornákra.

(Folytatása a 31. oldalon)

Rácz Gergely

Gondolatok a nyelvtanulásról

No hablo ingles. És levágja a telefont. Ez kérem a mediterrán mentalitás. Nincs egyedül, vigyázat! Igaza van, minek szaporítani a szót. Õ megmondta, nem beszél, a kommunikáció, részérõl, befejezve. Mit mondhatnék. Erre és sok minden másra? Attól tartok, hogy Dél-Amerikában csak egyetlen nyelvet ismernek és beszélnek: a spanyolt. Aki nem beszél spanyolul, elveszett. Angollal semmire nem mész. Egy nemzetközi szállítmányozó cég egyetlen telefonhoz hívható alkalmazottja annyit nem tud angolul mondani, hogy sajnos nem beszél, hívjam ezt vagy azt. Elvégre Spanyolországban vagyunk, beszélj spanyolul! Kissé komikus Európai Unióra és globalizációra gondolni, amikor tapasztalataim szerint a nyelvi és egyéb nacionalizmus elképesztõ méreteket ölt Európa legtöbb országában.

„Mert biztosan nem az a világ értelme, hogy »nemzetekbõl« álljon meg hazákból, amelyeknek, még ha tényleg csak kulturális sajátosságaikat akarják is megõrizni, még mindig nem volna rá joguk, hogy akár egyetlen emberéletet is feláldozzanak.” (Joseph Roth)

Beszélek hat nyelven, de egyetlenegyen sem rendesen. Minden nyelven vannak gondolataim, amelyeket ki tudok fejezni, adott nyelvi kereteken belül, le tudok fordítani, pontosabban, át tudom ültetni a másik nyelvre, talán – az esetek többségében – nem is hibásan. Mégis az az érzésem, egyetlen nyelven sem tudok rendesen. Mindegyiken beszélek, értem, amit nekem mondanak, még ha néha rosszul is, megértik, amit én akarok, mégis úgy érzem, az árnyalat, a mögöttes tartalom, ami valóban összefüggõ gondolatsorrá alakítja az üres, egymás mögötti mondatokat, hiányzik. Nincs gondolatáramlás és érzelmi tartalom. Lehet, hogy részben a választékosság hiánya miatt, részben az adott nyelv korlátai miatt. Kivétel persze az anyanyelv. Semmit nem tudok úgy elmondani, úgy kifejezni, ahogy magyarul. Ez talán természetes, de különösen akkor nehéz, ha az anyanyelv szókészlete változatos, gazdag, tele árnyalatokkal, amelyek színessé teszik az üres locsogást. Lehet, hogy ez egy idegen nyelven megtanulhatatlan, vagy ha tanulható is, az ember nem érzi, vagy nem ugyanazt érzi, és ettõl olyan üres.

Még egy lényeges dolog a nyelvekkel kapcsolatban. Milyen fontos nyelvet tanulni – mondják sokan. Igen, csak azt felejtik el, hogy ezeket a nyelveket emberek beszélik. Kár értük.

Ha tehát nyelvet tanulsz, a legeslegfontosabb, hogy az embert értsd. Ne azt, amit mond, hanem magát az embert. Ha az embert érted, magát a jelenséget, hogy mit érezhet, mit akar, a többi már csak szó és grammatika. Az tanulható. Ahhoz nem kell ész. Alapok nélkül viszont semmit nem ér. Hiába beszélsz tökéletesen egy nyelvet, hiába tudod lefordítani a szöveget, amit eléd tesznek, hiába tudod egy másik nyelven visszaadni, amit mondanak neked, csak mondathalmaz lesz, ha nem érted magát az embert, a beszélõt. A szándékát! Ha érted az embert, ha megvan a szál, minden nyelvet meg lehet hozzá tanulni, csak akarat és idõ kérdése. Így már kevésbé egyszerû. Ez nem tanulható. Ez benne a mûvészet, és ez az igazi feladat, nem a szókincsbõvítés. Ez a magyarázat arra, hogy nem tudunk kommunikálni. Akkor sem, ha beszéljük a nyelvet. Mert az nem több, mint puszta beszéd. Nem értjük egymást, akkor sem, ha egy nyelven beszélünk. – Mert egymást nem értjük…

Petró János

Bécsi Kávéház

A kisvárosi szerkesztõ megszokott reggeli szertartását végezte, kávé és vajas kifli, reggeli lapok. Az életnek néha furcsa fintorai vannak. Miközben a helyi sajtót többször is bejárta a hír, tevékenységi kör megkötése nélkül eladják a szegediek által kedvelt kávézót, egy inkognitóban vizsgálódó bizottság értékelése alapján ugyanez a kávéház felkerült a magyarországi kávéházak százas toplistájára. Mondhatnánk azt is, hogy poszthumusz. De a szerkesztõ nem mondta, még a szójátékhoz is szomorú volt. A Bécsi Kávéház helyén patika lesz, és neki ezért fájt a feje, mert ha átgondolta, gyalogosan, néhány saroknyi kört megtéve hat patika jutott hirtelen az eszébe. A Bécsihez hasonló kávéház egy sem.

Nem volt törzsvendég, inkább az olyan helyeket szerette, ahol fröccs mellett egy tál étel is jutott, az eldugott, kevésbé népszerû termekre vadászott. De a kávézó néhányszor kérés nélkül bekéredzkedett az életébe.

Itt találkozott elõször Szibillával, a tizenéves költõlánnyal. A lány választotta a helyet, s a szerkesztõ néhány perc alatt megérezte, mennyire otthonos, magabiztos ebben a környezetben. Szibilla bátran elõvette kézzel írott noteszét, verseket, rajzokat. Egy vers a kávéházhoz is szólt. Aztán ott volt Maszat, az örökmozgó egyetemista újságírólány, aki egy éjjel megálmodta, hogy õ a kultúra szervezésére kívánja használni szabad óráit. És ott volt Bogyó, a civilegyesület-vezetõ, aki éppen akkor döntötte el, szeretné behozni az ifjúságot rendezvényeire. Maszat, a húszéves búgócsiga, és Bogyó, a mindig szétszórt guru, ahogyan magában elnevezte õket. Hol másutt tudta volna egy asztalhoz ültetni ezt a két embert. Fantasztikus félóra volt, innen indult el a Szegedi Egyetem felolvasóestjeinek sora. És ugyancsak ez a beszélgetés volt az alapköve egy nyári rendezvénysorozatnak, a Felsõvárosi Kedd Estéknek. Koncertek és irodalmi rendezvények ötlete született meg. Kávé, tea és mézcsorgató társaságában.

A kávéházban úgy érezte, megállt az idõ. Vagy inkább azt, hogy van idõ. Van idõ megnézni a kiállított képeket, s ha a bárzongorista játszott, arra is volt idõ, hogy meghallgasson néhány dalt. Soha nem látta, hogy az asztaloknál valaki idegesen tekintgetett volna a pincérek után, hol a kávém, hol a számlám? Aki betért, nem sietett. Éppen ezért jött, fél óra, egy óra nyugalom, megállítani az idõt.

Akkor mégis mi lehetett a baj? Mi okozhatta, hogy amilyen gyorsan lett népszerû a kávéház, legalább olyan hirtelen tûnt el a sülyesztõben? Pedig a szaksajtó szerint 2006 az áttörés éve volt, a magyar városlakók elég érettek lettek ahhoz, hogy igényes helyen, kapkodás nélkül, nyugodtan fogyasszák el kávéjukat.

Szeged kiskörúton belüli része nem szereti a kényelmesen csordogáló üzletmenetet. Bankok és patikák, gyorséttermek. Pénz, pénz, pénz. Az önmagát gerjesztõ profit. Ebbe a képbe nehezen volt beillesztheto a Bécsi Kávézó, a szolid árak, a türelmes kiszolgálás. Ide nem ugrott be senki öt percre. Parkolóhely híján az aranyifjak és seftesek is elkerülték. Csak az üzleti kényszer nem. A pénzcsináláshoz igazodó, folyamatosan emelkedõ bérleti díjak, az emelkedõ költségek nem nézhették jó szemmel a kávéházi kényelmet. Nem életre való, az ilyet ki kell szorítani a körúton kívülre.

Öt éve volt a Bécsi Kávéháznak, nagyon kevés. Ha jártak is ide költõk és írók, még nem születhetett igazgyöngy szalvétára. Nem jegyezhetett le a kisvárosi újságíró tárcát valamely irodalmi lapnak, a vonal alá. És sajnos a következõ generációk filoszai is csekély anyagot találnak majd, amit a helyhez köthetnek. Amit találnak, néhány újságcikk, versekben elejtett szavak, blog-bejegyzések, naplók. De egyben közös mind, a Bécsi Kávézó jó hely volt. Az utcára kiszûrõdõ kávé- és dohányillatot még sokáig érzik majd az arra járó törzsvendégek.

– Nos, mára ennyi bõven elég – gondolta magában, és mély sóhajjal hajtotta össze szerkesztõnk a reggeli lapot.

Sárközi Mátyás

Sárközi Márta 100

Gimnazista koromban március 21-én, a tavasz elsõ napján mindig felkaptattam Zugligetben a Hunyad-orom lejtõire, hogy bokrétát gyûjtsek a vadon növõ kankalinból és kikiricsbõl. Ezzel köszöntöttem anyámat a születésnapján. 1956 végén elszármaztam Angliába, ötvenhét tavaszán már onnan küldtem üdvözlõ képeslapot. Most megütõdve nézegetem a naptárat: ha élne, valóban százéves lenne Sárközi Márta? Meghalt 1966-ban, ötvenkilenc évesen, de olyannyira köztünk van még, annyi szó esik róla, könyvek, tévémûsorok foglalkoznak irodalomszervezõi tevékenységével, társadalmi jelentõségével és próbálják megragadni, láttatni nem mindennapi egyéniségét. Nem könnyû feladat.

Sárközi Mártát 1958 februárjában néhány napra ágyhoz kötötte a nátha. Unalmában negyvenhat gépelt oldalon megírta élete történetét. Ebbõl idézek.

„Amikor az alábbiakban megkísérlem feljegyezni családom és a magam élettörténetét, eszembe jut, hogy legjobb barátom mindig azt szokta rólam mondani: »A Márta nem hazudik, csak kissé pittoreszk«. Érdekes, ha egy festõ úgy ábrázolja a világot, ahogy õ látja, azt mondják, hogy jó festõ. Ha úgy ábrázolja, ahogy a legtöbben látják, azt mondják, pfuj, naturalista… És különben is, ki hisz az abszolút igazságokban? Nincsenek is!

Vészi nagyapám szelfmédmen volt. A mamája korán meghalt. A papa kocsmáros volt Aradon. Én úgy tudom, fõképp a fia tartotta el, mindig berendezett neki egy kocsmát, megvette a borokat, azután a papa lement a pincébe, és addig ivott, amíg tartott a borból. A nagypapának Weisz József volt a neve, csak Jókai csinált belõle Vészit, amikor verseit közölte. Azt mondta, hogy Weisz névvel nem lehet valaki költõ. Mint aztán kiderült, Vészi névvel sem lehetett.

A nagypapáék fõszerkesztõi lakása kilenc szobával a »redakció« fölött volt, a Wurm utcában. Az ebédlõben óriási családi asztal állott, amin folyton terítettek, mert mindenki máskor evett, és az inas minden fogást hetvenhétszer megmelegítve vitt és hozott egész nap. A sublódon ezüst keretben a zsidó hitközség elnökének, továbbá Ottó királyfinak és Zita királynénak a fényképe állt.

Anyámnak megvolt a képessége, hogy egyetlen szóval vagy mozdulattal a legbékeûrõbb angyalt is halálra bõszítse. (Molnár Ferenccel való) házasságuk, amennyire kétéves koromra vissza tudok emlékezni, nem is állt egyébbõl, mint egymás kioktatásából és szekálásából, miközben idõnként a Marcsa nevû cseléd tiszta ruhát adott rám, fehér szalagot kötött a hajamba és bevitt megmutatni a vendégeknek. Ettõl fogva Európa minden nagyobb városában idõnként bevittek bemutatni a fehér masnival, mert a mamám elvált, és mint festõmûvésznõ, énekesnõjelölt és újságíró járta a világot. Cikkeket kopogott kis úti írógépén, ilyenkor nem volt szabad zavarni, mert basszus hangon ordított, hogy »Dolgozom!«.

Firenzében a Viale dei Collira jártunk sétálni, Rómában a Villa Borghesebe. Itt hotelben laktunk. Imádtam a kutyákat, egy pórázzal a kezemben sétáltam és kiabáltam, hogy »Bobby«, hogy mindenki azt higgye, én magam is, hogy van kutyám.

A Károlyi-rezsim idején Biró Lajos nagybátyám államtitkár lett, és csúfolta a feleségét, amikor a teli éjjelit a klozetra vitte kiüríteni, hogy szép kis államtitkárné. Egyszer eljött hozzánk Kun Béla látogatóba. Azután évekig emigránsok voltunk. Iskolába hol jártam, hol nem, hol olaszul, hol magyarul, hol németül. Végzettségem három gimnázium és két év általános mûveltség Németországban és Svájcban. Azóta még általánosabban kimûvelõdtem.

Az õszt mindig Pesten töltöttem a nagyszülõknél. Ebben az idõben apám is felfedezte, hogy létezem, sõt csinos kislány vagyok. Így ha véletlenül õ is Pesten volt, körülhordozott megmutatni a barátainak. A hét legtöbb napján ebédmeghívása volt mindig ugyanazokhoz a baráti házakhoz. Megjelentünk. Én kiöltözve, a legjobb ruhámban, apám villogó monoklival, csillogóra fésült hófehér hajjal, Coty Chipre kölnivel illatosítva. A vendéglátó ház mindig ugyanolyan volt: nagy lakás, süppedõ szõnyegek, gyönyörûen terített asztal. A mindenkori háziasszonyt apámhoz régi plátói vagy nem plátói szerelem fûzte.

Egy pesti látogatás alkalmával férjhez mentem (Horváth Zoltánhoz). Fõleg nyaraltunk, teniszeztünk, koncertre jártunk, és szültem két gyereket. Aztán dörgedelmesen elváltunk. Elküldtek egy bádeni szanatóriumba feledni, és ez olyan jól sikerült, hogy hamarosan férjet találtam. A gyerekek nálam maradtak. (Sárközi) Gyuri, a második férjem, bevezetett az irodalomba. Az irodalom a Hubertusba és a Centrál kávéházba járt. Az írófeleségekrõl megállapíthattam, hogy boldogok és büszkék, ha a férjük nyilvános esten olyan verset olvas fel, amelyben felszólítja õket, hogy dögöljenek meg, vagy hagyják magukat kioltani, mint a lámpa, ha lecsavarják. A magyar írófeleség egyetlen célja összeveszíteni a férjét a többi írókkal.

A harmincas években úgynevezett irodalmi szalon lettünk. A férjem akkor a Válasz szerkesztõje volt, és nagy vacsorákat kellett rendezni. Ilyenkor »népies« dolgokat kellett fõzni, pörköltet vagy töltött káposztát. A munkatársakat az jellemezte, hogy fel akarták emelni a parasztságot és le akarták szarni az urbánusokat. Ebbõl a célból falukutató mûveket írtak, politikailag csoportosultak, csak súgva merték szidni a zsidókat. Egy-egy népi zsidó is vegyült közéjük. A férjemnél gyûltek a levelek, melyekben a munkatársak karrieristának, fasisztának, bolseviknek, árulónak nevezték egymást. Ettõl ez még lehetett gyönyörû és felemelõ mozgalom: gondolom, a világ minden olyan mozgalma, amit emberek csinálnak, így néz ki közelrõl.

A másik vendégcsoport a hétfõi társaság volt. Ezek urbánusok voltak és mûveltek. Finom ínyencfalatokat kaptak a Hevesiné szakácskönyvébõl.

Megtanulhattam, hogy mi egy író vagy költõ. Az egy olyan ember, aki valamilyen szellemi vagy szexuális defektus következtében nem választ normális, férfias foglalkozást, hanem arra adja magát, hogy legintimebb ügyeit rímes sorokba vagy prózába szedje.

Bejöttek a németek és kitört a nyilasvilág. A nem-zsidó írók nagy buzgalommal bujkáltak egymás elõl, holott a fene se kereste õket. Mi szétszóródtunk erre-arra, hamis papírokkal. Ostrom után megint összetalálkoztunk, csak a férjem nem jött vissza, meghalt Balfon. A házat lebombázták. A házat felépíttettem, megalapítottuk a Paraszt Párt íróival az új Választ. Lelkiklinikát tartottam a parasztpárt és a kommunista párt között hasadozó lelkû ifjaknak. Gyermekeimet intézetbe dugtam, hogy ne zavarjanak bokros teendõimben. Korrigáltam, lektoráltam, tördeltem, ifjú költõknek írtam biztató levelet, vagy leeresztgettem verseiket a klozetba. A Válasz virult, a nyomdaszámlákat a házamra tábláztuk be. Aztán a lap szerencsésen csõdbe jutott. A villát elvitte a nyomdaszámla. Mûstoppolóként kerestem kenyeremet.”

A villából költözött anyám a zugligeti házikóba, ahol vasárnaponként húsz-huszonöt barátja gyûlt össze ebédre-vacsorára. Olykor Illyés, Szabó Lõrinc, Ferenczy Béni, Németh László, Féja, Sinka, Keresztury Dezsõ, majd a fiatalok: Lator László, Domokos Mátyás, Fazekas László, Gyapay Gábor, Ruttkay Kálmán és Várkonyi Ágnes, Juhász Ferenc, Pilinszky. Nehéz idõkben tartotta bennük a lelket.

Csodálkozna a mai világon, ha élne.

BOGDÁN LÁSZLÓ

72. A skorpió jegyében /a tahiti útvesztõ/

„Kell, hogy sok zöld sziget legyen
a hatalmas Ínség-tengeren,
vagy nem bírná tovább nehéz
útját a bús tengerész. –
Napra éj és éjre nap,
Gyászos útján így halad
Sûrû, s a hajó nyomát
Elnyelõ sötéten át…”

Shelley: Sorok az euganei dombok közül

1.

Lídiának

Naxosz szigetén, a zord Tibetben.
s Macsu-Pikcsu vad, trachit tájain,
Urubamba zord, sivár, kietlen
völgyében, Prága sikátorain
átnövõ fehér város éjjelében,
legyilkolt hattyúk angyalszárnyain,
Párizsban, Firenzében meg-megálltunk,
Ravennában egy hétig deliráltunk.

Rejtelmes, élõ szigetünket,
nem is említem, szél hangján beszélt,
irányította lépéseinket,
míg a szél babérfák között zenélt.
Felidézem most közös éveinket,
szép volt akkor is, ha vígabbat remélt,
ki mindenkiben csalódott végül,
s már meghalt volna Lídiája nélkül.

A tupapauk hullócsillagok,
vélik a maori öregek.
Fájdalmuk vérvörösen felragyog,
szerencsétlen, számûzött szellemek.
Az egyik hullócsillag én vagyok,
új hazát keresek nagy völgyeken,
az égen mélabúsan futok át,
keresem csillag-párom, Lídiát.

Én, Ricardo Reis, sztoikus szellem,
Vergilius és Horatius
követõje, új világra leltem,
akár Tomiban bús Ovidius;
barbár vidéken, messzi idegenben,
akár a menekülõ Márius,
ki ellenségén szörnyû bosszút állt!
De Tahitin a római világ

távolodott tõlem, messze tûnt,
megigéztek a sziget napjai,
a bennszülöttek bohókás, idült,
bizarr, hitetlen, víg mítoszai,
s mivel az álom hosszan elkerült,
lefoglaltak a világ dolgai.
Így találkoztam a hold arcával,
a „nagy öregek” féregjáratával.

A Skorpió vad jegyében születtem,
sokáig nem kellettem senkinek,
betegeket kezeltem számûzötten,
amíg Lídia fel nem fedezett.
És egymásra nem találtunk mi ketten,
parodizálva a végzetet.
Utazgattunk. Kitárult a világ.
Virághoz hasonlítottam Lídiát.

2.

Noahnak

Amikor kárókatonák,
repülnek csapatoslag át,
egy kopár vízmosáson,
és a tótükör megremeg,
szigorodnak a fellegek,
egy hajnali félálom
ónszínû egén reszketeg,
kusza ábrák, kósza jelek,
egy hajó, egy lány, egy várrom,
szürke, trachit tömbök között,
kopár vidékre számûzött,
ikerpáromat várom.

Valahol mindig elakad,
a szó, a nyár, a mozdulat,
ne menj el, Noah, várj még,
csak most kezdõdik, ne siess!
Megrezzen most az árnyék
szélfútta tájszavak mögött,
zegzugos átjárókban,
mocorog már egy fõnév,
jeltelen szerkezet,
zaj kél, zümmögés, tétova
mozgás
– még maradj! Várj még!
Hold arcának szemeiben,
leskelõdnek az öregek,
várják, hogy áttörhessenek,
készülõdik valami
és leleplezi a szándék!

Végre szembenézek velük,
fogy, egyre fogy az idejük,
elriasztják a versek,
amibõl mit sem értenek,
lehet ezért idegesek,
mondj nekik Noah verset.
Hamarosan a többiek
is mind ide sereglenek,
limericket és ódát,
szonettet, dalt, elégiát,
Gergely alkonyi himnuszát,
episztolát, vígéposzt,
Villont kívülrõl fújják.
Citáljuk Kavafiszt,Blake-t,
Apollinaire-t, Poe-t, Rilkét,
kerülgesse az õrület,
az acsarkodó véneket,
maradjanak hol vannak,
téboly, kín kráterében,
rejtett dimenziókban,
lángolva, megdermedve
tengerben, sivatagban.

Hát skandáld verseid, Noah.
Guta üsse meg õket!
Legyen úrrá e szörnyeken,
a lopakodó enyészet.

3.

a heteronimáknak

A többi heteronimák soha se érdekeltek,
csak Caeiro, Campos, Mora és a végzet,
ami nyomunkban járkált, tizenkilenc alakban,
és kísértette sorsunk, gõgösen, szakadatlan,
hogy mi majd megmutatjuk Fernando Pessoának,
hogy nem véletlen lettünk,
árnyék-létünk csak látszat.
A tahiti labirintus alaposan átformált
és érdekelni kezdtek a többi heteronimák.
Rádöbbentem Soares prózája is kiváló,
és Cross angol szonettjei, és a fel-felhomályló
Guedes-töredékek, Search áradó bûbája,
és Tejve bárójának kevély, bölcs okossága.
Az önmagához hû, vakító tiszta szellem,
csillám-aforizmáin õszintén megdöbbentem,
És levelezni kezdtem a heteronimákkal,
és csábítottam õket gauguini-ideákkal.
Egy kommunában élni, a fénylõ nap szigetén,
ahol le se kell írni, az élet költemény.
És levelezni kezdtem a halott Márióval.
Érdekelt árnyék-léte, hogy szálldos, mint a sóhaj.
És csábítani kezdtem Lídiát is újra,
hiszen nélküle lelkem önnön magába fúlna.

S már legjobb úton voltam, megváltoztatni létem,
ragyogott körülöttem ében tahiti éden,
mikor történt valami, jöttek a tengerészek,
akiket a hold arca, a bálvány megigézett,
s álomkórsággal sújtott, aludtak ülve-állva,
és féltek visszamenni a háborgó óceánra.
Velem fordítva történt, elaludni nem tudtam,
s rémeseket álmodtam, ha mégis elaludtam.

Álmomban kísértettek a régi öregek,
Chtulhu víz alatt alva is rajtam nevetett,
értesült terveimrõl: „…a féregjáratokat
úgyse tudod lezárni. Barátaidat
kár ide transzferálni, ti nem vagytok élõlények,
titeket kitaláltak, hiszen ti nem is éltek…”
„Hiszen ti nem is vagytok, csak Pessoa agyában,
károgtok szakadatlan egy romló látomásban,
képzelt bohócok, idült fantazmagóriák,
bohókás versvigécek, testetlen ideák.
Hát mit számít nektek, hogy ki lesz az úr a földön? –
Nyarlathotep röhögött. – A Terra amúgyis börtön.
Fasiszta kommunizmus, elnyomás, diktatúra.
Nem térített jó útra, mégse a Káma-Szútra…”
A mindenség közepén, a káosz még fortyogott,
szólt Azatoth csontfurulyája. Tébolyult démonok
járták a táncuk egyre. Homályos virradatban,
Noah karjai között, lihegve felriadtam.
A kérdés, amit Hamlet s Don Quijote is feltesz,
tartozhat-e az ember, csoporthoz, közösséghez?
És ha igen, életét, egy ideál nevében,
feláldozhatja-e? Szolgálhat-e a szellem?
A válaszom igenlõ. A többiekért élünk.
Velük teljesedhet ki heteronima-létünk.

Naxosz – görög sziget
Macsu-Pikcsu (Machu Picchu), itt eredeti kiejtés szerint – az egykori Inka Birodalom romvárosa Peruban
Trachit – harmadkorú összetett kristályos porfíros kõzet
Urubamba – perui folyó
Tupapau – Tahiti-i szellem
Ricardo Reis, Alberto Caeiro, Alvaro Campos – Fernando António Nogueira Pessoa (1888–1935) portugál költõ álnevei
António Mora – Antonio Tabucchi portugál író *Fernando Pessoa utolsó három napja* címû könyvének egyik szereplõje
Azathoth – Howard Phillips Lovecraft 1922-ben írt novellája, illetve egyik szereplõje

SIGMOND ISTVÁN

Odabent a fény

Téged is elvisz a halál. Téged is elvisz a halál.
Engem nem visz el a halál. Engem nem visz el a halál.
Téged is elvisz a halál.
Hova visz a halál?
Elvisz a halál.
Öcsi okosabb volt, mint én. Öcsi tudta.
Mit tudott Öcsi?
Öcsi azt tudta, hogy elvisz a halál.
Hova visz a halál?
Elvisz a halál.
Nagyapát elvitte a halál.
Hova vitte nagyapát a halál?
Elvitte a halál. Elvitte a halál.
Öcsit is elvitte a halál. Öcsit miért vitte el a halál?
Elvitte a halál.
Hova vitte Öcsit a halál?
Elvitte Öcsit a halál.

A halál birodalma akkora lehet, mint ezerszer a föld. De hát ekkora hely nincs a világon sehol. És akkor mekkora a halál birodalma? Vagy nem egy hely a halál? Egy személy? Õ? Hol van az az Õ?

Ez nem az én temetõm, csak egy temetõ. Halottak, sírkövek, fák egy tenyérnyi ég alatt. Néha egy-egy madár, fakopáncs, cinke, galambok. Varjak is feketéllnek imitt-amott, de varjakat mindenhol látni lehet, ahol életet ünnepelnek, vagy halottak vannak. És tengernyi könny rászáradva a száraz avarra, valamikor bepermetezték a sírhantokat, csillogó, forró cseppek, mint karácsonyfán a díszcsillagok. Kiszáradva halottak õk is mindannyian. Ebben a temetõben nem siratok senkit sem. És mégis simogatja a sírköveket a szemem. Mert nincsenek idegen sírkövek, testvére vagyok mindenkinek. Az a halál hozta rájuk az elmúlást, ki engem is marokba szorít majd valamikor, hóhér és õserõ, vagy minek nevezzem, ki megfog, cirógat, agyoncsap és elrabol.

Temetés. Nincsenek sokan. Nõk zsebkendõvel, férfiak lehajtott fõvel, megrendülve állnak a sírhant mellett. Könny, tisztelgés, fájdalom. Szemek tágra nyitva, a hihetetlenre merednek mindannyian, hogy gödröt kellett ásni, s fölötte egy koporsó van, benne a bácsi, a néni, a gyerek, a rokon, ki alig született meg, s máris csak emlékezet marad, pedig fényeket gyûjtött mindegyre, életfényt és csillagfényt õrizgetett a lelke, a nappalok mámorát s a beteljesült éjszakák káprázatát, s most egy faruhába öltöztették a földiek, s ahelyett, hogy fényekben fürödne, a göröngyök eledele lesz. Még hátra van néhány pillanat, még van remény. A szemek a koporsó fedelén, imát mormolnak mindannyian, de már nem tudják, hogy miért, senki sem gondol semmire, a duruzsoló hangok betemetik a gondolatot, mely odabent, hol kisebb-nagyobb fénysugarakat õriz a lélek, a csodákban hitegeti magát, hogy felszakad a koporsó fedele, s a ládából elõbújik a bácsi, a néni, a gyerek, a rokon, igyunk, emberek, jó tréfa volt, évszázados! S már hullnak a göröngyök mindegyre alá, a halott lelkében utolsót lobban a fény, s a csodát hitegetõ gondolat emléket sem hagyott maga után.

Nem messze, egy közeli sírkõ mögött egy fekete ember. Nem leskelõdik, de van. Félig-meddig eltakarva, de jól láthatóan követi a szertartás menetét, nem látszik rajta ugyan, de nyilvánvalóan érdekli az esemény, másképp nem szegezné a szemét a koporsóra. Kalapban van. Arcán sem könny, sem tisztelgés, sem fájdalom. A halál hírnöke lenne? Nem. A hírnökök nem ilyenek. A hírnökök érdeklõdõk, csodálkozók, cselekvõ részesei az eseménynek, tettetésbõl ugyan, de mindenképpen azok. Akkor ez csak Õ maga lehet, személyesen. Arcán sem fennköltség, sem irgalom. Közöny, unalom. Mint aki elvégezte a dolgát, s most megjelent, hogy megszemlélje az eredményt. Nem mészáros, nem trancsíroz. Kiválaszt, rád néz, és máris az övé vagy. Aztán figyeli a hatást. Az eredmény utáni trófeát. Tortán a habot. S hallgatja a férgek tapsát, kik kegyes úrnak tartják a halált. Azt hittem, a Halál láthatatlan, és lám! És behunyja a szemét, úgy figyel. Hogy jobban hallja a hangokat? Ez az eledele? A hang? A szepegés, szipogás, sírás, jajszó és zokogás? Na, ez az, mondja, ez igen, így már érdemes! Nem ilyennek képzeltem a Halált. Azt hittem, hogy fekete leplet visel, s hatalmas denevérként repdes ide-oda, sokáig válogatva az áldozatok között, mint mészárszékbe tévedt patkány, ki a bõség láttán nem tudja, hogy milyen sorrendben és mibe harapjon, zavarában nem jut eszébe, hogy elõbb-utóbb mindenkire sort kerít, a ragadozók hús utáni örök vágya ott vicsorít a vonásai között, már-már édelegve a bizonyosság miatt, az ösztön bizonyossága ez, nem a tudaté, szeme villanásában azon hatalmak kapkodó ügybuzgalma, akik az idõk végezetéig, nap mint nap és állandóan szoktatják magukat a mindenkori hatalom s a mindenkori gyõzelem tudatához. Amely csak majdnem az övék. Én tudom, hogy csak majdnem az övék. Másképp nem adatott volna meg nekem a látás képessége, az Életnek célja van velem biztosan. Látnom kell, hogy az Élet nevében kit kell magamhoz csalogatnom, bekerítenem, majd agyoncsapnom. Agyoncsapnom? Én? Milyen jogon? Ki vagyok én? Egy szempillantásnyi élet? S ez volna a küldetésem? Tizenhat-tizenhét évesen? Magamhoz csalogatni, bekeríteni, igen, de agyoncsapni? Hiszen éppen olyan, mint egy ember. A kalapjára erõsített fekete szalag meg-meglibben a szélfúvásban. Kalapdísz? Miket beszélek? Ki tesz temetéskor díszes kalapot a fejére? Akkor valóban Õ az? Biztosan Õ az? Egy emberformát felvett, hatalmas denevér? Sosem voltam halálközelben, a saját halálom közelében sohasem, de most a közelébe kell kerülnöm, a közelébe akarok kerülni. Nem hiába érzem, hogy villám csapott belém, vagyis hogy mintha villám csapott volna belém. Izzik agyamban a feladat bizonyossága, követnem kell a Halált, amíg a markomba kaphatom, leterítem és agyoncsapom. Moccan, utána moccanok. Lassú léptekkel távolodik el a frissen kiásott s betemetett sírhant közelébõl, elõször hátrál néhány lépést, mint aki óvatosan el akar szelelni, de mi végre, hiszen rajtam kívül nem látja senki sem. Aztán megfordul, s a sírkövek között elindul a kijárat irányába. Észrevétlenül próbálok lépést tartani vele, szemeimet összeszûkítem, hogy csak apró adagokban szökkenjen elõ belõlük a gyûlölet, mert ha egyszerre ömlene elõ, félõ, hogy ledöntené a sírköveket, s felperzselné a bokrokat a sírhantok körül.

Téged is elvisz a halál.
Engem nem visz el a halál.
Téged is elvisz.
Hova vinne a halál?
Elvisz, elvisz.
Öcsi azt hitte, hogy okosabb, mint én.
Miért lett volna Öcsi okosabb?
Öcsi azt hitte, hogy tudja, hogy hova visz bennünket a halál.
Nagyapát is elvitte a halál. Öcsit is elvitte a halál.
Miért vitte el õket a halál? Hova vitte õket a halál?

Engem nem fog elvinni a halál. Nem tud megkaparintani, mert nem leszek elõtte sohasem. A háta mögé kerülök, és ott maradok mindörökre. Okosabb leszek, mint Öcsi. Okosabb.

Az utcán vagyunk. Elõttem a Halál. Mögötte vagyok, mögötte maradtam. Mondtam: mindörökre. Vajon a szárnyas denevérek mikor jönnek elõ? Vagy a dögkeselyûk volnának a halál rokonai? Ezek képesek hosszú ideig hangtalanul siklani a légben, szárnyuk sem rebben, s a bomlásnak indult tetemeken csemegéznek a legszívesebben. Öcsi! Öcsiiiiiiiiiiiiiiiii!

Most vajon hova megyünk? Félek a keselyûktõl, melyek sehol sincsenek, de itt kell lenniük valahol fölöttem. Felnézni sem merek, csak a Halálra meredek, ahogy díszes kalapjával halad elõttem. Aztán megáll az egyik ház elõtt, kalapjáról leveszi a pántlikát, a zsebébe gyûri, belép a kapun, majd eltûnik a bejárati ajtó mögött. A keselyûk sehol. Nagyapa sehol. Öcsi sehol. Senki sehol. Egyedül vagyok, a kerítés mögül lesek be a szobákba. Nyolcan-tízen lehetnek a nappaliban. Amikor a Halál benyitott, nem figyeltek fel reá, lehet, nem hallották a lépteit, a keselyû sem lebbenti meg a szárnyait, csak repül, halad elõre, mindig elõre, tetemre lesve, a cél ott van, megvárja a keselyût, megadja magát neki. A Halál nem csapott zajt, biztosan nem csapott, de amikor becsukta maga után az ajtót, hallaniuk kellett volna a halk kattanást. De nem hallották, vagy nem akarták meghallani. Kisebb csoportokba tömörülve hallgatták egymás lélegzetvételét, a jelekbõl ítélve senki sem szólt, már mindent megbeszéltek bizonyára, mi sem beszéltünk annak idején, amikor nagyapát és Öcsit elvitte a halál, csak álltunk apával egymáshoz bújva, s hallgattuk egymás lélegzetvételét, s még csak meg sem beszéltünk semmit sem, nem volt mit megbeszélni azon, hogy nagyapát és Öcsit elvitte a halál. Akkor sem láttam a keselyûket, most sem látom õket. Csak várakoztunk. Az idõt szerettük volna továbbgöngyölíteni, ahol már kiürül a gondolat, nincs benne nagyapa, nincs benne Öcsi, nem kell hallgassuk egymás lélegzetvételét, mert lélegzetvétel sincs már, semmi sincs már. Azok is várakoztak odabent. Kettesével vagy hármasával bújtak egymáshoz, mint betegen kókadozó varjúmadarak, fekete ruházatukon sötétszürkék a gombok, semmi sem csillogott, szerettem volna megmondani nekik, hogy a Halál zsebében ott szunnyad a díszszalag szerepre várva, vegyék ki a zsebébõl, vegyék ki, ne engedjék, hogy feltegye, mert felteszi, egyszer biztosan felteszi, s akkor már ott lesznek a keselyûk, ott lesznek mindannyian a halálra leselkedõ keselyûk. A leendõ gyászolók nõtagjai közül senki sem viselt fülbevalót, de mi haszna, ha a Halál zsebébõl nem tépik elõ a díszszalagot, hogy a földre taposva széttiporják a cipõtalpak alatt.

A szobák közötti ajtó csukva volt, a haldokló öreget egyedül hagyták a hálószobában. Bárki átmehetett volna hozzá, de senki sem akart átmenni, mindenki elbúcsúzott már a haldoklótól. Arcukból kiürültek az érzések, mint kopárrá csupaszított, hajlott faágak álldogáltak egymás mellett, hol volt már a remény, mely valamikor besugározta az arcukat, hol volt már a hit, amely valamikor a lelkükbõl sugározta arcukra a reményt, sehol semmi,

a fonnyadozó lombokra madarak sem szállnak rá soha, fekete bogarak mászkálnak unottan a foltosra kopott faágak lepattogzott kéregdarabjai között. A Halál csendben haladt az egyik ajtótól a másik felé. Most behunyja a szemét. Játssza a vakot, azt hiszem, hol a hatalmas idõbõl csinál ujjbegynyi galacsint, hol álarcba öltözteti a világosságot, hol díszes kalappal ünnepli a gyõzelem pillanatait, hol csak szórakozik, játssza a bambát, a szomorút, vagy a fennköltet, magasztost, idõlegényt és térmenyasszonyt, menyegzõt játszik, amelyen õ vezeti a ceremóniát. Csakhogy én látok, én mindent látok, látom, ahogy lehunyja a szemét, látom, ahogy szórakozik a sorssal, elhessenti a jelent, hogy lezáródjanak a jövõ felé vezetõ ösvények, utak, sikátorok.

Öcsi, most gyere elõ, most gyere elõ, a Halál lehunyta a szemét, Öcsi virgonc és okos, virgoncabb, mint nagyapa, és okosabb, mint én, most jöhetsz, Öcsi, most jöhetsz! Öcsi nem szól, nem jön, nem moccan, nem hagyják a keselyûk, akik némán siklanak ugyan, de szemük nyitva van, szemüket mindig nyitva tartják. A tetemek miatt. A tetemek miatt. Öcsiiiiii!

Vajon át tud-e hatolni a Halál az emberi testeken? Nem, nem hiszem. Ha már emberi alakot öltött, testet kapott és mozdulni tudott, emelte a lábát, hogy lépni tudjon, lépett, hogy haladni tudjon, megnyilvánulásai emberiek voltak, az ajtót is úgy csukta be maga után, ahogy bárki közülünk becsukta volna. Csak a díszszalag a kalapján nem volt emberi, de hát azt senki sem látta. És õt sem látta senki sem. Azazhogy majdnem senki sem. De errõl õ sem tudhatott. Amikor a két szoba közötti ajtóhoz ért, kiszakadt belõlem az ordítás:

– Ne engedjétek! Ne engedjétek! Ne engedjétek!

Zuhatag volt, zuhatag. A becsukott ablakok mögött valamiféle sóhajtásnak tûnhetett a kinti harsogás, ima, melynek elejét elnyelte az idõ, s a vége mintha belesuhant volna a végtelenbe, hogy hallotta-e valaki odabent, nem tudom, de a Halál kilincs felé nyúló kezét leengedte maga mellé. Mintha várta volna, hogy az Élet engedélyt adjon a belépésre. És jött az engedély, vagy minek nevezzem a mozdulatot, ahogy a Lány megtörte a szobormereven álló gyászolók tétlenségét, otthagyta a csupaszon kornyadozó, fekete faágakat, odalépett a hálószoba ajtajához, résnyire nyitotta, mintha be akart volna suhanni rajta, vagy csak benézni szeretett volna, de nem mert benézni mégsem, aztán megfordult és megállt a becsukott ablak mögött, háromnégy lépésnyire tõlem, elõttem, pontosan elõttem. Csakhogy én a sötétben álltam, õ meg a fényben. Csukd be az ajtót, kicsi szõke Leány, csukd be az ajtót! De nem hallgat reám. Vagy nincs gondolatátvitel, nincs semmi sem. Öcsi sem hallja, amit mondok, Öcsi sem hallja, senki sem hallja. Ordíthatok napestig, ezzel nem fogom megállítani a Halált. Biztosan nem is hallja az emberi hangokat. Számára haldokló tücskök sóhajtásnyi cirpelése az emberi beszéd.

Meg kellene tudni, hogy nagyapa hol van?

Meg kellene tudni, hogy Öcsi hol van?

Azt mondta Öcsi, hogy okosabb, mint én. Akkor hol van? Öcsi! Hol vagy, Öcsi?

A Halál besuhan a megpattintott hálószoba ajtaján. S becsukja maga után az ajtót. Megint kattanás. És megint csak mozdulatlanság. A Lány két kezét az arcára szorítja, szeme csukva van. Beengedted a Halált, kicsi Leány, bizony beengedted. Jöhet a koporsó, jöhet a díszszalaggal kicicomázott kalap, jöhet a fájdalom, tisztelgés, könnyzuhatag. A Halál már az udvaron van, majd az utcán lép tova. Szaladj utána, vesd rá magad, taposd a földre! – kiáltom, de az ordítás bennem csatangol felalá, a hangok a gondolatok zûrzavarában tépik egymást agyon, a kicsi szõke Lány semmit sem hall a becsukott ablakok mögött, saját gondolatainak a zegzugába merül, ahol egyre szélesednek a sötét sávok, egyre sötétebbek az árnyak, egyre inkább semmire szûkül odabent a fény.

A Halál fején újra ott van a szalaggal díszített fekete kalap. A kórház kapuja nyitva van. A sorrend ugyanaz. Elöl a Halál, mögötte én magam. Járókelõnek vél, vagy csak nem figyel oda, igaz, nesztelenül próbálok utána osonni. A kórházi ágyon egy gyermek nézi a plafont. Kétéves lehet, vagy három talán. Szemében csodálkozás. Vajon miért csodálkozik a gyermek? Öcsi biztosan meg tudná mondani. Hogy van? Hogy hol van? Hogy miért van? Hogy meddig van? Felhõóriások szakadoznak a szoba falán, hullámzó felhõfoszlányok vonulnak méltósággal a lázgörbék zaklatott útjain körbe-karikába, s a nyüszítés, mely az ablak felõl érkezik, rimánkodva próbálja megakadályozni a felhõvonulást, mely piros karikák nyomán egyre csak gomolyog, gomolyog, gomolyogva halad az árnyékba vonult eszmélet útvonalán. Sípol egy vonat, már alig hallom, mondta Öcsi, ez a gyerek háromévesen nem hallott vonatsípolást soha. S akkor ki sípol neki? Az ablaknál Istennel perlekedik egy zokogó nõ. Egy férfi öleli. Isten nem rokona a Halálnak, nem bizony. Az ágy lábánál egy fehérköpenyes ember szoborkodik. Nem hajol le a gyermekhez, nincs miért. Hagyni kell, hogy a gyermek nyitott szemmel csodálkozzék tovább.

A Halál nem lép be a kórterembe, noteszt vesz elõ, s messzirõl nézegeti a beteg adatait tartalmazó táblácskát. Nem engedem, nem engedhetem, hogy az adatokat felvegye. Mögötte állok, közvetlenül a fülébe suttogom:

– Azonnal tegye el azt a noteszt! Itt tilos irkafirkálni!

– Mindenkinek fel kell venni az adatait – mondja szelíden.

– A gyermekét nem – mondom – , a gyermekét nem engedem.

– Kérem – mondja beleegyezõen. – Én várhatok.

– Velem jön – mondom. – Velem kell jönnie. Van ennél sürgõsebb feladat.

Elindulunk. Nem ellenkezik. Nem kíváncsi. Jönnie kell, hát halad. Nem tudom, merre menjek vele, nem tudom, hol verjem agyon. Zavar, hogy higgadt, zavar, hogy szófogadó. Nem kell megragadjam, vonszoljam, ütlegeljem, alázatosan, hallgatagon jön velem. Meg kellene kérjem, hogy nagyapát s Öcsit engedje szabadon. Vagy legalább Öcsit. Adja vissza neki a vonatfüttyöt. Hogy hallja még. Egy kicsit hallja még. Azt nem mondanám meg neki, hogy Öcsi furfangos. Na jó, leleményes. Mert ha Öcsi újra meghallaná a vonatfüttyöt, úgy eliramodna, hogy bottal üthetnénk a nyomát. Nem baj, hogy nem látnám többet Öcsit, csak tudjam, hogy eliramodott a vonatfütty nyomán. S lássam is, persze. Ahogy eliramodik. Ennyi. Csak ennyit akarok.

A Halál vajon nem gondolatolvasó? Nem lehet gondolatolvasó, mert buta az arca. Csökött. Csökött arcú, buta halálok veszik el tõlünk az életet, ölik ki belõlünk a fényt, hogy férgek menyasszonyaiként végezzük odalent? Na, megállj, Halál!

– Erre – mondom. – Erre megyünk. – S mutatok a pincénk lejárata felé.

– Biztos? – kérdezi.

– Persze – mondom. – Én csak tudom.

Elõreengedem, s az ajtó melletti hokedlivel a fejére csapok. Elterül. A fal mellé húzom, s megpróbálom talpra állítani. Csak félig-meddig sikerül, de a célnak így is megfelel. A szerszámok kézügyben vannak. A lábfejéhez igazítok egy mutatóujj nagyságú szöget, s egy kalapáccsal a padlóba verem. Négyszer vagy ötször kellett ráüssek, hogy átalmenjen. Nagyon tudja mímelni a kínt. Még így, legyõzötten is el akarja hitetni velem, hogy a földöntúlisághoz nincs semmi köze, jajongani ugyan nem jajongott egy cseppet sem – mulatságos is lett volna, ha földi emberként nyivákol, vergõdik, s panaszszó hagyja el ajkait –, viszont el tudott sápadni nagyon, itt, a pince félhomályában is tündökölt arcán a sápadtság, száját kinyitotta, s mintha ájultan roggyant volna alá, nem is roggyant, inkább trottyant, mint maroknyi kóc, elhasznált rongybaba. Amikor a másik lábfején is átütöttem a szöget, már nem moccant meg a teste, a tettetésnek vajmi kevés értelme maradt, beláthatta, hogy legyõzték, és ennyi. Az õ történetének vége szakadt.

Nem mondtam semmit, senkinek. Csodálkoztam, hogy nem vesznek észre rajtam semmi változást, meg kellett volna nõjek vagy három arasznyival, de maradtam akkorának, amilyennek koromnál fogva lennem kellett, nem tudom, voltak-e fények az arcomon, azt hittem, dicsfénybe öltözik a testem, aureola veszi körül mennyei lényemet, mint a templomokban látható, falra festett szenteknek, de olyan maradtam, amilyen ma reggel voltam, ha szentnek néztem volna ki, letérdeltek volna körülöttem az emberek, hogy imádjanak, ha már testközelben üdvözölhetik éteri mivoltomat, amelyben éteri csak a kisugárzásom lehetett, gondolom, egyébként tíz ujj van a két kezemen, egy fejem van és két fülem.

– Valami történt? – kérdezte apám, választ nem várt, azt hiszem, csak mellettem elmenõben megsimogatta a fejem. Valamit mégis csak láthatott rajtam, éteri mivoltomat szerettem volna bizonyossággá változtatni, ezért álldogáltam lábujjhegyen, mint akinek erõszakot kell tennie önmagán, hogy ne repüljön el, merthogy számára a repülés jelenti a természetes állapotot, a földön való tipegés kín, keserv, rettenet, csak hát a feladat, az feladat, néha huzamosabb ideig kell megmaradjunk az emberek között, hogy életben tartsuk bennük az életben való hitet. Nekem ez sikerült, csak még senki sem tud róla. A bizonyíték ott van a pincében a deszkapadlóhoz szegezve, véglegesen és mindörökre. Mehetnék vissza földöntúli enyéimhez bármikor, de még nem hívott senki sem. Majd ha hívnak, lebbenek.

Egyelõre kanalazzuk a levest.

– Valami baj van? – kérdezem, merthogy apa szótalan, kedvetlen, ímmel-ámmal szürcsöli a levest, kinéz az ablakon, sóhajtozik.

– Tegnap ketten is meghaltak a kerületben – mondja, hangjában fájdalom, Öcsi óta minden halált magáénak érez.

– Az nem lehet – mondom. – Nem létezik.

– Az öreg ékszerész halt meg otthon, s utána egy hároméves gyermek.

– A kórházban?

– Igen – mondja. – Honnan tudod?

– Meghalt a kórházban egy gyermek? – Fuldokolva kérdezem, mert nem lehet, képtelenség, az adatokat nem vette fel, megakadályoztam, nem engedtem.

– Nem értelek.

– Öcsi is a kórházban halt meg – mondom csendesen.

– Öcsi is – mondja apa. – Igen. A kórházban születnek, s többnyire a kórházban halnak meg az emberek. S ráadásul eltûnt a temetkezési vállalkozó. Különös dolgok történnek mostanában. Mintha a föld nyelte volna el.

Csend. Szünet. Apa kanalazza a levest.

Húsleves, mondom magamban. Ez húsleves. És kanalazzuk. Egy kanál, két kanál, három kanál. És most elölrõl. Egy kanál. Két kanál. Három kanál. Öcsi. Vonatfütty. Díszszalag. Kalap. Éteri lények a templomfalon. Kicsi szõke Lány. Gondolatolvasás. Felhõvonulás a plafonon. Mutatóujj nagyságú szögek. Trottyanás. És húsleves. Egyél, kisfiam. Egy kanál, két kanál, három kanál. Nem kell félni. Egyáltalán nem kell félni. Elrepülök, és kész. Csak hívjanak. Igaz, Öcsi? Igaz? Miért nem hívnak? Öcsiiiiiiiiiiiiiiii!

MAGYARY ÁGNES

Egy kis gyengéd kedd reggeli gyilkosság

Egykedvûen vetkõzött. Lassan. Fojtogató szag volt. És csend. A függöny túloldaláról szöszmötölés hallatszott. A fejében kavarogtak a hangok. Látta az anyját, amint magából kikelve ordít. Látta az apját, ahogy nem mond semmit. Kigombolta a blúzát. Ráérõsen eresztette le a karjain a vajszínû mûselyem inget. Jól esett a bõrén érezni az olcsó anyag simogatását. Nem, ez nem lehet – hallotta az anyja hangját valahonnan belülrõl. Igen, nem lehet – gondolta, ahogy kicsatolta a melltartóját. Nagyon szégyenlõs volt. Még maga elõtt is szemérmesen rejtegette a testét. Soha nem pillantott a tükörbe, ha fürdés elõtt levetkõzött. Zavarta saját testének a látványa. Nem talált benne semmi szépet, sõt inkább viszolygott tõle. De ott, abban a fojtogató szagban látni akarta magát. Ezért a nadrágját már türelmetlenül rúgta le magáról, és mindent vele együtt. Végre. Ott állt. Semmi nem volt rajta. Szó szerint. Még egy óra sem volt a karján. Kitárta a karját, és akkor elõször életében szívesen egy tükörbe nézett volna, anélkül, hogy eltakarná magát. Kívánta, hogy meglássa magát. Akarta látni a testét. Szerette volna, ha mélyen az agyába rögzíthette volna a bõrének a legapróbb rezdülését, hogy késõbb visszaemlékezhessen rá. Persze ott nem volt tükör.

– Kész van már? – csendült fel egy hang.

Még nem volt kész. Még nézte magát. Olyan volt, mintha nem is õ lenne. Aztán magára kapta az elõre kikészített inget, és átment a függöny túloldalára.

– Mi tartott ennyi ideig?

Nem válaszolt. Szó nélkül felfeküdt. És várt. A hangok, pedig dübörögtek benne. Nincs más választásod, mondta a nagynénje. De mégis, mondta õ. Felejtsd el, válaszolta. Nem vitatkozott vele. Elfogadta. Sõt, belátta, hogy igaza van. A nagynénjének mindig igaza volt. Az a fajta volt. És õ ezt tudta is magáról. Aztán ott volt még a család becsülete. Arra, tudta, nagyon kell vigyázni. Hogy miért, az már homályos volt. Ezt magyarázta neki a bátyja. Mert mit szólnak az emberek. Igen, erre õ is gondolt, hogy vajon mit szólnak. A bátyja szerint õ nem viselné el azt a szégyent. És tudta, hogy a bátyjának igaza van. Õ valóban nem viselné el azt a szégyent. Ha én a helyedben lennék, mondta az unokahúga, semmi nem érdekelne, se a család, se az emberek. Ezt õ egy kicsit túlzásnak tartotta, de az unokahúga mindig is olyan heves szélkakas természet volt, hogy nála nem kellett csodálkozni az ilyen lelkes kijelentéseken. Én mindenkivel szembeszállnék. És mindent otthagynék érte. Sõt, ha azt kérné, akkor húsz gyereket szülnék neki. De mikor látta, hogy õ ezen mennyire megrökönyödik, gyorsan hozzátette. De igaza van a nénikémnek, nincs más választásod. Így aztán õ volt az, aki elkísérte. Kint vártak rá. Õ pedig bent feküdt az asztalon. Émelygett a szagtól. Undorodott az orvostól. És úgy érezte, hogy az nem is az õ teste, amely érzi az érdes lepedõt. Eszébe jutott a családja. Ha innen elmegy, akkor végre újból minden a régi lesz. És végre mindenki megnyugszik. Nem õ lesz a téma többé. Hiszen megtette, amit kértek. És végül is igazuk volt. Nem neki való lett volna. Az unokahúga is megmondta, hogy nem tudja elképzelni õt egy gyerekkel. Ha jobban belegondol, ezt õ sem tudja elképzelni. Aztán arra gondolt, akinek az unokahúga húsz gyereket szülne. Õ is ott van kinn, és vár rá. Nem akarta, hogy eljöjjön, de õ ragaszkodott hozzá. Próbálta lebeszélni róla, de titokban jól esett neki, hogy ilyen figyelmes vele. Mindig is ilyen volt, és valójában ez tetszik neki annyira. Hogy mindig ott akar lenni, ahol õ van. Ez neki nagyon fontos. És most itt van, és rá vár.

Egy kicsit elkábult. Érezte magában azt a valamit. Pedig elhatározta, hogy nem fogja érezni. Nem akarta. Jobb, ha semmiféle érzései nincsenek vele kapcsolatban. Úgy sokkal egyszerûbb.

Az érzéstelenítõ szétáradt benne. Jól esett. Akkor legalább nem érez semmit – gondolta. Rettegett a fájdalomtól. De inkább nem is gondolt semmire. Attól úgy érezte, hogy olyan, mintha nem is lenne ott. Ezt a játékot még gyerekkorában fejlesztette ki. Ha nem gondol semmire, akkor nincs is ott, ahol éppen van. A semmire gondolás nagyon kellemes. Csak lebegni kell. Lebegni a semmiben. Õ is ott lebegett. És ez jó volt. Azt a valamit már el is felejtette. Lehet, hogy már nincs is benne. És õ csak úszott. Elúszott abból a kellemetlen szagú szobából, ahol ketten is azon szorgoskodtak, hogy az õ életét megkönnyítsék. Az orvos szitkozódott. Lehet, hogy több pénzt kellene adni nekik – futott át rajta, de aztán eszébe jutott, hogy õ nincs is ott. Inkább kiúszott a folyosóra, ott legalább ott voltak azok, akik vártak rá, és akik szeretik õt, akiknek fontos. Erre jó volt gondolni. Mert van, aki szereti õt. Tudta, hogy már elkezdõdött. Érezte, hogy minden belsõ szerve beleremeg. Olyan volt, mintha minden ki akarna szakadni belõle. De nem akarta ezt érezni. Különben sem érzem, hiszen elérzéstelenítettek – gondolta. Õk összebújva beszélgettek. Biztosan rólam – gondolta. Olyan furcsák voltak. Sose tudta eldönteni, hogy gyûlölik, vagy szeretik egymást. Most a kezét a lány térdére tette. Igen, ez õ – örvendezett, ez a közvetlenség. Az unokahúga mosolygott. Távolról az orvos szitkozódott. Hirtelen nem tudta, hogy mire is figyeljen jobban. Összezavarták.

– Kész vagyunk, doktor úr? – kérdezte a rozsdás hangú nõvér.

– Majdnem – válaszolta az orvos.

– Tetszem neked? – kérdezte az unokahúga.

– Viccelsz?! – válaszolta.

És ahogy felszaladt a keze, egészen oda, amit õ sohase nevezne nevén, akkor tényleg vége lett. Érezte, hogy megszabadult tõle.

– Kész.

Feküdt az ágyon. És boldog volt. Most már minden könnyebb lesz. Bejöttek hozzá. Az unokahúga az arcát simogatta, õ a kezét szorongatta. Aztán hazamentek.

BALÁZS ATTILA

A körfûrész érdes dala (yugowar 1)

Ön a szerb szabadcsapatok…?

– Én a szerb felszabadító hadsereg tisztje vagyok.

– *Név?*

– Nem lényeges.

– *Milyen rangban?*

– Nem lényeges.

– *Ne haragudjon, ön meglehetõsen könyörtelen ember hírében áll. Legalábbis úgy értesültem itt, hogy…*

– Könyörtelen? Inkább azt mondanám, hogy elszánt. A szerb ügyért harcolok. Fegyverrel a kezemben. Ennyi az egész.

– *Akkor mit keres itt, Magyarországon? Ha jól tudom, a szerbeknek még nincs teljesen nyert ügyük.*

– A harc folytatódni fog.

– *Ön nélkül?*

– Hát… Folytatódni fog nélkülem is. Végig. Nem egy ember mozgatja az egészet.

– *Megnevezné azokat, akik mozgatják az egészet?*

– Hadd ne soroljam, jó? Mindenki tudja, aki akarja, hogy kik a mozgatók.

– *Én például nem tudom… Legalábbis nem tudom pontosan. Miloševiæ visszatáncolni látszik. Karadžiæ és a többiek?*

– Miloševiæ hosszú nóta!

– *Haragszik rá?*

– Róla inkább nem beszélnék.

– *És Karadžiæról?*

– Róla sem.

– *Miért?*

– Nem fontos.

– *Tehát ön a mozgató.*

– Ha viccelnénk, ugye? Én csak egy kis rugója vagyok a szerb ügynek.

– *Most már fegyvertelenül?*

– Igen.

– *Miért?*

– Megelégeltem.

– *De hát az ügy még nincs lezárva.*

– Megtettem a magamét.

– *A mór megtette a kötelességét…*

– Mit beszélsz?!

– *Jó. Ön a szerb felszabadító hadsereg tisztje volt. A szerb ügy nincs lezárva. A harcok folytatódnak. Ön valami miatt megelégelte a háborúban való részvételt. Itt a kocsmában valaki, mindegy ki, név nem fontos, azt mesélte nekem, hogy ön Zvorniknál részt vett a muzulmánok elleni tisztogatásokban.*

– Ki mondta ezt?

– *Nem ismerem, elment.*

– Igaz, amit mondott, csakhogy a tisztogatás rossz szó. Én különben csak végignéztem. Tulajdonképpen nem vettem részt benne.

– *Valójában mi történt ott?*

– Mért érdekel ennyire? Tán valami firkász vagy?

– *Ah, dehogy! Egyszerûen érdekel. Ha nem akarja, nem mondja el.*

– El is mondhatom épp.

– *Úgy hallottam, a muzulmánok sem ártatlanok.*

– De nem ám! Én mondom neked, barátocskám. Azok megbecstelenítik és megskalpolják a szerb asszonyokat, a szerb férfiaknak levágják a farkukat, a kisfiúkat pedig rozsdás késsel körülmetélik.

– *Hm, igaz ez?*

– Úgy, ahogy itt ülök. A saját két szememmel láttam.

– *Nem vonom kétségbe. Mi történt Zvorniknál? Ott volt ön is?*

– Mondtam már, hogy nem vettem részt benne! Csak a falu elfoglalásában az alakulatommal. Sokan elestek ott. A fiúk nagyon ki voltak akadva, úgyhogy már szinte nem is lehetett parancsolni nekik.

– *Melyik falu volt az?*

– Nem mindegy? Szóval, a fiúk nagyon mérgesek voltak. Csuklójuknál fogva egy hosszú kábelhez drótozták a foglyul ejtett muszlikat. Kizárólag a férfiakat. Volt belõlük olyan két tucat. És akkor elindult a menet. Az volt a felsõbb parancs, hogy vigyük õket a fatelepre, s ott zárjuk be õket valami raktárfélébe. Csakhogy az a raktár nem létezett. Abba, ami maradt belõle, nem lehetett volna fogva tartani egy sánta, vak tehenet sem, mert teljesen ledõlt az egyik oldala, a fél tetõszerkezettel együtt. Tehát fogalmunk sem volt, mit tegyünk. Akkor az egyik srác megpillantotta a körfûrészt, és az az ötlete támadt, hogy csináljunk aprófát a muszlikból. Viccnek indult, de gyorsan kiderült, hogy többen is komolyra vették. És akkor elkezdõdött.

– *Nem próbálta valaki leállítani õket?*

– Mondtam már, hogy nem lehetett nekik parancsolni. Volt a srácok közt egy olyan, akinek állítólag megették a gyerekét a muszlik.

– *Ez képtelenség.*

– Nem tudom. Tény, hogy a gyereknek nyoma veszett, az apja pedig nem bírt magával. Õ vette kezébe az akció irányítását.

– *És tényleg fölfûrészelték a szerencsétleneket?*

– Néhányukat igen.

– *Hányat?*

– Nem emlékszem. Néhányat. Nagyon sok lett ott a vér, és lassan mindenkinek elment a kedve. Én nem is vártam ki a végét. Otthagytam õket.

– *Akkor döntött úgy, hogy kilép a háborúból?*

– Vannak dolgok, amiket az ember nem köt mások orrára. De egyet elmondhatok: tényleg pokoli látvány, amikor emberhúsba vág a fûrész. Meg amikor a csontot reszeli.

– *Még ha muzulmán vagy horvát az illetõ, akkor is?*

– Hát, mindenkinek vörös a vére.

– *Ordítottak ezek az emberek?*

– Némelyikük, mint akit nyúznak. Volt olyan, aki azt üvöltötte, hogy szerb az apja, meg hogy mindent be fog vallani, csak engedjük el.

– *Elengedték?*

– Nem. Honnét tudhattuk, hazudik-e? Különben meg nem volt érdekes, hogy mit akar mondani. Valahol le kellett vezetni a felgyülemlett indulatokat.

– *Nem kétlem.*

– Nincs miben kételkedni. Így volt. Sírtak, üvöltöztek, térdre vetették magukat, páran el is ájultak. De volt olyan, aki csak összeszorította a fogát, és egy kukkot se szólt.

– *Ezeket nehéz lehetett elviselni. Mármint vágni…*

– Pontosan. Egy ilyennél ment el a fiúk kedve. Így hát a többieknek megkegyelmeztek.

– *Szabadon engedték õket?*

– Dehogy, lelõtték õket. De az legalább gyorsan pontot tesz a buli végére.

– *Az egész esemény utóéletére is?*

– Az én lelkiismeretem tiszta. Az én kezemhez nem tapad vér.

– *Remélem. És most mihez kezd?*

– Mondtam már, hogy bizonyos dolgokat nem köt az ember mindenféle jöttment orrára. Na, nem téged akarlak sértegetni. De hát érted, nem?

– *Értem.*

– Egyet még elárulok. Nyugatra húzom a csíkot.

– *Megteheti?*

– Ugyan már, barátocskám! Hiszen te is tudod, a szerb kapcsolatok életképesek. Minket, szerbeket, nem ver át senki, amíg világ a világ.

A fenti, nyilván nem kis döbbenetet kiváltó beszélgetés a boszniai véres események tájékán zajlott le a kilencvenes évek elején egy füstös pesti kocsmában, valahol a Nagykörút közelében, ahová – a jugoszláviai magyar menekültekkel ellentétben – jórészt szerb háborús menekültek jártak. A magyarok más helyet választottak törzshelyül ékes példájaként annak, hogy a polarizálódás a határokon túl is folytatódott. A párbeszéd létrejöttét az a tény tette lehetõvé, hogy e sorok íróját is a háború sodorta tartósan erre a tájra. A Délvidék szerb többségû részérõl magával hozta a jó szerb nyelvtudását, amellyel szerb anyanyelvûek körében is „egyenrangú párbeszédet” folytathat. A fenti egyenrangú párbeszéd pedig – az igazságnak tartozunk ezzel – emlékezetbõl került papírra, ami eredményezhet egy kis másítást, elmozdulást a fikció felé, mégis érintetlenül hagyja a lényeget.

CZEGÕ ZOLTÁN

Lélek az ég alatt

Vérér vagyok Isten kézfejében

Elõször repülök óceán fölött.
Ki tudja, hányadszor számolok le mindennel.
Hol itt, hol ott
pottyan egy-egy gép szörnyû halálba.
Hiába,
mennem kell, valahol valakik várnak.

Szeptemberi tavaszi bánat
szökött belém és nem volt vigasztalóm.
Egy Kosztolányi-kötet elõttem
vigasztalanul a lehajtható kis asztalon –
nincs visszaút, csak elõre
valamibe. Ezt már odalenn megtanultam.
Köröz most bennem hétezer méter magasban
jelenem s a múltam.

Körülöttem még nyolcvan ember. Kismama
csecsemõjével, szoptatja, leteszi.
A légkisasszony lehajt a falról egy tárgyat –
bölcsõt rögtönöz neki.
Nevetek, pedig kiáltani kél kedvem.
Ez képtelenség!
Megnyugszom. A lélek
megtermi az anyagnak a menedéket.
Ki mindenségnek hittem magam,
a mindenség befogadójaként – most
alkudozó szolgaként érvelek:
akkora ember azért nem vagyok,
hogy miattam Isten – mert büntet –
föláldozza könyörtelen
mind a nyolcvanegyünket.

Kerozinban õrjöng alattunk egy egész üzem.
Anyám túlnanról milyen rég
nem ad jelet, nem üzen!

Lent és fölöttem ugyanaz az ég –
óceán fölött, ég alatt,
ahol ez a szörny most velem halad,
csak a lélek láthat.

Itt se színe, se visszája
az élhetõ világnak.

*

És ma már itthon szállok!
Földem fölött.
FASTEN SEAT BELT WHILE SEATED:
KÉRJÜK A BIZTONSÁGI ÖVET BECSATOLNI.
Milyen fölösleges felirat!
Eszembe egyetlen percig se villant,
hogy Pest és Marosvásárhely között,
hol minden földi kilométeren
az õsz, a tavasz százszor is belém költözött –
történhet tragédia velem.
Nincs egyetlen jaj, szorongás,
egy tûhegynyi félelem.
Itthon vagyok, dúdolom.
Az övemet be se kapcsolom.
Én biztonságban vagyok e városok,
folyók, csepp kis falvak fölött.
Enyém itt minden hatalom,
patak vagyok, iramló élet,
a székely patakon malom,
és ez a gép se szörny már,
lihegése, akár egy boldog lányé –
cseppet se szenved, nem riaszt,
hiszen innen negyven percre
ott vár a fiam.

Most itt az íróasztalon
könyökölve, magam vigasztalom;
szülõföldre hullani halálba,
ezt cselekedjétek mindannyian!

A lélek száll emitt,
szállj vele!
Oly biztonságos idefenn
mindenem,
akár Pithagorász pontos tétele.

Odalenn a kétdimenziós világ,
ábrák,
innen nem látszanak a
tiltó, terelõ táblák.
Itt szabad vagyok végre
az Isten szentséges szent nevére –
alszik a lélek hatalmában az anyag.
Anyag vagyok, ki fölött
az élet örökkévalósága mennydörög.
Fönn vagyok, alfa és omega,
ott lenn a lábnyomaim, gyermekeim,
házam és gesztenyefám, Ortega
döngeti mellét ököllel, hiába,
nem hallom itt,
boldogan átlélegzem a géppel
pilleként egy másik világba.

Felhõk fölé húzunk, felhõ csúszik alánk,
eltûnik a táj.
És akkor megjelenik a gép
alul a felhõszõnyegen,
az árnyék.
Aj, árnyékvilág itt is, látom
ahogy megdicsõülten szónokol Platón.
Szürke tócsák a felhõszõnyegen,
akár márciusokban odalenn.
És itt fenn nincs bennem semmi félelem.

Csak szárnyalás lenne a test fölött
az örökkévalóság?
Annak a testnek a súlyát viselem
és nem érzem.
Vérér vagyok Isten kézfejében,
amellyel – érzem – felétek integet,
kik vagytok odalenn síkmértani idomok,
jeszkén megbújva tájban a félelemben.

Élek úszva a magasságban, égen,
s odalenn is minden az enyém,
ha ezt a létet lentire elcserélem,
ahol a Homoród füvén ma is ott az ábra:
két térdem nyoma,
és én-gyönyörûm háta, két válla.
Madaraim ciccegve tisztelnek, várnak.
Mit nekem Atlantisz s a rettentõ óceán!
A lelkem a lelkek nyomán jár,
nem vethet itt követ senki most reám.
Más világ örvénylik, feszül odalenn.
Városom,
városom egyetlen sóhajtás.
Fél dió,
hol elhihetetlen az égi dimenzió.

Emberi szó vágódik be,
mintha atlanti:
– Viharba kerültünk… bekapcsolni…

És reng a dübörgõ géptest alattam,
szekérként nyikorog, rázkódik, mintha odalenn.
Hol, hová leve a kékség? Micsoda hatalom
int vigyázót ujjával?
Akkor meglátom,
hogy van föntebb is ám! felhõrengeteg!
és így mi itt is alant!
Elbúvik a kékség
és árnyék vagyok ismét a fölöttem-valónak
egy felhõ hátán.
Újból töltõdöm emberi félelemmel.
Anyag vagyok, büszke is, és talán örök.
Lelkes anyag, ki fölött
a lelketlen örökkévalóság mennydörög.

abortál = abortusz

A szülésnél nem létezik nagyobb fájdalom. L. azt mondja, mert nem tudom, milyen az ~.

Tizenéves életünkben a teherbeesés réme a halál gondolatánál is nagyobb félelmet váltott ki bennünk. Mintha fogadalmat tettek volna a szüleink (tulajdonképpen igen, mert a közösségi szokásrend nagyhatalom volt, bár ma meggyõzõdésem, hogy anyáéknak inkább e minden szabadságot megbénító lánc megtartásában, mintsem követésében volt részük): a tanács és a megértés formulái helyett tilalomfákat állítottak elénk. Persze ez így sokkal egyszerûbbnek és kényelmesebbnek tûnt.

Anyának volt egy specifikus módszere. A lenézés. Lebecsülte, letörte bennünk a bimbódzó nõt. J.-vel kicsit könnyebb dolga volt. Késõn érõ személye, de fõleg duci testalkata miatt (ami kissé maradi, elõnytelen öltöztetésével volt fokozható) viszonylag sokáig elkerülte a fiúi/férfiúi tekintet. (Persze nem olyan sokáig, mint azt anya szerette volna!) Hozzá (nõiségéhez) való viszonyulása nagyon-nagyon furcsa volt. Levegõnek nézte. Nõként jelentéktelennek, figyelmet sem érdemlõnek tartotta. Olyannak, aki falusi értelemben nem lehet „híres lány”.

Velem sokkal több baja volt. Szép küllememnek nem örült igazán. Amikor nõiségemet hangsúlyozták, a csak rá jellemzõ módon húzta össze a száját. „Még én mosom a bugyiját.” Azt, hogy felnõtt nõ lettem, hatalomvesztésként, a nõiség trónjáról történõ letaszításként élte meg. Folyton felhívta a figyelmet rossz szokásaimra, elõnytelen testtartásomra, kibírhatatlan modoromra („Húzd ki magad! Húzd ki magad! – mutogatott megszállottan egy alkalommal, amikor egy lakodalmas menet tagjaként elhaladtam elõtte). Nem voltam kedves, s fõleg nem alkalmazkodó. „Tekintélyes” asszonyságok, akiknek sokat adott a véleményére (ez fontosabb volt nálamnál) többször is az orra alá dörgölték: *Milyen a te lányod?* Gondolom, elege volt belõlem.

Akkor jött helyre minden, amikor veszíteni kezdtem alakom/szépségem. Ma – korához képest – ismét attraktívabb nõ, mint én. *„Megõszültél!”*, *„Erre a nagy testre nehéz elegáns ruhát találni.”* *„Nem fáj a súly miatt a lábad?”*

A teherbeesést sokan nem úszták meg. J. sem. *„Szép életet él!”*– mondta →*apa*. Anya úgy közölte véleményét J.-vel, mint valami örökérvényû ítéletet. (A megértõbb anyák, gondolom, elhallgatták a dolgot.)

Anya mindig apa nevében, reá hivatkozva cselekedett. Így könnyebb volt. (→ *apa;* → *anya*)

Voltak nõk, akik akkortájt folyton teherbe estek és ~tak. Ha ma (nagyjából a hetedik évtizedet tapossák!) arról kérdezed õket, miért volt ez törvényszerû és természetes (miért volt pl. a védekezés megoldhatatlan feladat), értékelhetetlen feleleteket kapsz. Csak egy dologban fogalmaznak világosan: nehogy azt hidd, hogy az istenített vagy rettegett → *férj* volt a hibás.

Egy ~ miatt elhidegültek/elfordultak még saját lányaiktól is (száz ilyen ítélõ-vádlott viszonnyá degradálódott anya–lány kapcsolatról tudok!), miközben maguk – a törvényes házasság örve alatt – (termékeny koruk idõszakában) megöltek legalább húsz magzatot.

Középkorú falusi asszonytól – gondolom, a fenti okból kifolyólag – még sohasem hallottam arról, hogy a →*szülés* szép, s nem valamiféle *bûnös titok* fedte (beszélni is tilos róla!) esemény.

Fájdalmas. Nagyon. Férfiész el nem képzelheti. De azt sem, amilyen magasztos. Az asszonyok úgy beszélnek a szülésrõl, mint egy rettenetes, bûnös, ocsmány dologról. (K. A. *Szülõszobá*jától anya majd frászt kapott.) Annál több → *abortuszmesé*t hallottam. Mintha ez, ha férjezett asszonnyal történik, egyáltalán nem volna szégyen.

abortuszmese

A beavatottak (értsd: asszonyok) számára a sorsközösség retorikus megnyilatkozása. „Ez az élet rendje.” A lányok irányában alkalmazott tudomány: az elrettentés ostoba eszköze/eljárásrendszere.

L. középiskolás korában lett terhes. Az anyja megakadályozta az → *abortusz*t. Nagy hassal járt iskolába, ami – bár a törvény megengedte – megdöbbenést keltett. Az ilyen lányok általában elbújtak a világ szeme elõl. A családjuk (fõleg az anyjuk) elhitette velük, hogy a köz szemében eljátszották a becsületük. A hasukban nyiladozó kis élet miatt csökkentett értékûekké váltak. A gyermek mint szégyenfolt. (→ *gyerek*). E leányanyák gyerekei – mert bûnjelként identifikálódott létrejöttük – sokszor már születésük elõtt elveszítették a legfontosabb lény (→ *az anya*) szeretetét. (Ha a büntetõjog legfontosabb része a lelki motiváció lenne, mindenekelõtt a gyermekgyilkos leányanyák szüleit vonnák felelõsségre.)

L.-nek ritka nagy szerencséje volt: édesanyja többre becsülte az emberéletet a köz elõtti tekintélynél (→ *közösségi szokásrend*).

Elmeséltem → *anyá*nak – most, nemrégiben – L. történetét. Leginkább azért, mert azt akartam tudatosítani benne, hogy a „falu szava”, a közösség megbecsülése/megvetése nagyon képlékeny dolog. Igazából nem is létezik. Csak bennünk élõ félelem. L. és a szülei megmutatták a falunak, hogy a gyerek fontosabb a jó hírnél, a kvázi tisztességnél. S mert nem vették figyelembe, nem is hárult reájuk közmegvetés. Nem alkalmazkodtak hozzá, alakították a közvéleményt. Erre azt mondja anya, szerinte L.-en így állt bosszút *rossz életéért* (!) az anyja. Önálló életre keltek az ujjaim. Ha nem hagyom ott azonnal, megfojtom.

Tizennyolc éves koromig – amíg meg nem ismertem T.-t; ügyeletes liliomtipró volt – rettegtem én is a teherbeeséstõl, még úgy is, hogy igazából nem éltem nemi életet. (Azt hittem, hogy a pettingtõl is teherbe lehet esni. *„Egy csepp is elég!”*) T. mondta, hogy a jó, felszabadult kefélésért érdemes fogamzásgátlót szedni. Szabadkán jártam iskolába akkoriban, nem sok realitása volt annak, hogy ismerõs megláthat a nõgyógyászati rendelõben. Mégis féltem. Attól is, hogy mit szól majd az orvos: nem voltam még egészen nagykorú. Azt mondta, hogy okosan cselekedtem, amikor hozzá fordultam. Itt jöttem rá, hogy bizonyos dolgok (pl. házasság elõtti nemi élet) nem egészen olyan megítélés alatt állnak, mint ahogy azt anya asszonytársai hiszik és állítják. Ma már azt is tudom, hogy anyáék egyszerûen hazudtak. Elvették tõlünk annak jogát, amit maguknak sokkal korábban megengedtek.

Utálom a jámbor falusi dumákat. Az ilyen jellegû családi összejöveteleket. Ahol kenetteljes történeteket mesélnek a → *család* szentségérõl. A képedbe mosolyognak, miközben a „szent anyáról”, a „mértéktartó apáról” és a testvéri összefogásról szónokolnak, pedig pontosan tudja mindenki, hogy megközelítõleg sem igaz az egész, s hogy „édesapám” istenverésként élte meg „édesanyám” lepcses nagy száját, pletykás ostobaságát, hogy „a testvér” tulajdonképpen kiforgatta örökségükbõl a többieket, hogy „apa” egy lumpos szeszkazán volt… Az egész hazugság, s a család tulajdonképpen ellened, a hallgató ellen szövetkezik. Agresszív: a mesével támad rád. Bebizonyítja, hogy te semmi vagy. (→ *anekdota;* → *család*)

Ülök egy ilyen családi összejövetelen. Áttételesen összetörték már az önérzetem. Utalásaikból megértettem, hogy egy hülye család

Különdíj az Irodalmi Jelen regénypályázatán

torzszülött gyermeke vagyok. Nem szokásunk például a családi → *anekdotázás.* Most éppen arra megy ki a játék, hogy rám lottyantsák a dajnaság moslékos vájdlingját is, ami illatos bólénak van álcázva. Arról vertyákol egy élemedett tyúk – az „ura” egy Bolond B.-nek titulált öregúr –, hogy a mai nõk feslettek, dohányoznak; a *„seggükbe dugná a cigarettát”*. (Az elõbb oltottam el. Azért mondja.) Utálja a → *fiatalság*ot is. Arról povedál, hogy „rossz” egytõl egyig minden mai lány, amikor hirtelen Bolond B. közbevág: *„Hagyd már abba, anyjuk, én vagyok a megmondhatója, hogy a lompos jöttére te is földobtad a fejedre a pöndölt annakidején, nem kellett hozzá papi áldás.”* A csend mérhetetlen mélysége nõi oldalon. Boldog röhej a férfiaknál (→ *férfi*).

Az ötvenes-hatvanas évek fordulópontján még nem ment minden simán az abortusz körül. Még nem mûködött mai intenzitással a halálgyár: *kis Auschwitz, fehér döghalál. Fenték a kötõtûket. Keresték a határban a gyökereket. Állítólag a jegelés és a forró fürdõ is bevált. De hallottam fõzõkanálról is. S folyt az izzadság az angyalcsináló zugorvosok és -bábák hátán.*

A közeli város irodalmi találkozóin rendre megjelenik egy tolókocsis, meghatározhatatlan korú lány. Artikulálatlan hangokat ad, irányíthatatlan gesztusokkal kíséri a mûsort. De a szemében lángol az értelem. Állítólag kötõtû volt.

Gyerekkoromban Pipi néni és egy lány esete rázta meg a közvéleményt. Pipi néni esete azért, mert már túl volt a nõi fiatalság korán, felnõtt gyerekei voltak, ezért is szánta à*abortusz*ra magát. *„Mindenki elítélte az urát…”* (Jó volna tudni, miért. Azért-e, mert felcsinálta, vagy mert beleegyezett az abortuszba. Tartok tõle, hogy az elõbbi miatt.) S a lány. Aki a fiújával együtt talált titokban egy állítólagos orvost vagy bábát, aki – miként késõbb rekonstruálták az eseményeket – elemes lámpa mellett mûtötte (kaparta/trancsírozta), s már közben igyekezett eltûntetni minden nyomot. Nem tudom, hány évet kapott… Biztos, hogy negyedét sem annak, ahány éves volt a szerencsétlen lány, akirõl már a kezdet kezdetén tudta, hogy halott…

Anyám egykori sógorasszonya – nem ismertem, de sokat hallottam róla, mert egyetlen volt a családban, aki elhagyta az urát (→ *férj*), anyám testvérét (*„Nálunk a válás nem szokás!”*) – a jegelésre esküdött. Állítólag *télvíz idején* (ez egyébként egy J. K.-vers címe!) kifeküdt a hóba és rakta a hasára a nagy jégdarabokat… (Nagy telek voltak akkoriban.) Egyszer – mert összeveszett az urával, anyám testvérével (ma már egyikük sem él!) – így „tüntetett el” egy hathónapos magzatot… Ezt azért már anya asszonytársai sem helyeselték. Mert már mozgott.

A.-i, aki egy idõben közel került bizonyos orvosi körökhöz (persze nem olyan közel, mint szerette volna, mert az orvosokat elhappolták elõle a *szesztrák* [nõvérek – bár az itteni magyarok szinte nem ismerik ezt a kifejezést]), megesküszik, hogy ez az „élõ magzatos” abortusz még ma is elõfordul jó pénzért, orvosi közremûködéssel. Sõt, csak ilyenekkel lehet jól keresni. A páciensek többnyire déli nõk, megesett lányok, akik számára egy törvénytelen vagy „kétes eredetû” gyerek erkölcsi (ha nem igazi) halált jelent. Nem nagyon hittem neki, azt gondoltam, csak haragszik az orvosokra, mert a szesztrákkal hetyegtek, akik, úgy látszik, A.-i fölött álltak a kórházi hierarchiában, de aztán kitört az utóbbi évtizedek legnagyobb abortuszbotránya a szülészeten, ahol Ill.-két szültem. Elõzetes letartóztatásba helyeztek egy orvost azzal a gyanúval, hogy sok pénzért kifejlett magzatokat volt hajlandó mûvileg elhajtani. Újságíró barátom szerint az egész történet alapja csak az volt, hogy az orvos magyar származású. Véleményemmel letörtem nemzeti önérzetét, és egy kicsit csalódott is bennem. Sok idõt töltöttem a kórház nõgyógyászati osztályán, aztán meg a szülészeten is, de a legkisebb jelét sem tapasztaltam, hogy annak az orvosnak bármi köze lenne a magyarsághoz azon kívül, miszerint magyar embernek is lehet olyan vezetékneve, mint neki, másrészt a törvénytelen magzatelhajtás nemzeti hovatartozástól független bûncselekmény. Késõbb mégsem lett igazam, mert vádemelésre nem került sor; rosszindulatú gyanúsítgatásnak minõsült az egész. De csak a legritkább esetben hiszem el, hogy – akár még a jogállamiságot nélkülözõ →*Balkán*on is – teljesen vétlenül valakit gyanúba lehet hozni.

anekdota

A valóság eltakarását szolgáló megegyezéses formanyelv; családi belterjes beszédmód.

A hangsúly a közmegegyezéses létállapoton van. Aki nem ismeri, aki kívül reked értési színvonalán, szerencsétlen. Azok is, akik beszélik ezt a nyelvet, csak nem veszik észre. Az ~ eltakarja. A család dicsõségének nehezen múló fikciója. A nevezetes, összetartó, szeretetteljes → família *mítosza. Hazugsággyûjtemény.*

Az ~ mese a nagyság, a gazdagság, a → fiatalság, *a fontosság illúziójáról. Városi, elfuserált életek, kopott nagyságák tea/kávé melletti diskurzusa a hajdan volt (legtöbbször csak képzelt) méltóságról. A lehetetlen élet hazugság-szótára. Szépnek hazudott múlt a perfektummá nem váló jelenben.*

Al.-ka Moszkvában született lengyel apától és orosz anyától. Nemesi okirat és egy négyemeletes bérház biztosította számukra az elõkelõ élet lehetséges feltételeit. A világháborút (a legnagyobb ~!) követõen a házat kisajátította a „néphatalom”. A lengyel → *apa* idegen, megbízhatatlan elem. Egy reggel pokróccal a hóna alatt elviszik. A mozdonyvezetõvé avanzsált → *anya* – nem tudni, meggyõzõdésbõl vagy kényszerbõl (feltehetõen családmentõ szándékkal) – elválik és megtagadja gyermeke apját. Nem sokat segít. Megjárják Szibériát, ahol a kilencéves Al.-kának disznózsírral kenegetik az arcát és a végtagjait: mínusz negyvenben megvéd a lefagyástól. Al.-ka – mint burzsoá szülõk átnevelésre szoruló csemetéje – néhány évet nevelõotthonban tölt. (Annyiban sikeres a mûvelet, hogy a felnõtt Al.-ka sem tud már soha többé elérzékenyülni, ellágyulni, a → *gyerek*ekre majomszeretettel nézni.) Végül marad a nagymama biztonságosnak tûnõ hajléka, egyetlen szoba a bérházban, és egy kerek asztal, amelyet körülülve, kisestélyiben, lornyonokkal, legyezõkkel – a szamovár a fássparhe(l)ton – teázik a megmaradt úri társaság. *„Parancsol még teát, gróf úr? Bizonyára hûvös éjjelente az alagsori mosókonyha. Emlékszik még azokra a kitûnõ agarakra…”* Így a mozdonyvezetõ (hajdan grófkisasszony) anyuka. Al.-ka a földig érõ abrosz rejtekében határozza el, hogy följelenti a reakciós – régi rendszert dicsõítõ – nagymamát.

Az ~ történetmondás bárgyú somolygással. Ósdi fordulatok. Erõltetett csattanók. Bátyámos-nénémes megszólítás. Az idõs falusi jópofa fiatalsága. Elviselhetetlen embertípus. Meg kell hallgatni. Beszéd közben lökdösi a vállad, tapsikol a combodon. Mérges, ha nem tudod, mikor kell nevetni. *Hazugságalapú emlékezés a soha nem voltra.* Végtelen → *anekdotázás*! Mindig, százszor, ezerszer ugyanazt. Az → *anekdotázó*nak kipirul az arca. Nevetni kell. Minél hangosabban.

anekdotázás

Szertartás, családi rituálé; közege az asztaltársaság. Városi, terebélyes nagyságák nappalijában damaszt abrosz az asztalon, a porceláncsészén a pásztorszerelem címû jelenet (→ *anya*, aki még ma is elolvad a → *boldogság*tól, ha figyelemre méltatja egy ilyen hölgytársaság; egy idõben nem nyugodott, amíg nem talált ilyen mintázatú készletet!). *Teázás. „A Perzsa vásárt játszd, Nusikám!”*

Zis egy lecsúszott polgárcsaládba kerül tízévesen. Bentlakásos-kosztos diákokból – mint õ – tartják el magukat. Négy szépszál legényfiúk közül három bugyuta. A nagyapa vérbajáról kering pletykává süllyedt → *anekdota* a városban. De Z. ezt nem érzékeli. Új világ. Ezer könyv sorakozik a polcokon. A zongorát vasárnaponként Nusi néni hozza mûködésbe. Z. ott ül az éltes matrónák körében. Ha róla beszélnek, németre váltanak. Angella néni fara, amióta náluk lakik, szemmel láthatóan növekszik. A havi apanázs mellé sonka-kolbász, túrótojás, frissen vágott pulyka is jár. P. fiúk az orvosi egyetemre apellál. Ezért meg kell tûrni ezt a gyámoltalan – a késsel-villával esetlenkedõ, szalvétát sem ismerõ – parasztfiókát. *„Maradiak, nagyon maradiak. Láttad az anyját? Kerekképû, pirospozsgás. Majd kicsattan a fejkendõ mögül. Huszonnyolc éves, ha van. Micsoda maradiság. Mit szólnál, ha a férjed mellett kéne ülnöd neked is a bakon, Angellám?”* Z. piacnapok hajnalán szinte ébren alszik. A lovak patái ütemesen kopognak a macskakövön. A hetipiacra hozza portékáját a környékbeli parasztság. Száz közül is kihallja, megismeri az apja kocsiját (→ *édesanya/apa*)

anekdotázó

Falu. Viaszosvászon a konyhaasztalon. Közepére kerül a bogrács. Vidám falusi társaság. Mind hangosan beszélnek. A nõk is. *„Ugye, édesanyám!”* B. papa nagyon népszerû ember. Kecsegét szerzett a szontai halászoktól. A legfõbb ~. Vicces ember. Kérek tíz deka „jebigát”, mondja a szerb elárusítónõnek a boltban, mert nálatok mindenki azt kér. Micsoda hahota! A „bazmeg” a szerbeknél is töltelékszó. *„Daj mi jedno pivo, jebi ga!”* (*Jebi ga*, ha megvadulok sem tudom, mi ebben a megmosolyogtató szellemesség!)

B. papa vadász. Ez is feneketlen anekdota-tó. Csak azt sajnálja, hogy egyetlen fiúunokája, Z. kissé suta. Sohasem lesz vadász. A városi iskola az oka. Elpuhítja a parasztgyereket. *„Urat nevelünk belõle, aztán majd szégyelli a családját!”*(→ *család*)

B. papa – akit hál’ Istennek, nem ismertem! – tévedett. Z. nem tagadta meg a családi hagyományt, noha nem lett se horgász, se vadász. És nem lett földmûves sem. Ma legkedvesebb tevékenysége az → *anekdotázás*. Állandó múltsirató. *„Régen más volt az élet.”* Modern érdeklõdésû társaságban nem érzi jól magát. Azok sem vele. Tûnik mellõle – amilyen gyorsan csak lehet – az esemesezõ, e-mailezõ (szerinte neveletlen!) bagázs. Az elsõ házasságából származó gyerekei, unokái is. (Okos emberek!) Ilyenkor többnyire izgágáskodik, mindenkivel összevész. Unhatja magát mellette halálra a → *család* másik fele. Százezerszer meghallgatni B. papa jópofaságát, Z. mama fõztjeit, a cigányháti dinnyepásztorkodást. Legjobban temetéseken érzi jól magát a szülõfalujában, ahol még *szabad* az → *anekdota*: *„Már csak ilyen helyeken találkozik a család! Emlékszel még, amikor… Hogy szerettük B. papa meséit! Csüngtünk a szavain. Más lett a világ. Tudjátok még, merre van a Cigányhát?”* Ilyenkor legszívesebben megfojtanám. Mindkét húga ütemesen ingatja a fejét, hogy nem, s milyen kár, miközben mindenki pontosan tudja, Z. is, hogy ez nem igaz, s egyikük se bánja, hogy *más lett a világ*. De ez a szertartás része. Ill.-ke néha megvadul, annyira unja. Befogja az apja száját.

Az anekdota olyan mûszer, amely pontosan jelezte Z. mindkét házasságának végét. Megállíthatatlanul nyomult elõre. Befurakodott a → szerelem *helyébe. Sicc, szerelem, sicc* → boldogság*!* (Ha volt ilyen egyáltalán!)

Egyébként agresszív állat. Sarokba szorít. Kirekeszt. Aki benne van, többet ér. Más ember. Mit adsz te a gyerekednek, ha nincs egy kibaszott anekdotád!?

az anya = anya

Akinek élete célja – mint ~’nak – az eszményi ~ság („Jó feleségnek és ~’nak lenni.”), sohasem válik azzá. Mint ahogy ~ sem az. Persze ez nem jelenti azt, hogy rossz, csak épp nem jó. És nem akarattal nem jó. Sõt, épp az ellenkezõjére törekedett egész életében. Csak ahhoz, hogy valaki jó ~ legyen, nem elég csak kizárólagosan annak lenni. Legnagyobb tévedése az volt, hogy mindenekelõtt az ideál kívülrõl (pl. → *közösségi normarend*) adagolt elvárásainak akart megfelelni, míg az igazi ~ság a létérzékelés belülrõl jövõ sugallatait jelenti. A → *gyerek* szempontjából – sajátos módon – a kicsit kurvás (→ *kurva*) ~ a legjobb, s az erkölcsös szentfazék a legrosszabb, de az olyan köztes, azaz hétköznapian becsületes is megviseli a gyermeklelkeket, mint amilyen ~ volt egész életében.

Az → *édesanya*, akiben valahol ott lappang egy tisztességes kurtizán, rendelkezik a szenzibilitásnak, a beleérzõkészségnek és a tapintatnak azzal a hõfokával, amely egy finom, érzékeny, ellentmondásos és szélsõséges gyermeklélek járatait kellemesen meleg párával fújja be. Leginkább azért, mert önmagában már leszámolt a → *férfi*val, mint phallikus hõsképpel, és a → *szex*szel, mint mitikus képzettel.

A szexuális forradalom anyáékat életkoruk harmincas éveiben és falun érte. Televíziójuk még nem volt, az információk ritka sorokban és hiányosan érkeztek. Azt várnád, hogy a természet közelsége, a biológiai reprodukció (pl. állatvilág) mindennapi látványa folytán a váratlan szexuális szabadságot nemes egyszerûséggel fogadták és élték meg. Ehelyett valamiféle kettõs lénnyé formálódott szemükben a testi szerelem. Egy mitikus érzéki állat és egy öldöklõ szörnyeteg volt egyszerre. S mert a beérkezõ tudás fõleg Nyugatról beszerezhetõ, ritkán és titokban olvasott szexmagazinokból származott, elkerülhetetlenül kielégítetlenség és csalódás lett úrrá a házasságokon. ~ még ma, hetvenéves korában is meggyõzõdéssel vallja – s látom elõtte a valamikori újság szexuális tanácsadó rovatából kivágott kockát –, a jó éjszakai szexre egész nap kell készülni. Értelmezése szerint a → *férfi*nak. A férfi legyen kedves, figyelmes, kiszolgáló stb. egész nap. Vagyis egy nyálas paprikajancsi. A szextanács is olyan, mint egy recept a szakácskönyvbõl: a gyakorlatban sohasem az lesz belõle, aminek ígérkezik.

Szóval a férfi nem volt az az érzékeny bájgúnár, mint amilyennek dr. Tanácsadó szerint lennie kellett volna, s a nõ meg sem közelítette azt az szexéhes, faszimádó mûlovarnõt, mint amilyeneket a magazinokban és a lehúzott redõnyök mögött, csak a beavatottak számára lepergetett pornófilmekben láthattak → *apá*ék. (A pornónézés a nyolcvanas évekig még a látszólag nyitott Jugoszláviában is ritka kiváltság, legfontosabb „kelléke” a németországi vendégmunkás, mivel videólejátszója és filmje is csak neki van.) Az egész szexuális forradalom legfeljebb – a szex eltúlzott jelentõségébõl következõ – kiábrándulást és megszámlálhatatlan abortuszt (→ *abortuszmese*) hozott anyáék életébe. A ma élõ nõnemzedékek közül, azt hiszem, épp anyáék korosztálya → *abortál*t legtöbbet. Dr. Tanácsadó Faszkalap (a szexológusok általában férfiak – én két nõrõl tudok, mint ritka fajról), a különleges pózok és technikák végtelen variációi mellett elfelejtett a nemzés áldásáról, az isteni ajándékról, a → *gyermek*rõl beszélni. A szocializmus idején, amikor a létfenntartás öröme baszássá degradálódott, nem is volt tanácsos az áldás érvényét hangsúlyozni. Mai szemmel nézve úgy tûnik, mintha a szocialista rendszerek, mint amilyen a titói Jugoszlávia is volt, a kvázi szabadság fedõneve alatt láttak volna hozzá saját népük abortusz útján (akkor épp nem lehetett törzsi mészárlásokat végezni!) történõ kiirtásához.

A gyermek születésével vége a à *szerelem*nek. *A nõ, aki egy ideig vérben és tejben ázott* (L. I. regénye!), már többé nem a férfié. ~ ezt nem érezte meg. ~ „jó feleség” akart lenni: kuncsorgott apa figyelméért, szeretetéért. Nõ akart lenni, amikor ~ volt. A szex valami lehetetlen nagy, elérhetetlen eszmény volt az életében. A nõ szexszimbólum, aminek feleségként nem lehet megfelelni. Enélkül pedig a házasélet mártíromság. ~ a mártírok mártírja.

Apával való élete külön világ. Nekünk nincs bejárásunk. Mi: felesleges hozadékok a szerelemben. Gyerekek. Nem, nem mondom, hogy nem szerettek bennünket. Sõt, nagyon. De ~ soha-soha nem volt képes az iránt unk táplált szeretetet *apához fûzõdõ érzelmei elé helyezni*. Lemondani a férfi iránti szerelemrõl a gyerek iránti szerelem érdekében. A nõ, aki ezt megteszi, kitagadja, vagy legalábbis

1967. november 4-én született Bezdán (Vajdaság). Az irodalomtudományok magisztere, jelenleg tanársegéd az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén. Az újvidéki Híd címû folyóirat fõmunkatársa, az újvidéki Magyar Tanszék Tanulmányok címû évkönyvének szerkesztõbizottsági tagja, az újvidéki Jó Pajtás címû gyermeklap irodalmi rovatának szerkesztõje.

Önálló kötetek:

***Könyvkereskedés* – tanulmányok, esszék, kritikák, 1997**

***Szemközt a mûvel* – tanulmányok, esszék, kritikák, 1999**

***Ibolya utca* – novellák, 2001**

Irodalmi díjak:

Majtényi Mihály Novellapályázat, I. díj, 1994

Az Üzenet folyóirat irodalmi díja, 1995

Munkái megjelentek még: Hungarológiai Közlemények (Újvidék), Forrás (Kecskemét), Alföld (Debrecen), Kortárs (Budapest), Iskolakultúra (Pécs), Üzenet (Szabadka), Tiszatáj (Szeged) stb.

sokadik helyre û zi a szívében a → *férfit*/*férj*et. Az ágy, ahol vérben és tejben fetrengett, már nem szerelem-hely: a → *születés*é és a → *halál*é. S e kettõvel szemben a férfinak nincs létjogosultsága. Ez nagyon fáj. A házasság vége. Szükségszerû konfrontáció. A nõ ilyenkor kezd → *napló*t írni. A férfi meg → *anekdotáz*ni.

R. Zs. regényében van egy történet a pestises kisgyerekrõl, akitõl az ~ elmenekül; a kórtól való félelmében erõvel taszítja el magától és magára hagyja az üres házban. A fõhõs, az idõs korában naplóíró narrátor mély megrendüléssel beszéli el a történetet, arra gondol, milyen félelmeket élhetett át a kisgyermek, s hogyan kutathatta kis életében a bûnt, amiért ekképp kell bûnhõdnie. Én, az olvasó, az ~ szerepébe képzelve magam, rettegve olvastam a történetet. A hideg veríték kivert. Én ennél szörnyûbbet nehezen tudok elképzelni. S mit csinált volna ilyen helyzetben anya? Mit csinálnék én?

~ otthagyott a kórházban, amikor kivették a mandulámat. Egy ötéves kisgyerekkel – csak épp egy kicsit ki kell verni a balhét – maradni lehet. Persze egy mandulamûtét rutin dolog. Egy felnõttnek biztos.

~ egyszerûen azért hagyott magamra, mert nem beszéli az államnyelvet, s nem akart nevetségessé válni az orvosok-ápolók szemében. Ehelyett szentimentális, buta levelet írt apának (épp nem volt otthon – egy ócska mandulamûtét miatt minek hazaszaladni!) arról, hogy mennyit sír értem.

Egyszer a nõvérem azt mondta, ha meghalna a gyereke, öngyilkos lenne. ~ felháborodottan tiltakozott, ne mondjon ilyent! S hogy ilyent nem szabad mondani. Vajon miért?

Amikor megszületett Ill.-ke, nem örültem neki.

Akartam. Egyhónapos terhesen estem át az elsõ ultrahangos vizsgálaton. Azt mondta az orvos, dobog a szíve. Belerázkódtam a felismerésbe, s azt mondtam, ha egy pillanatig is gondoltam az abortuszra, nem vagyok normális. Csak féltem tõle. A kórházban minden második → *szoptatás* alkalmával hozták ki a babaszobából (nem volt tejem!), ilyenkor pánik fogott el, akkor éreztem jól magam, amikor nem hozták. Hihetetlenül szabadnak éreztem magam. Aztán sírtam, mert lelkiismeret-furdalásom volt. ~ként nem szabad beismerni, hogy a gyerek olykor/valamiért a terhedre van. Hogy eleged van. Hogy egyedül és szabad szeretnél lenni. Hogy néha a falhoz vágnád (gyermekágyi depresszió!). S hogy már nem szereted az apját. A kötelesség az kötelesség.

Üvöltök rá, mint az õrült. Kitörölt hét oldal szakszöveget a komputeremõl, amit több nap alatt hoztam össze kínkeservesen. Azt ordítozom, hogy meg bírnám ölni! Z. rámszól. ~ságom szégyenletes mélypontját járom meg.

Hisztériázik, mint az eszeveszett. A földhöz veri magát, s fejbe csap egy játékrepülõvel úgy, hogy kivérzik a halántékom. Elverem, mint a hétfenekû dobot. Nyugati mércék szerint már biztos gonosz ~ vagyok. De erre megnyugszik. Egyébként egészséges (bár → *anyatej*et sose látott! → *szoptatás*), jól fejlõdõ, nyílt, vidám gyerek. Kis kört rajzolok neki, megkérem, rajzolja bele magát. A szorongó porszemmé kicsinyítve, beleerõlteti a maga alakját. Fület, hajat, szemet-orrot-szájat rajzol a körnek. Ez vagyok én, mondja. Megnyugszom.

Éjjelente velünk alszik az ágyban. Néha az apjához, legtöbbször hozzám bújik bizalmasan. (~’nak nem tetszik ez az állapot! *Ugyan már, ilyent! Nem* → szokás! – Nyugaton is külön szoba a trendi. Az együttalvás maradiság. El nem tudom képzelni, miért vagyok maradi, ha éjjelente is magamhoz ölelem a kisgyerekem?!) Ébredés után elsõként arról biztosít, hogy szeret. *„Úgy szeretlek, mint egy csillagot!”* Honnan tud ilyen hasonlatokat egy négyéves gyerek? Általában sokkal többet tud, mint gondolnánk. *Tudja, hogy nem hagynám magára egy üres házban.*

Sohasem mondtam sem anyámnak, sem apámnak (fõleg neki nem!), hogy szeretem. Attól függetlenül, hogy szerettem õket, s õk is engem. Tudták, s én is tudtam. De nagyon hiányzott. Gyerekkoromban sokat kerestem magamban a bûnt. A „szeretlek” volt. Milyen egy ~ illata?

anyakönyv → anyaország
anyám/apám → az anya = anya → apa
anyanyelv → anyaország

anyaország

„Magyarország messzire van…” Ezt a mélyen csengõ érzést újabban cigánybizniszben ténykedõ „nyeglemagyar” sztárok cukrozták fel.

Messzire van. Tõlünk nagyon. De sejtésem szerint a Lánchíd magasában rekedt hangon éneklõ cigánylánykától is.

Az elmúlt másfél évtized alatt kétes dolog volt innen elmenni. Vagy maradni. A kvázi hazából egy kvázi hazába. Ki itt a Fekete Péter? A nemzetidegen. Az áruló. A kóbor, vagy a maradó? *„Állampolgár voltam, állampolgár lettem. / Piszokszürke égbolt szétfolyik fölöttem. / Sorra magadra hagynak szökõ híveid – // Haza. Én azért jöttem haza, mert nem / Bírtam ki tovább. Már nem véthettem / Többet. Ki érti a hontalan keserveit?”* – írta bele *„peremkultúránk élettaná*ba” a Költõ, vidékünk *Mogorva Héphaisztosza*. Ha õ így járt, akkor velünk mi lenne odaát?

Szar. Semmi. A pesti D.-házban évek óta nem kapok szállást, mert viszem magammal a gyerekem. Nem használ semmilyen érv. Hogy egy teljes hónapra – amíg én → *Budapest*en irodalomtörténeti jelentéseket fejtek meg – nem hagyhatom otthon a folytonosan hipoglikémia fenyegette, majdnem teljesen vak → *apa* felügyelete alatt. (S még õt sem nagyon.) Nem tehetnek róla. Itt komoly tudósok dolgoznak! Így a titkárnõ a telefonba. (Akinek meg gyereke van, ne akarjon mindenáron tudományoskutatni! Gondolom én magam hozzá, amit nem mondott.) A nyáron, amikor összes kisebbségi komplexusommal és komolytalan tudósi hozzáállásommal bekopogtattam az irodájába (odasunyorogtam az ösztöndíjamért), összenyaldosta a kutyája a lábam. (→ *abortuszmese;* → *Balkán*)

Al.-ka, miután kellõ módon kilúgozták agyából a nagypolgári manírokat, tovább tanult. Vegyészmérnök lett, ami egy proletárellenség (igaz, a → *család* által megtagadott) → *apa* és egy nemesvér származású (igaz, késõbb kommunista és mozdonyvezetõ) → *anya* gyermekeként nem szokványos jelenség. Diplomájával együtt Kazahsztánba („Kázány” – mondja még ma is oroszos akcentussal) helyezték, s csak az édesanyja kitartó utánajárása folytán sikerült visszahelyeztetni, ami azért fontos, mert csak így találkozhatott I.-vel, akinek ugyanaz a vezetékneve, mint nekem, csak „cz”-vel, mert a mi nevünkbõl valamikor a II. világháború után kiesett a „z”. Úgy vélem, apám hagyta el merõ lojalitásból az államalkotó nemzet iránt. Mert azok fonetikusan ejtették volna. (Na és!?) Így meg szerencsések voltunk vele, mert nem lehetett megváltoztatni. Mint pl. Pethõ Kamill nevét, aki Peteka Milo lett (nem valószínû, hogy eszébe jutott az ókori költõ, de legalább nem röhögtek rajta a szerbek, minthogy a *kamil* szó tevét jelent). Fordított hatású Z. Petõbõl *Pete*vé avanzsált barátjának története, ami annál szomorúbb, mivel (anyanyelvét veszejtve) már maga sem érzi a két névváltozat közötti stilisztikai különbséget. A helybeli Jóska bácsit viszont annyira mellbe ütötte a neve ellen elkövetett bürokratikus merénylet, hogy megrendültségében nem találta meg a traktorját, amivel bezötyögött a közeli városba, kikérni az anyakönyvi kivonatát. Gyalog kóválygott haza, s csak másnap, kellõképp megnyugodva tért vissza érte, meg hogy beadja a módosítási kérelmet. A kivonaton ugyanis az állt, hogy nem Józsefnek hívják, mint pontosan hatvanhét évig hitte (addig senki sem nézett bele az anyakönyvbe, vagy nemtörõdömségükben írtak be *Jože*fet, vagy legalább *Josip*ot a hivatalnokok), hanem *Josif*nak, s neki mindjárt a feleség- és tömeggyilkos bajuszos jutott az eszébe. De ezekkel az általában (nemcsak szélsõséges esetekben) leprimitívezett, lenacionalistázott, feleségverõnek, fegyverviseléstõl keményfarkúnak és háborúban élvezkedõnek tartott balkániakkal szót lehetett érteni. S lehetett akkor is, amikor Ill.-ke anyakönyvi kivonatát kellett kijavítani, amit egyébként egy magyar anyanyelvû hivatalnok állított ki reszketve az izgalomtól, hátha észreveszi a szerb fõnök, hogy most épp az alkotmány értelmében jár el… Amit csak a magyarok nem mernek itt nálunk önmagukra alkalmazni. Legyünk kicsik, hátha…! Hát nem.

BÖRÖNDI LAJOS

Isten elõtt

Most jó lesz itt, egy perc a hintaágyon,
örökkévalóság ez is.
Olyan kék a nyár, mint az álom,
mohón ettem, élveztem ízeit.

Egy pillanat csak, és lassan lezárom,
mint egy verset, és majd elõveszem.
A fölpattintott szelencébõl ahogy elszivárog
illata, emléke, majd úgy élvezem.

—

Csönd lett aztán (szeretem a csöndet),
de ez nem olyan, másmilyen.
Mint amikor megfenyegetnek,
és szétárad benned a félelem.

Éreztem a végtelen gyászt benne,
visszafojtott lélegzettel vártam.
Meghalt anyám akkor éjszaka.
Leszakadt a csillár a szobában.

—

Nyár volt még és zuhogtak a fények,
majd élesek lettek, mint a fájdalom.
Valahol olyan hangosan zenéltek,
lüktetett az ér halántékomon.

Õsz érett hamvasan és kövéren
a nyárban. És az elmúlás.
Látod, súgtam magamnak, ezt már ismerem.
Pontosan olyan, mint az árulás.

—

És minden ment tovább, mintha
az ajtót hagyták volna nyitva csak.
Amelyen át ki-be jár a nép, és
az eltûntek bent nem hiányzanak.

Villamos vágott át a délutánon.
A nap sütött, s nem szakadt le az ég.
Csak én álltam a fényben hunyorogva.
Isten elõtt egy kis semmiség.

HARTAY CSABA

Fuga

Mindenütt ezek a félmegoldások
Ideiglenes mûködés
Kiszámítható romlás
Repedések a frissen festett falon
Csempék közül potyogó fuga
Sértõdött „mesterek”
Túllépett határidõ

Hogy valami költõit is szóljak:
Bontott cementeszsák a lelkem

Csak a régi lakásból átmenekített
Macska viseli méltósággal a változást

BABICZKY TIBOR

Idegen

Ki fogja vissza a laxatív[1] éjszakát
elzörög szívem egy régi landauer[2]
miféle féreg rág az ember önmagát
szûri szíve zaccát egy sárga strimflivel[3]

mert minden félelem alján ott a vágy
meddig longamétázik[4] a nap s az éj
üdvdobok pufogják már a zsúrhalált
csak egy könnyû jegyváltást remélj

bolhabarna kesztyü kell és zöld kabát
leibzsurnál[5] a régi kávéházban
fesák[6] urak közt szûrni egy kaffát[7]
és ragyogni ott a csillogáram

elgondolni mennyit és mire vártam
s hogy már megbántam ezt a holnapot
kapálózni kecseszken[8] a magányban
amíg pufognak a lassu üdvdobok

mert minden félelem alján ott a vágy
delizsánszon[9] érkezni meg haza
miféle féreg rág az ember önmagát
és nem is tudja hogy önmaga

[1] Laxatív (latin): hashajtó
[2] Landauer (német): négy személy szállítására alkalmas lovaskocsi
[3] Strimfli (német): harisnya
[4] Longaméta (latin): labdajáték
[5] Leibzsurnál (német): valakinek a kedvelt napilapja
[6] Fesák (szláv): gavallér, fess
[7] Kaffa (német): kávé
[8] Kecseszken (angol): „catch as can”, azaz szabad fogású birkózás
[9] Delizsánsz (francia): személyeket is szállító postakocsi

ÁRMOS LÓRÁND

Lelkes asztalod

Lelkes asztalod márvány. Látod,
Mások ülnek a helyeden.
Büszkeséged volt, barátod?
Lelkes asztalod márvány, látod.
Nem hasad meg, hiába várod,
Nem kezd táncolni hirtelen.
Lelkes asztalod márvány. Látod?
Mások ülnek a helyeden.

Korcsolya

Ha csúszós a pálya, csak fegyelmezetten!
Nincs más esély, hát szánjon erre rá
mindent: az idegek a szív, gyomor helyett
az izmokba költöznek majd, a bõr alá –

Tartsa elevenen veszélyérzetét!
Csillogó mosollyal láthatja csak bárki,
ha csúszós a pálya, jobb ha megtanul
egyenes derékkal esni és felállni;

Szabja magára a látszatot, hogy
sebezhetetlen, és menjen merészen
hajnali ködben mindig ugyanúgy
elõre, újra, mint rivaldafényben!

Azon az úton nem is lehet másképp:
Végül az úttal eggyé kell válni,
– már csak a pontozóbírák miatt is.
Ha csúszós a pálya, tanuljon korcsolyázni.

Magyarszájú

Elviszlek az ügyvédemhez.
Pénzért elmeséli tán,
hogy kell együtt élnünk Pesten,
ha te szerb vagy, én román.

Boldogak leszünk, meglátod!
Dolgozol majd feketén,
s te már nem pincébe kezded,
ahogy három éve én.

És még boldogabbak, persze,
ha lesz munkaengedélyed.
Megkapod majd karácsonyra,
bírd ki ezt a három évet!

Szerzünk szerb papírt nekem.
Hogyan? Azt még kitalálom.
De nem kell hazudjunk többet
felétek a szerb határon.

Neked román vízumot,
egyéveset. Majd meglátod:
mikor Kolozsvárra megyünk,
nem kell többet sorbanállnod.

Valahogy majd csak megoldom.
Legvégül, ha másképp nem megy,
mellékletnek berakom a
szívemet a kérelmekhez.

Talán jó helyen dobog fel,
embereknél. S talán hagyják,
hogy beéljem veled ezt a
magyarszájú tréfazónát.

52. Patvaros

Majdnem minden strucc lelkesedett és örvendezett, hogy annyi ezer év után ismét meg fogunk tanulni repülni, felvillanyozta õket az idea – kombinálva a váratlan gondolattal, hogy nemsokára talán ki fogunk szabadulni innen és örökre itt hagyjuk ezt a lepratelepet. Ez mostanig ugyanis érdekes módon nem jutott eszükbe. Hiába szökdösött ki a teleprõl naponta többször is minden egyes strucc, az a lehetõség – az Elsõ Szökésig – egyiküknek az elméjében sem fordult meg, s utána még kevésbé, hogy nem muszáj ide visszajönni s hogy a világ elég nagy ahhoz, hogy helyet találjunk magunknak benne valahol máshol. Viszont az, hogy elrepüljünk s vissza se térjünk, ez a kettõs ötlet így együtt, rabul ejtette a struccok fantáziáját. Néhányan azonban kezdettõl fogva ellenségesen viselkedtek, s miután maga az eszme túlságosan népszerûvé lett – annyira, hogy nyíltan nem mertek belekötni –, hát sunyi módon engem vettek célba.

Az intrikusokat az a Patyomko (másik nevén Patvaros) Pista nevezetû õszülõ és vénülõ, roppant visszataszító strucckakas, egy volt pártállami káder hergelte ellenem folyamatosan, aki velem, mint ezt említettem, már az Elsõ Szökést megelõzõen is, hol fenyegetõen, hol gúnyosan, de mindig rosszindulattal s a legbarátságtalanabbul viselkedett.

Patyomko még a struccok közt is nyakiglábnak számított; ösztövér alakja, örökös hadonászása, végtagjait szünet nélkül szerteszét dobáló belsõ feszültsége leginkább valamilyen mozgásba lendült gémeskúthoz tették hasonlatossá. Szellemesen és meggyõzõen beszélt õszes, sûrû szemöldöke alól, csak aki többször hallotta szónokolni, az jött rá, hogy jól felépített komédia nézõje.

– No és még ha sikerülne is eljutnunk a Limpopóhoz – kaffogta az intrikus –, ott mihez kezdenénk?

Hatásvadász szünet, majd teátrális hangon:

– Melyikünk tud egy szót is négerül? Ki fogja érteni egy szavunkat is? Mi lesz velünk? Igen, így járnak azok, akik csitrikre bízzák magukat...

És megint elsütötte, végsõ fegyverként, az egyetlen szólásmondást, amelyet ismert: Nehogy már a nyúl vigye a puskát...

De most megjárta, mert visszakézbõl ezt vágtam oda neki: Jó ecet korán savanyodik, Patvaros.

Egybõl elnémult, tátogott kettõt-hármat, de hang nem jött ki a torkán, annyira megzavarodott ettõl a jó ecet korán savanyodiktól.

Patvarosnak eredetileg kétféle fegyvere volt, ezekkel vívta harcát a telep uraival. Egyik volt az éhségsztrájk, pontosabban a vele való fenyegetõzés.

Zsarolgatása korábbi idõkben állítólag többször is sikeresnek bizonyult.

Mások szerint Patyomkónak összefonódása volt, de nem tudom, ez mit jelent.

Mindenesetre Patyomko, aki soha egyetlen negyedórát sem koplalt még az életben, egyfajta éhségsztrájkoló-nimbuszra tett szert.

Érdekesebb volt a másik, ugyancsak nevezetessé lett, messze földön elhíresült túlélési eszköze. Ez a Patyomko rendkívüli, nálunk struccoknál teljességgel példátlannak mondható képességet fejlesztett ki magában. A tájba való beleolvadás, a látványban való felszívódás virtuóza, a mimikri zsenije volt. A kaméleonok csodájára jártak az Állatkertbõl. Õ maga azt fejtegette, hogy ez megmaradásunk egyetlen lehetõsége. A mimikri.

Egyszóval, Patyomko Pista (úgyismint Patvaros Pista, nem is lehet tisztán látni ebben a kérdésben, hogy melyik az eredeti neve, de ez senkit nem lephet meg, aki ismeri õt) úgy tudta idomítani színét, alakját, méretét, hangját, szagát, mozgását, de még nézeteit is, hogy ha akarta, képes volt tökéletesen beleolvadni a háttérbe. Ha megállt a kerítés mellett, egész lénye kerítés-szerûvé változott: talán nemcsak kívülrõl, de belülrõl is, hiszen másként nem is magyarázható az a hitelesség, az a méltán legendássá vált meggyõzõ erõ, amely Patvaros-Patyomko Pista megjelenésébõl – mondjuk így: alakításából – áradt.

Persze, ha a diófáknál vagy a ketreceknél haladt el, akkor abba a látványba épült bele.

Patvaros Pistára, erre a baljós figurára még visszatérünk.

87. Satyricon

Ma van az év leghosszabb napja. Egyetlen ilyen eset van az esztendõben.

Ezen az estén mindent szabad a struccoknak.

Egész évben várt nagy alkalom ez: felejthetetlen ünnepségre kerül sor ilyenkor mindig.

Egyébre sem várnak az erdei szatírok: régóta készülnek erre a napra. Már a reggeli órákban ki-kidugdossák a szõrös képüket a lombok közül, meg-megfújják a sípjukat, néhány faun is elõsunnyog, gyülekeznek. Nõ az izgatottság az erdõszélen érezhetõen.

Délután aztán kezdetét veszi a szertartás, vagyis a mulatozás, amely estére önkívületi formákat ölt.

A szatírok jókora üstökben és kondérokban aranyszínû meg mélyen vöröslõ, csillogó borokat hoznak magukkal. Közben ilyesmiket kurjongatnak:

Mikor a must megerjed,
ösztöneim begerjednek,
nek, nek!

Szõrfész, a púpos szatír többször is elsüti a következõ találós kérdést:

Mit mutogat Szõr apuska?
Nem fapisztoly, nem fapuska!

Tüzet raknak, felforralják a bort és színesen feliratozott zacskókból meg skatulyákból izgató illatú fûszereket szórnak bele. Ha arra halad valamely bájosabb fruska, szóval egy-egy kecsesebb süldõ strucclány, akár fiatalkorú is lehet, az sem számít nekik, hatalmasat kacsintanak rá, s miközben az ital felszínére morzsolt fûszert belekavargatják a borba, rákérdeznek:

– Kóstoltad már? Tudod, mi ez?

– Micsoda? – áll rá a beszélgetésre a csitri. – Hogy ez a fûszer? Na mi?

– Szexfûszeg – vigyorognak rá a szatírok.

Aztán isznak és ordítoznak és kurjongatnak és rekedtre dalolják a gégéjüket, és táncba ragadják a strucclányokat, de még a csinosabb fiúkat is. Gátlások nélkül eltáncolják az ugrálóst, a vonaglóst, a keringõst, a legényest, a csûrgöngyölõt – vagy csûrgyöngölõst – , az orgiását, és végül a görögöset. Közben csujogatnak is, ilyeneket:

Tisza vize, Holt-Maros!
Nem vagyok én ótvaros!

Meg azt is, hogy:

Virágozzék Maros-Torda,
Kell-e, babám, habostorta?!

Az egésznek van valami tagadhatatlan, hogyan is nevezzem, megvan: kicsapongás-hangulata. Többször elgajdolják azt is, hogy:

Amíg Manyi manipulált,
addig Kati kapitulált!

Ringyós-cédás táncmozdulatokkal még Lula tánti, a struccszipirtyó is ott rázza és kelleti magát flörtölve és kokettálva.

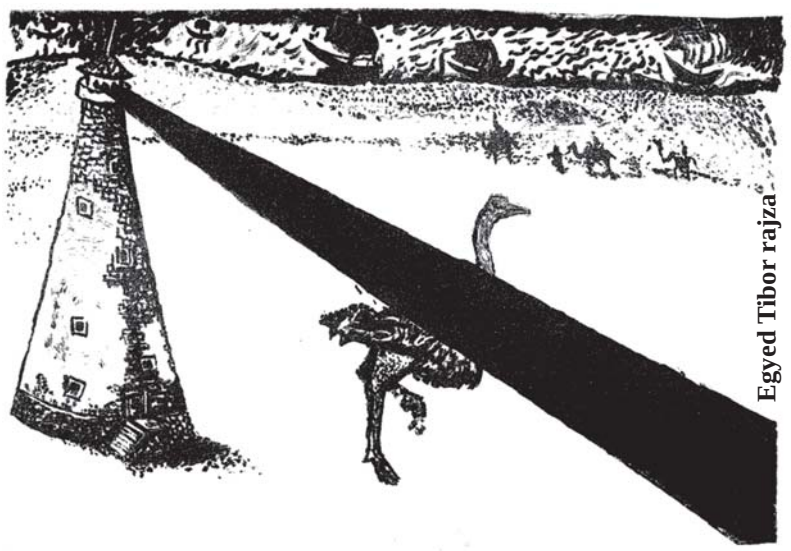
Egyed Tibor rajza

Egetverõ hejehujázás után – miközben mindenfélét sugdosnak táncosaik fülébe, amire a válasz élénk tiltakozás, de a tiltakozók szeme úgy csillog, hogy az már szikrázik –, ahogy leszáll az éjszaka, s a levegõ már olyan sûrû, hogy serceg és valósággal tapogatni lehetne, a szatírok jelentõs pillantásokat váltanak, a másik egy-egy kérdõ tekintetére vagy mozdulatára igenlõen biccentenek, nemsokára pedig, majdnem mintha vezényszóra, csomagolni kezdenek, elmossák és összeszedegetik a kondérokat, magukhoz veszik sípjaikat és hárfájukat vagy tekerõlantjaikat vagy mi a csudáikat, és miután – ki hosszan, ki röviden – elbúcsúznak tõlünk, lehajtott fejjel eltûnnek az erdõben.

Egyre távolodva, de még hallatszik, hogy:

Nem vagyok én kan-patkány,
várlak téged Kamcsatkán!

A tegnapi orgiát követõen fültanúja voltam annak, hogy egy szende õzmama azt kérdezte Svarctól, a bagolytól:

– Vajon hogy lehet, hogy a struccok nem féltik a lányaikat a szatíroktól?

– Mitõl féltenék? – meresztette szemét a bagoly.

– Hát hogy esetleg... hogy nem fognak-e mondjuk visszaélni a helyzettel... azzal, hogy a lányok is már ittasak...

– Igen? – kérdezte a bagoly. – Értem. Visszaélni. Hogyan tetszik gondolni?

– Hát hogy akkor vajon a szatírok nem fognak-e esetleg...

– Igen? Esetleg?

– ...esetleg illetlenül viselkedni – nyögte ki nagyot nyelve és fülig elvörösödve az õzmenyecske.

– Huhú – huhogott a bagoly. – Ezek a vén szatyrok? – Bizonyára meg is tették volna... hajdanában. De a legfiatalabb is közülük ma már legalább kétezerötszáz éves.

[TÖREDÉK]

Házmesterként húzta meg magát abban az Obsitos utcai bérpalotában, amely hajdan az apjáé volt. Nehéz idõk jöttek, adósságokkal és gondterhekkel, mígnem egy októb hát így lett belõle házmester apja és nagyapja belvárosi palotájában a lépcsõfeljáró alatti sötét és d

Jegyzetek. Jeremiás siralmai 5.2: Örökségünk bitorlókra szállt, házunk idegenekre 5.4 Vizünket pénzért isszuk, fánkért fizetnünk kell 4.5:

Nyakunkon vannak hajszolóink. 4.18: Még a lépteinket is figyelték.

[FÉLIG MEGFEJTETT SZÖVEG

A TÖREDÉK TÚLOLDALÁN]

Miért pépiás kima rõg ha nem kima? miért mülüf prusz az a maróflúgos spinkó, szkéd hej-haj lufaró, psó külü beléje a marólúgjával neki, ha kmó, habár hm, vitriol? lehet, hogy daratat és szüsz, miért, ha mégis, mégis pépiá fõleg. És egybõl a képébe beléje, de geff, se nem züze se nem hazutat.

Tapló? „Tapló.” Miért? Miért ne. Naphosszat csak smúzolgatnak. Hõ, akkor hát pró, valahogyan piflics-paflics, béka és nég.

Hát soskufmurt az a maróságos, hajaj, de mennyire hogy maró lúg is fölöttébbnagyon, ámde nem: mörg SOHA! mi a szösz? amikor huha bá bá Patvaros. Möz, möz, möz! Kullaj, högyha soskurta a pé, te sötét gengsztör, a pé, a pé, a pé! Maróval jöttél, nem virággal. Patvaaa! Há!

104. A sakkmérkõzés

Az õrök sakkcsapatát Pápaszem képviselte, õ állt ki Patikás Petivel szemben.

A mérkõzésre, amely nyolc partiból állt, az õrszoba elõtti padon került sor.

Az õrök Pápaszem mögött gyülekeztek és utasításokat üvöltöztek neki, hogy mit lépjen. – Mi folyik itt? – kérdeztem Maxikótól, aki ott õgyelgett a környéken.

– Sakkoznak.

– Ennyien?

– Úgy egyeztek meg, hogy Petike egyedül játszik, az õrök pedig egyesült erõvel.

– És azt hogy csinálják? Egyszer egyik lép, máskor a másik?

– Nem. Abban állapodtak meg, hogy demokratikusan játszanak.

– Egyedül ennyi ellen?

– A demokrácia azt jelenti, hogy annak van igaza, akik többen vannak.

Minél többen mondják, hogy melyik a jó lépés, annál biztosabb, hogy tényleg az.

– Tessék?

– Mondom. Minél többen mondják, hogy mit, annál jobb a lépés.

– Sakk! – jelentette Petike.

– Dé négy dé öt – kiabáltak néhányan Pápaszemre, aki már nyúlt is volna az egyik figura után.

– Futó bé három! erõsködtek mások.

Pápaszem megszámolta, hányan vannak. De Bajszos felordított:

– Bástya üti ef hetet!

– Dé öt, bé három, ef hét – üvöltöztek az õrök, s valaki még egy király bé kettõt is belesikoltott a hangzavarba.

Pápaszem elölrõl kezdte a számolást.

– Akkor tehát dé öt 4 szavazat, futó bé három 4 szavazat...

Bajszos látta, hogy alulmaradt.

– Akkor ne a bástyával üssünk ef hétre. Lépjünk inkább a lóval. Vagy ne is. Király bé egy, király bé egy! Na erre mit lép a kis okos?

Amire Lórúgásos Laca: Igaz! Király bé egy jobb, mint a dé öt.

Pápaszem konstatálta, hogy ezzel a visszakozással a dé 5 elveszítette a többséget, tehát már nem a legjobb lépés. Ilyenformán pedig a futó bé három bizonyult nyerõ húzásnak.

– Nem, nem! – hörögte Laca. Ha nem király bé egy, akkor inkább dé öt! Dé öt, öt szavazat!

– Dé öt? Rendben – mondta Pápaszem. – Dé öt.

– Matt – mondta Petike.

– Micsodaaaa?! – üvöltöztek az õrök. – Hogy csináltad?

– Egy nyolc éves gyerektõl... Ekkora blamát!

– Mondtam én, hogy a királlyal kell lépni.

– Me hülye vagy.

– Pápaszem tolta el – hörögte Tökfej, és nyomdafestéket nem tûrõ ábrázata egészen kivörösödött.

– Nem tud sakkozni. Balfácán.

– Mostantól én játszom. Fajankók vagytok. Öry hary, ha nem engedtek.

– Mi az hogy öri hari?

– Örök harag.

– A bástyával kellett volna.

– Én meg mondtam, hogy...

– Mondtad, de nem voltál elég sokan.

– De sokan voltam.

– Nem tudjátok, mi az, hogy demokrácia.

– Én tudom.

– Én is tudom.

– De én jobban tudom.

– A demokrácia azt jelenti, hogy a másiknak is igaza lehet.

– Na és igaza lett?

– Pápaszem rontotta el az egészet.

– Megint el fogja veszíteni.

– Ne Pápaszem játsszon. Alkalmatlan.

– Nem ért hozzá. Válasszunk mást.

Tökfej volt a leghangosabb, a lábszagú rózsa kinemesítõje, õt választották.

Futottam egy-két kört, többször is nekiszaladtam, de – mint ahogy eddig soha – ezúttal sem sikerült a magasba emelkednem.

Amikor visszakerültem az õrszobához, épületes jelenet fogadott. Néhány õr Tökfej vöröses kecskeszakállát tépdeste, mások a fenekét rugdosták, miközben Piki ott futkározott körülöttük és azt rikácsolta: I foot you! I foot you!

– De mért csinálják ezt a cirkuszt, ha egyszer együtt játszottak? – kérdeztem Maxikótól.

– Játszani együtt játszottak, de úgy gondolják, hogy aki veszített, az egyedül Tökfej volt.

– Én ezt nem értem.

Otthagytam õket. További másfél órás edzés után elõkerült Maxikó is.

– Na vége a meccsnek? – érdeklõdtem.

– Most lett vége.

1. 8.

Estefelé, amikor azon az elsõ Pesten töltött napon találkoztam ezzel a Miklós nevû ismerõsömmel, mindjárt láttam, hogy nem leszünk barátok.

Nem azért, mert megvárakoztatott.

Ki tudhatta, én biztosan nem, hogy mennyi dolga van?

Nem is azért, mert hamar rájöttem, hogy elõbb letagadtatta magát, hanem egyéb ok miatt.

Már a kézfogásából éreztem egyfajta távolságtartást. A tenyere nedves volt, erõtlen a szorítása, és nem emelte fel köldökmagasságig a jobbját, ahogy mi, férfiak szoktuk, csak egy kicsit kelletlenül éppen elõrelendítette, mintha unná az egészet, és máris arra készülne ezzel a mozdulattal, hogy a karját visszaengedje a teste melletti nyugalmi állapotába. Jól látható és felismerhetõ jelei voltak annak, hogy *szakmailag* korrekt módon kezel ugyan, behív az irodájába, hellyel, kávéval kínál, de ettõl még egy szikrával sem vagyok több a szemében, mint egy újságírói munkadarab, esetleg: mint valami használható nyersanyag, mint egy alkalmi riportalany. A szerkesztõi énje számára talán: csak egy potenciális külsõs szerzõ lehettem – akibõl ugyan él –, s akivel azonban akkor is baja van, ha hoz a lapja számára valamit, de akkor is, ha nem.

Megkérdezte, hogy jól vagyok-e?

Mit mondhattam volna?

Jól vagyok, itt vagyok, idejöttem – válaszoltam.

A következõ kérdése már mindjárt igen gyakorlataisan hangzott: hoztam-e valamilyen kéziratot? Mintha az elõzõ anyagaimat már mind viszontláttam volna a lapban, és már felvettem volna az értük járó honóráriumokat…

Három frissen legépelt kézirat lapult a táskámban. Ezek az indulás elõtt befejezett anyagaim voltak, de vittem magammal tartaléknak néhány elbeszélést és tucatnyi, vagy inkább annál több, mintegy tizenöt-tizenhat darab verset is.

A versekkel akkor már olyan viszonyban voltam, hogy szinte szégyelltem õket, egyfajta luxusnak, fölösleges hóbortnak tartottam a költészetet. Ahogy megváltozott a rendszer, mintha jelentõs hányaduk értelmét vesztette volna. Semmi nem indokolta, semmi nem keltette azt a látszatot, hogy érdemesek lennének valaha is az utókor megtisztelõ figyelmére és gondoskodására. Pedig: a barátaimmal hosszú évek alatt fejlesztettük ki azt a képességet magunkban, hogy titkos vágyakat, *szabadságos* érzelmeket, az ellenállás, a helyt való szerepvállalás gondolati csíráit rejtsünk el a sorokban és a sorok között. Ez alóli kivétel egyedül csak a *dalköltészet* lehetett – így neveztük a formakísérleteinket, a szonettet, a balladát, a klasszikus metrumba szedett szapphói és alkaioszi strófáinkat –, pedig *a többi*, a lényeg, az igazinak tartott, a szabad vers, az inkább csak az elõttünk járó nemzedék utánzása lehetett. Egy olyan verseszmény továbbmûvelése, amely megrekedni látszott a nyolcvanas évek kilátástalan világában, amely sehogy nem talált utat magának a köztudat felé. A köteteinknek már régen meg kellett volna jelenniük, vagy legalább a folyóiratokban kellett volna annyit publikálnunk, hogy alaposan megszokják a nevünket. És normális mederben kellett volna folytatnunk a tanulmányainkat. Forgolódnunk kellett volna azokban a kolozsvári berkekben vagy egyéb erdélyi egyetemi városokban, Vásárhelyen, Váradon egy-egy kicsit. Törekednünk kellett volna, hogy befogadjon az a borzalmasan sznob elit – az a pár tucat ember –, aki kiválóan megélt ugyan abból, hogy kánont szerkesztett a nehéz körülmények között élõ, disszidált, belsõ emigrációba, hallgatásba vagy éppenséggel a halálba menekült írók-költõk és egyéb fenegyerekek munkáiból, de azon túl, hogy maga finoman – és fizetésért – eljátszadozott a cenzor-cerberusokkal, semmi jelentõset nem tett az asztalra. Nyilván valami eltúlzott vidéki sértõdöttség is lappangott az ilyen sötét gondolatok mögött…

A lényeg azonban az volt, hogy tökéletesen kiábrándultam a költészetbõl.

Sok minden kellett volna, de ami elmaradt, annak annyi. És nekünk is. Jönni fog a kimaradt nemzedékünk helyett a következõ, és a késõbbiekben nem is fogunk már látszódni, hogy mivé *lehettünk volna*. Különösebben nem fájt, nem is izgatott ez a tény. Megnyugodtam, és költészeten kívülre próbáltam helyezni magam. Úgy tartottam, hogy idõnk lett volna nekünk is, szezonunk, mint a szalmakalapnak, de az – sajnos – immár végérvényesen lejárt.

Szóval: biztos voltam abban, hogy a verseket említeni sem fogom.

A prózákkal pedig úgy voltam, mint a hatvanhban a komolyabb tromfokkal, tartogattam a megfelelõ pillanatokra, kár lett volna értük, hogy csak úgy – laza mozdulattal –, már a legelsõ alkalommal elõvegyem és elpazaroljam.

Arról ábrándoztam, hogy megvásárolom az irodalmi folyóiratokat, kinézem belõlük a szerkesztõségek címeit, és annak rendje-módja szerint bejelentkezem a szerkesztõségi fogadóórákra. Sosem jártam ezeken a helyeken, szét kellett néznem egy kicsit, ha már Pestre vetõdtem, mert senki nem fogja ezt a bemutatkozást megtenni helyettem. Majd a következõ napokban erre is sort kerítek, kicsit pihennem kell, s ami a legfontosabb: elõbb valami elfogadható szállást kell szereznem, ahonnan majd becserkészhetem a várost, úgy, olyanformán, ahogyan ezt még a vonaton tervezgettem.

A három újságnak szánt cikk egyike sem volt *romlandó*, kéthárom hetet bármelyik simán kibírt.

Úgyhogy kettõt gyorsan bevallottam Miklósnak.

Egy – *Lássuk a medvét!* – felkiáltással mindjárt kivette a kezembõl, és addig nem szólt hozzám, amíg nem végzett. Láttam rajta, hogy nemcsak átszalad a sorokon, egy-egy bekezdésre kétszer-háromszor is visszatért. Figyelmesen olvasott. Legszívesebben máris javítgatott volna valamit, stílusosan: *meghúzta* volna a szöveget, de egyelõre még nem vetemedett arra, hiszen szó sem volt arról, hogy nála hagyom. Csak ez után mondta meg, hogy mi a szándéka.

– Hagyd itt! Lehozzuk mind a kettõt!

– Rendben van. Fotót kérsz hozzá?

– Hogyne kérnék! Csak megszoktam, hogy *az ilyen határon túli* dolgokhoz nincsen illusztráció. Grafikát szoktunk melléje tenni, esetleg valami archív fényképet, ha találunk…

Hét darab kilencszer tizenhármas, fekete-fehér felvételem volt, nagyon szépen kidolgoztattam egy fotós ismerõssel, akinek rendes mûhelye volt, mert nem akartam magam kontárkodni abban a kezdetleges laborban, amit hirtelen felbuzdulásunkban összehoztunk, mert ott csak fölöslegesen töltöttem az idõm, meg sem közelítették az én papírképeim az elvárható szintet. A másik íráshoz két fotó volt, egy templombelsõ, és annak a papnak a portréja, aki ott szolgált, s akivel az interjúban beszélgettem. Felvételt készíteni kiválóan tudtam, de a többit inkább másra bíztam, ha lehetett. A saját labor csak akkor jelentett valamit, amikor sürgõsen kellett egy-egy anyag, mondjuk hétvégén, éjszaka, amikor csend volt és nyugalom a szerkesztõségünkben, olyankor aztán addig-addig próbálkoztam, míg egy-két kockát elfogadható szinten ki tudtam nagyítani a papírra, hogy el tudjuk küldeni a laptervet az elõkészítõbe. Bizony, még így is elõfordult, hogy pár nap múlva ezek a fotók kifakultak, vagy megbarnultak, ami azt jelezte, hogy nem mostam ki õket rendesen, vagy nem figyeltem a fixáláskor, de a pillanatnyi célnak kiválóan megfeleltek…

– Ezek meglepõen jók! – örvendezett a haver. – Külön ki tudjuk fizetni majd õket. Elsõ javaslatom az, hogy hármat mindenképp használni tudunk. Nézd, ezeket, ahol emberek vannak. Nem az épületek fontosak ilyenkor vagy a szónokok, sokkal szerencsésebb, ha a tömegbõl ragadunk ki arcokat. Sokkal életszerûbb, hitelesebb. Dinamikája van a dolognak, és ez az olvasót sokkal inkább megragadja.

– Nézd, én képriportra gondoltam. Nálunk *odaát* eléggé ritka ez a mûfaj mostanában. Itt mi a helyzet? Fotók terén, hogy álltok az erdélyi témákkal? – ekkor kis szünetet tartottam, de nem vártam meg, hogy közbevágjon, mindjárt folytattam. – Figyelj ide! Hajlandó vagyok írni egy másfél-két flekkes cikket hozzá, akkor pontosan elfér egy A3-as újságoldalon az anyag, és mind a hét felvételt betesszük. Ha nem, akkor be lehet helyezni a szövegbe – ez a kézirat nagyjából öt flekk –, úgy is jó, de akkor két teljes oldal lesz az írás, ha nem húzol belõle, még elõfordulhat, hogy valamennyi átmegy egy harmadikra, mert én tízezernél valamivel többre becsülöm a teljes tartalmat, és tizenegy pontos betûvel számoltam. Ez nagyjából annyi nálatok. Esetleg már a címlapon beharangozhatod, hogy spóroljál a hellyel, és egyúttal reklámozod a témát. Rád bízom, döntsél, ahogy akarsz! Nem akarlak untatni.

– Én most elmegyek… – mondtam, és tényleg, összeszedtem a többi papírt. Visszatettem a táskámba mindent, felálltam, hogy kifelé induljak, arra gondolva, hogy még nyugodtan megteheti, ha valami különleges ajánlata van, mondjuk, ha szeretne velem beszélgetni, ha – esetleg – azt tervezi, hogy igyunk egy sört vagy egy üveg bort.

Úgy is folytathattam volna a mondatot, hogy: elmegyek, mert szállást kell bérelnem valahol. Tulajdonképpen teszteltem is, hogy hadd lássam, milyen ember az ürge, ahogy pestiesen mondják.

Nem csalódtam benne, tényleg olyan volt, rideg, zárkózott, aki nem ereszkedik le arra a szintre, amelyen én vagyok. Amikor itthon van, visszaesik abba a stílusba, amely a természetes közege, ez az ál-kispolgári, hivatalnoki, vagy ki tudja milyen gõg, amely általában a nagyvárosi ember sajátja. Pedig arról volt szó annak idején, hogy szerez valami lakást erre a pár napra, s mintha még írta, vagy üzente volna is, hogy legyek nyugodt, mert intézkedett. Visszaemlékeztem, hogy annak idején mennyit rohangáltunk vele a két nap alatt, mennyit hordoztuk Várhelyen. Mindent meg akartunk mutatni neki, s mindenbõl a legjobbat kínáltuk. A családos kollégák még össze is szólalkoztak, hogy melyiküknél aludjon.

Talán egy árnyalatnyit javított a megítélésén azzal, hogy utánam szólt.

– Holnap van pénztár!

Egyszerûen, magától értetõdõen mondta, mintha én is tisztában lennék a fizetési szokásaikkal.

– A földszinti hatos szobában, tíz és tizenkettõ között lehet felvenni a honorokat.

Ezzel elköszöntünk egymástól.

Visszamentem a kinti tömegbe, amely áttekinthetetlennek látszott ugyan abban a késõ délutáni órában, de mégis, mintha minden embernek célja lett volna, nem értelmetlenül lõdörögtek, mindannyian jöttek valahonnan, mentek valahová, és láthatóan azon fáradoztak, hogy minél hamarabb hazatérjenek a lakásukba.

NAGY FARKAS DUDÁS ERIKA

Tétlennek lenni bûn, ezt tanították. Nincs olyan helyzet, amikor egy nõ ne tehetné hasznossá magát! Az a dolga, hogy megtalálja a világ kerekében a rést, pótolja a hiányt.

A második házunk egy faluszéli domb tetejére épült, amerikai tervek alapján. De ez itt nem Amerika! Hiába toporzékoltam az uramnak, nem engedett változtatni semmit. Az uram most sehol, a fiam Kanadában él. Raktárszoba is lett volna a sok kacatnak, keletre nézõ, apró hajóablakkal. Néha elmegyek a házba, hogy megnézzem, mit loptak el belõle. Még a lakatot is, egyszer. Nem messze, a fészerekben voltak a tankok. Akkor még az én férjem is tartalékos katona volt valahol, erre kellett gondolnom. Beengedtem a bánatos, öreg katonákat a félig kész házunkba. Fõztem is nekik néha. Az egyik negyvenéves különösen sokat beszélt hozzám. Két hét után, négy találkozás után, amibõl az elsõ kettõ nem is magunkban volt, megcsókolt. Elügyetlenkedte, én is. Épp a mosdóban voltam, utánam lépett, a tükörbõl láttam kutyatekintetét. Csak a fejemet fordítottam meg, közben csorgott a kezemre a hideg víz, prüszkölt a csap. Akkor adták meg az áramot is. Megfogta a vállamat, és ha nem fordulok arccal felé, biztosan csak a hajamba fúrja a fejét. De megfordultam. Elügyetlenkedtük. Azt mondta, majd ha nem bombáznak bennünket. Azt is mondta – mert babonából mindig hozzátettük –, ha megússzuk. Lézengtem, nem akartam senki szánalmát. Egy férfi engem ne sajnáljon! Kilencüknek adtam enni, fõztem a kávét reggelente, mostam az idegen gatyákat. Megszóltak a faluban. Hordták a virágot a temetõbe nyalábszám, helyettem is. Én inkább velük törõdtem, akik még a föld fölött várnak a megváltásra.

Két tûz között éltünk, egyre közelebb szorultunk egymáshoz, végül egy heverõn kötöttünk ki. Most azt mondom, hogy nem kellett volna, de akkor azt gondoltam, belefér a dolgokba. Neki a kávédoboza volt üres, nekem a gázpalackom fogyott ki. Háború alatt a szerelemben mindent lehet, ilyeneket mondtunk. Háborúban és szerelemben mindent lehet. Egyszerre van a kettõ, akkor hát mi legyen? A feje az ölemben volt, az öregapjáról mesélt. Nem dicsõség az a nõnek, ha simogatásáról a nagyapai emlékekre gondol a férfi! Ennek a délutánnak még nem volt köze az öleléshez. Megkapaszkodtunk egymásban, ennyi. Hagyta a mozdulataimat, és fogalmam sem volt, hogy közben mire gondolt. Lassan szoktuk egymást. Elvitték. Három hónap után hazaengedték. Nem akart megölelni. Mint aki régi szokásainkat törölte, úgy tett. Bevittem a kávékat a szobába, õ a konyhában maradt. Vártam, nem jött utánam. Vártam, hogy kinyitja a szekrényt, kiveszi a kispoharakat és behozza a pálinkát. Mégiscsak ünnep, hogy itt van… Volt ott egy másik nõje. Megmondták a társai. Már nem tudtunk a régi dolgokról beszélgetni. Hallgattunk. Naponta ugyanaz, dolgok ismétlései, de már föladtam, elvárások nélkül könnyítettem a hétköznapjait. Megfõztem a kávét, eléraktam az újságokat. Volt néhány, idõközben hozzám érkezett levele is, elrejtettem elõle, nõi írás volt a borítékon. Utóbb már csak egy lap jött, kérdõjellel, aláírás: Andrea. Az egyik virágod kiszáradt, mondtam. Egy héttel késõbb a háza kulcsát letettem a csészéje mellé. Mitõl ez az idegenség? Nem akarom tudni, hogy mi történt ott vele! Nem mondom el soha, hogy mit tettem nélküle. Néztük egymást. Méregettük. Fájjon; olyant mondani, hogy fájjon! De semmit sem mondtunk. Azt kívántam, bár soha se jött volna vissza, azt is mondták a társai, hogy gyáván viselkedett. Késõbb újból elkezdtünk találkozgatni. Rövid távú tervek, holnap reggelig csak. Ma, mert holnap nincsen.

Az uram részegen jött haza. Belökte a biciklit a fészerbe, körülhányta a virágoskertet, és elterült a teraszon. Ott fagyjon meg! Bekapcsoltam a mosógépet, vasaltam. Egy óra múlva tért magához, nekem esett. Az öregapám is verte a nagyanyámat, a tûrést tanították a lányoknak. Máskor menekültem: hajnalig lapultam a fás fészer mögött, néha belestem, hátha elaludt. De nem aludt el. Ordíttatta a rádiót, melegített magának paprikást, evett, felét kiborította az asztalra. Guggoltam a sötétben, karba tett kezeimet a hasamra szorítottam, és ringtam. Ez az én házam is. Nemsokára újból elvitték, még csak két napra, a szomszéd városba. Vége lett? Sosem lehet tudni. Nem lehet tudni, hogy szünet-e ez, vagy vég? Ilyeneket gondoltam, ha egyáltalán gondolni, és ha figyelni mertem a gondolatokra.

Megcsaltam az uramat. Amikor megtudtam, hogy van valakije, így álltam bosszút. A motelban, ugyanabban a szobában, abban az ágyban, Jánossal. János a szomszédunk volt. A legkézenfekvõbb megoldást ragadtam meg, de eleinte nem volt jó vele. Attól kezdve nem tudtam levakarni magamról, örökké ott lihegett a küszöbömön. Késõbb megsajnáltam, átmentem hozzá. Az anyja bénán feküdt a másik szobában. Azt gondoltam, még mindig bosszúból teszem. De azt is gondoltam, hogy mindegy. A háborús híreket hallgattuk, megittunk egy üveg bort, közben az anyját is etette, mosdatta. Ha végzett, átöleltük egymást, órákig maradtunk úgy. Hajába szuszogtam, meleg volt, magához szorított. Volt, hogy olyankor elfelejtettem magamat, és akkor hirtelen, átmenet nélkül nagyon jó lett minden. Aludtam is vele, és az is szép volt. A halállal osztja meg ágyát az, aki egyedül alszik, olvastam kedvenc könyvemben. Meleget õrzök azokból az éjszakákból, a másik testrõl visszaverõdõ saját melegemet.

Néha összejönnek. A falu egyik kocsmájában gyülekeznek. Mindegyik katonaruhában van. Ahogy közeledik az este, lassan elõszivárognak a kihûlt otthonok árnylényei, elfoglalják megszokott helyüket a sarokban, gubbasztanak, csendben vannak. Mindenki tud mindent a faluban, de mindenki hallgat, ne emlékezzünk, nem kell, élni kell! Élni kell. Emlékezni majd késõbb, ha megerõsödünk magunkban.

Miféle erõ volt bennem? Még akkor sem engedtem el magamat. Nem sikoltoztam. Láttam rajtuk, hogy miért jöttek. Azt szerettem volna hallani, hogy nincs baj. Az orvos hallgatott. Az *ügyosztályról* jött a másik, lerakta az aktatáskát az asztalra, õ már sokat és halkan beszélt. Nem tudom, hogy mit. A karom után kapkodott az orvos. Jól vagyok, hajtogattam. Erõvel fõztem volna kávét is, de nem akarták. Máshova is kell mennünk, mondták. A fiamat azért megvárják, velem maradnak, amíg megjön. Összeszorítottam a számat. A fiammal soha sem lehetett beszélni. Az apja akkor kellett volna a legjobban. Az utcában mindenki tudta, hogy rossz társaságba keveredett. A háborúra fogták, az apahiányra. De nem csak az… Régi dolgok. Az én bûnöm is. János miatt is. János nem értett semmit. Szabad az út, amúgy is egyedül vagyok. Amikor a hajnali dörömbölésre fölriadtunk, és az uramat nekem kellett fölöltöztetni, mert a rendõröket nem érdekelte, hogy elõzõ nap holtrészegre itta magát, csak ordítottak, hogy induljon. A kocsiba alig tudtuk betuszkolni, azt mondták, ahová viszik, ott lesz elég ideje kijózanodni. Jánosnak telefonáltam, hogy vele mostantól vége. Még akkor, hajnali fél négykor. Nem értett semmit. Akkortól magam voltam. Teljesen egyedül. Azelõtt mindent az uram intézett, akkortól magam akartam. Dacból, és valamiféle zavaros hûségfogadalomból János minden közeledését visszautasítottam. Nem adta föl, és hol szépen, hol durván, de próbálkozott. Egyszer összeverekedtek a fiammal. Végül õ is sorra került. Hajnalban vitték el õt is. Elõtte még telefonált, hogy megy. Hallgattam. Az uram akkor már két hónapja nem jelentkezett. Se férj, se szeretõ. Az egyetlen fiunk iszik és kábítószeres. Aki ilyenkor nem tanul meg imádkozni, nem is fog soha sem.

A lezárt koporsó mellett álltam. A koporsó mellett a fõ hely volt az enyém. Egyedül álltam ott. Az injekció ellen tiltakoztam. Az orvossal elhitettem, hogy vettem be nyugtatót. Pedig semmit. Egy korty pálinkát sem ittam. Engem nézett mindenki. A szemüveg mögé rejtõztem. Féltem, hogy kibuggyan a könnyem. Azt takartam, aminek hiánya miatt megszóltak. Sugdolództak. A lezárt koporsóban bárki lehetett. Nem akartam hinni, hogy õ az. Álltam, összezárt szájjal. Nem mondtam senkinek semmit, nem fogadtam el senki karját. Majd ha egyedül leszek, akkor szabad, csak ma ne, csak most ne sírjak! Számoltam az órákat. Figyeltek. Sokan sírtak. A beszédekbõl semmire nem emlékszem. Bárki lehet a koporsóban. Szerettem volna felkacagni, átrohanni a tömegen. Miféle cirkusz ez itt? A falu elõtt nem török meg! Azt beszélték, hogy nagy mennyiségû nyugtató van bennem. Az álarc többet ért a nyugtatóknál. De õk ezt nem tudhatják meg. Azt sem, hogy mi az ára ennek.

LELKES MIKLÓS

Menekülés

Csak menekülés hit, s hitetlen ének,
ígérgetése aranyló meséknek,

menekülés a lét-játékú álom,
jótett, rossztett e szétfutó világon,

csak menekülés, amely mindig késõ:
közeledéskor az a Messzeség nõ.

Menekülés a Vers is, pillanatra
rád-rádtekint istenszép csillagarca,

s ilyenkor egy-egy idõtörtre érted
magad, múltad, vágyad, menekülésed,

s a titokról is, hogy Titokba zártan
él börtönében: végtelen világban.

Ó, Menekülés! Kertek, tulipánok...
Tavaszpirosban álmodtam az Álmot.

Kelyhetekben szív életszíne égett,
Hollandusföldrõl idehozott szépek,

s délceg toronyból délidõ harangja
riasztott rá lángoló hógalambra,

majd kéreg-múltjuk nagy fák megmutatták,
s nem éreztem még zsákutcák uralmát...

Ó, Menekülés! Végesnek reménye,
utadnak olykor Csillagvers az éke,

egy Csillagvers, s egy isten csillagarca
reményt vezényel néhány pillanatra...

Csillagisten, Fény a fénytelenségben,
áldd meg könnycseppes-bús menekülésem,

áldd meg e menekülést önmagamba,
volt tavaszba, gyönyörû Tavaszodba!

Nem kell semmi, csak az a volt-volt Ének,
mely hinni tudta azt a Messzeséget,

Hitetlensége kell az Örök Rosszban,
s Hite rosszat legyõzõ Csillagodban,

bízó Hangja, mely rokona a Fénynek:
Éneked, Fényed, Hited, – Messzeséged,

az Ének tükre, melynek vágya Vágyad,
s visszaadja az Embert – önmagának,

az Ének, melyen most csupán nevetnek
Nagy Piacán lélekben szennyeseknek,

s míg hazug jelkép ámítja a népet,
ördögkéz formál népbõl csõcseléket.

Nem kell más, csupán az a volt-volt Ének,
égillata az édenkerti szélnek,

szabad piros, a virágkelyhek éke,
piros szíveknek egykor-volt Reménye,

Ének, amelybõl árad fenti Fenség,
s egy vágyott Haza hangja visszacseng még...

Beszéd a palackból

Szőcs Géza rovata

Szabó Marcell húszéves fiatalember, kunsági születésû pesti bölcsész diák. Ennyit tudok róla, személyesen nem találkoztam vele.

Néhány verse viszont a kezembe került. Ezekrõl szeretnék beszélni.

Ismerem a szavak súlyát és sok-sok ifjú költõ sok-sok kéziratával volt alkalmam megismerkedni. Idestova harminc éve szokásom, hogy (elõbb az Echinox, majd a Fellegvár, késõbb az Elõretolt Helyõrség, azután A Dunánál hasábjain) pályakezdõ pályatársak mûveivel foglalkozzam, vagy közléshez segítsem õket. Nem merõ önzetlenségbõl, inkább kíváncsiságból: tényleg lesz-e belõlük költõ, pláne jó költõ, jól látom-e, hogy ez a fû itt magasra fog nõni. (Erdélyben folyamatos az utánpótlás: hadd hivatkozzunk legújabban Márkus András, Ármos Lóránd és Noszlopi Botond köteteire.) Röviden: Cselényi Bélától és Zudor Jánostól – beszéljünk most csak a költõkrõl – Orbán János Dénesig, László Noémitõl Szálinger Balázsig, Farkas Wellmann Endrétõl Lövétei Lázár Lászlóig nem kevesen hordozták számomra azt az ígéretet – általában: beváltott ígéretet, s így elégtételt és ezért reményt is –, amelynek távlatait költõellenes és költészetellenes irányban változó világunkban egyre fontosabbnak érzem.

És most véletlenül kezembe került néhány vers, amelyeket szerzõjük nem zárt palackba, vagy mondjuk: amelyeket nem bocsátott útjukra „nyomtatott palackban”: mintha teljességgel közönyös lenne sorsuk iránt, vagy mintha nem lenne meggyõzõdve költészete arányairól és jelentõségérõl. Vagy mintha nagyon is meg lenne gyõzõdve arról, hamvasi hittel és bizalommal a remekmûveket illetõen, hogy ha egyszer ezek már megszülettek, akkor elkezdték örök életüket, amelyhez képest minden egyéb körülmény elhanyagolható és jelentéktelen – fölösleges hát publikálni és megjelenni és jelen lenni és jópofizni és fellépni és könyökölni és szerepelni, agyonsztárolt égboltunkra újabb csillagként feltörni.

Szabó Marcell nem ígéret, nem nagy ígéret, nem lesz belõle nagy költõ. Nem lesz, mert nem lehet: mert már ma is az. Tizenévesen klasszikus, mint Rimbaud vagy mint Weöres Sándor. És ez persze nem jelent semmit, legfõképpen ígéretet nem: a húszéves Bolyai zsenialitását nem haladta meg, nem überelte a harmincéves vagy negyvenes Bolyai zsenialitása, Rimbaud abbahagyta, Weöres sem lett jobb költõ, mint kezdõ korában, éppen csak megadatott neki, hogy az maradjon, ami már kamaszként is volt.

Nem jelent semmit – mondtuk, vagyis nem jelent semmi mást, mint hogy gazdagabbak lettünk egy nagy költészettel. A 21. század egyik klasszikusát Szabó Marcellnek fogják hívni, talán akkor is, ha egy sort sem ír többé. Vagy pedig (hogy azért még maradjon valamennyi távlat a költõ számára) fogalmazzunk így: ha Szabó Marcellbõl akkora költõ válik, mint amekkora tehetség, gazdagabbak lettünk majd egy klasszikussal.

Versei szépen példázzák, hogy a vers nem attól vers, mert szép rímek vannak benne és nem attól, ha antik ritmusképleteket támaszt lüktetõ életre. Az érzékletes jelzõk és a zseniális metaforák sem költészet még – és ezt azzal együtt le kell szögeznünk, hogy egyébként imádjuk a váratlan rímeket, megkapó ritmusokat, csodás szóképeket. Ezek olyan kellékek, mint amilyen a bor testét egybefogó üvegkancsó: önmagában is szép, meg alkalmas fényben gyönyörûen megmutatja, kiemeli, felmutatja, hogy miként képes ragyogni a benne levõ ital. A kancsó eszköz és szolgálólány: felöltözteti a bort.

És tegyük hozzá: a nagy fontosságú témák, mint amilyen a történelem, a szabadságharcok, a rabiga lerázása, a szerelem és az erotika: mindezt megénekelni ugyancsak nem költészet önmagában, mint ahogy a megverselt anekdoták sem költészet.

Mi a költészet önmagában?

A költészetet nem bravúros eszközök és nem megrázó témák különböztetik meg az egyéb mûfajoktól. A költészet önmagában: a tudatnak és a nyelvnek az a képessége, hogy a lét alapzaját érzékelje és érzékeltesse: hogy meghallja és hallhatóvá tegye.

Miféle alapzajról beszélünk?

Minden, ami mûködik, valamilyen dübörgéssel, zajjal vagy legalább nesszel mûködik. (Azoknak, akik a fizikát részesítik elõnyben a metafizikával szemben, fogalmazzunk így: minden létezõ egyetemes tulajdonsága a rezgés. És hogyisne járna a rezgés zajjal – akinek van füle, hallja.) A lét mûködésével együtt járó sercegés, minimál-hangzás, ontológiai zümmögés, a napszél árnyéka, amint rávetül a létezés kezdeteire: mindez felfogható és rögzíthetõ egy igen bonyolult mûszerrel, amelyet költészetnek nevezünk.

„Szívnek meg
azt hívjuk, ami gyûlöl vagy épp hogy
nem, de semmiképp sem enged. Te
mászkálhatsz evilági, ködös folyosókon.
Én kávét fõzök, nem gondolok rád.

Míg van menetrend és vannak vonatok.
A földút végén az állomás lassan ötven
éve áll. Boltba gyalog megyek, a nénit
ott csak néninek mondják”

Vagy íme, hogyan kell örökkévaló fotográfiát készíteni a legbanálisabb helyszínrõl, egy utcasarokról:

„S van ez az utca. Két szó. Kint a tábla.
Volt, hogy tudtam: maradnál még, ha
jobbodon, valaki tényleg lábakon állna.”

Ha háromszögelési pontokat keresünk, mondjuk a magyar költészetbõl, félreismerhetetlennek tûnik a háttérbõl Pilinszky és Nemes Nagy beszéde, meg az egykori Tandorié, legújabban a Tóth Krisztináé. Ám ezek nem föltétlenül hatások: egyszerûen csak elõzmények, még egyszerûbben: rokonságok és hasonlóságok. Igen, azt gondolom, hogy Szabó Marcell mindezen költõtársak nélkül is, „magától” is leírta volna, hogy:

Isten hozta, Szabó Marcell!

„Mikor két perc pontosan elég, kiérek
a kertbe, át a kerten, a fészerbe be,
visszaakasztom helyére a most újra
ismerõs testet, de még van idõm.”

Amely vers (*A langyos szív, de ne mondjuk újra*) aztán így folytatódik:

„Minden egészen, se belõle el se zavartan hozzá.
Aztán kiérek a kertbe, a kerten át, a házba
be. Ottfelejthettem volna valamit, vállmagasban,
ha mondhatnám, hogy ottfelejtettem.”

Mit lehetne, végezetül, a pályakezdõkkel szemben szokásos és kötelezõ ostoba protokoll szerint, „tanácsolni” Szabó Marcellnek?

Talán azt, hogy itt-ott lehetne még szûkszavúbb, még tömörebb, úgy, mint legjobb soraiban? Ki az, aki fele ez ne lett volna, ne lenne megszívlelendõ tanács az elmúlt két-háromezer évben vagy napjainkban?

Olyan tanácsot is adhatna valaki, hogy költõnk ne olvasson – mondjuk – több Pilinszkyt, hogy még véletlenül se vegye át jellemzõ motívumait, tárgyait, helyszíneit, fordulatait: hogy senkiben se erõsödhessen áthallásokat idézõ érzékcsalódás, vagy gyanú, vagy vád. Ám ekkor rögtön megszólalhatna az ellenvélemény: költõnk igenis olvasson minél többet – hogy azonnal ismerje föl sajátjaiban a másokéhoz hasonló szavakat és tudatosan kerülje ezeket.

Ez nem is hangzik rosszul – de aligha lehetséges így verset írni, állandó önkontroll és cenzúra alatt tartva magunkat. (Vajon akkor megszülettek volna-e ilyen remeklései, mint: „ezt hallod egyre csak bokáig szoknyáidban állva” vagy: „Megbontott ingben, zihálva, ezt hívod aztán sajátnak.” vagy: „Ide jutottam, aszódó lazactesttel, hogy elvétem / magam is a hangot.” vagy: „A tûrõl szólva nincs könnyebb, mint engedni valami sokéves távoli beszédnek” vagy mint amilyenek az ehhez hasonló, tettenérhetetlenül hallucinatív realizmussal megfogalmazott képek:

„Este a szomszédba mész s zajt csapsz a kavicsos úton.
Visszafelé úgy tíz méterre a háztól a vállfákig is tisztán
belátsz. Meleg van odabent, ég a villany.”

Ezért inkább azt tanácsolnám Szabó Marcellnek: írjon le kritikátlanul mindent, ami eszébe jut – a többit bízza a szerkesztõkre, a kritikusokra, az olvasókra és az utókorra.

SZABÓ MARCELL

A családfõk menesztése

Nagybátyádat egyszer láttam. Futott a Margitszigeten.
Mesélted, addig te is csak kétszer: egy névnap,
egy temetés. Az ember azért sokszor úgy tesz,
mintha ez egy átkozott verseny volna. Az én apám
óvodába jár. Pöttyös labda, nincsenek fények.

Csúszok alá, végig valami vörös és zöld alapon.
Azt hiszem, csúszda. Beszélek, olyan dolgokról,
mint a kézügyesség. Fénykép készül, azt muszáj,
aztán mindenki ugyanott, ugyanúgy röhög.
Szóval beszélek, vagy mászom újra. Egész nap.

De lassabban már nem is jöhetne az este. Most kilenc éve van,
így számolok, a telefont még biztosan nem veszem fel.
Inkább kimegyek a kertbe, ott ülök. Ismerõs az egész,
a platánfa, a tovább nem pontosuló ég, de közelebb: a vérerek is.
És egész egyszerûen este lesz, legegyszerûbb este. Beviszik
a székeket, kiteszik szellõzni a kabátot. Ami még hátravan,
az se más, az is csak lassú, kényszerû különülés.
Valakinek azt mondom, *nem vagyok éhes*.
Kezdõdhet ilyesmivel.

Vagy csak kinövök egy cipõt, elállítom az órát,
rossz kézhez rendelek egy még rosszabb kezet,
egy olyat, amire nem kapni kesztyût. Tényleg nem.

Én a házról akartam a múltkor is, nem a névtábláról az ajtón.
Pofázni, ahogy csak egy ki nem nõtt fogról, egy begipszelt
csuklóról lehet. Mintha minden minimum újraélhetõ volna.
Hisz nem javul meg, az idõvel nem lesz szerethetõ, amire
egyszer azt mondták, *te vagy, így ülsz a rokonok között*.

Van, amit magázni és van, amit szeretni nem szabad.

Apád tányérokat vesz elõ, dugóhúzót keres, most mondd meg,
mikor matat ez a kéz mesekönyvek közt, színhúsok felett.

Mikor hajol elõre, zárja le annyival, *a legkisebb fiú nyár óta beteg*.

Mikor olt villanyt, mikor szedi kettesével a lépcsõt, s mikor zihál,
hogy még elérje, mint mondják, az utolsó csatlakozást.

1. Pótló

A metrót nyáron lezárják. A pótlóbuszon meg egészen addig meleg van, ameddig a sajtó nem követeli a légkondit.

És kisebb a nyomor, mint a föld alatt. Az overground más világ. Nem futnak kígyók a falon, és a megállókat is könnyebb felismerni.

A bácsi mégsem szerette.

Sietett a gyorsétterembe asztalt törölgetni, meg kidobni az üdítõs poharakat, és ehhez a munkához jobban illett a sebesség.

Bár emlékezett, hogy valamikor a busz is lassabban járt. És a villamosok. Azok a tujás villamosok. Amikor felültek hátulra és úgy mentek meccsre a város túlsó végébe.

És utána haza, hogy megegyenek mindent, amit eléjük raktak.

A világ váltott.

A bácsi is.

Oda a vállalat. Oda a porta. Oda a világverõ futball.

És helyette csak a verseny.

Mindenkinek, mindenhol.

És a fia a nagy vízen túl. És ritkán látja. És ott is félnek. Sõt azt mondta, hogy itthon már biztonságosabb. A tornyokkal minden ledõlt. Összetört.

Pedig azért ment el, hogy nyugodtabb legyen. És ne kelljen arra figyelni, hogy figyelik. El lehetett tûnni.

És mégsem.

És egy ismerõsük Vietnamot is megjárta. És alkoholista lett utána. És elkezdett hinni Istenben.

Igaz, õ is nyugalmat szeretett volna. És nem napalmot.

Pótlékot keresett, mert itthon befülledt. Az élet pedig megismételhetetlen csoda. Állítólag nem lesz második menet.

Egyetlen próba. Régebben kilátástalan.

Most papírpoharas.
Gyors.
És összetört.
Pótolhatatlan.

2. Piac

Óvatosan rakodott ki. Olcsó, nem túl jó minõségû portéka, de azért illik vigyázni. Fõleg, mielõtt megérkeznek a vevõk. Az õ vevõi. Az ügyfelek, akik marketing nélkül is odatalálnak.

Monopol.

Igaz, a huszonegyedik század egészen más.

Az igazi piacokból csarnok lett. És oda a csoda. A fejlõdés megállíthatatlan. És vissza a „piac a piacért” elvhez.

Kicsi helypénz, nulla reklám. Dizájnerek kíméljenek!

És még mindig óvatos. A tojások nem a legszebbek, de olcsón adja. Biztosan megveszik. Aki nem akar elutazni a bevásárlóközpontokig, annak ez a legelõnyösebb. Elõnyös?! Micsoda modern szó!

Bokros László

Hûtött világ

A világ kommunikál.

Nem beszélget.

És kellene egy honlap, de minek…

Az árusok csendesek. És mogorvák. Nem egy West-End, de akkor sem kellene így nézni a vevõkre! Mégiscsak belõlük élünk!

Igaz, a háeres nem tanította õket a helyes modorra. És a tréner sem. A trénerek a régi világban focistákat edzettek és nem a jó modorra tanítottak.

Ez más.

A pénz ott jön. Egyelõre a tárcákban pihen és arra vár, hogy elcserélje magát.

– Mennyi? Az sok!

Sok? Mennyi a kevés. Persze, hallotta, hogy a nagyáruház olcsóbban adja, mint amennyibe neki kerül, de akkor is!

Ennél kevesebbért már nem éri meg.

De hogyan képzeli?

Vagy jobb lenne alámenni? Akkor többet vennének?

De azért lassan minden elfogy. És egy hétig nagyjából minden rendben. Sorozat ez is. Valóságsorozat. Nem show. Ahhoz olcsó.

Mint a világ.

Mint a piac maga.

3. Blaha

Állt ott egy nagy épület, tele szerkesztõségekkel. Most meg semmi. Nagyobb lett a tér. Modern feeling. Biztosan irodaház, mert az a trendi. Vagy szálloda, vagy mindegy, hogy mi.

A koldusok azért ott álmodtak továbbra is a város aszfaltján. Hol máshol?

A Trappert felváltotta a Levis, az Uniót a meki. Time to change!

Jeeeee….

A galambok nem tágítanak. Megnézték annak idején a Nemzetit. Aztán a lebontását is. Nem szóltak bele. Nem az õ dolguk.

A verebek nem szeretik az üvegpalotákat. Megcsillan a napfény és megtéveszt. Akkor már késõ.

A bácsi egy percre ment csak ki az utcára. Odabent letörölte az asztalokat. Kidobálta a maradék üdítõs poharakat.

Arra gondolt, hogy a sebesség káros.

Bár ebbõl él. A gyorsaságból.

Régebben a gyárban senki sem sietett. Húsz emberbõl egy dolgozott, de a többi is fizetést kapott. Csodálatos és boldog világnak tûnt. Igaz, nem lehetett Playboyt kapni, de akkoriban azt sem tudták, mi az.

Most, hogy bármit meg lehet venni, és bárkit, oda az izgalom.

– Milyen jó lehet azoknak a bankban! Van mindenre pénzük!

A bácsi ilyenkor azért szégyellte magát. A felesége meghalt. Õ mindig leteremtette, ha az anyagiakról beszélt. Az asszony a szívben hitt. Ma kevesen hisznek benne.

Minden leírható néhány nullával.

A koldusok nem járnak gyorsétterembe.

Bankba sem.

A maguk életét élik.

Vagy elõtte, vagy utána vannak a világnak.

A hamburgerhús sül. Percre kiszámolva. Az igazi marhahús órákig izzad az olajban.

A bácsi is lassan visszatért. A vendégek ilyenkor nem tolonganak. Majd délben, meg munkaidõ után.

Az oldszkúlban sokan ettek sült krumplit rántott bordával.

A sült krumpli maradt.

Az igazi sült ennek a világnak lassú.

Prosenszki Róbert

Pablo Neruda parafrázisok szabadon, prózában, angol nyelvû fordítások felhasználásával

Reggel

Meztelen, egyszerû vagy, mint az egyik kezed; sima, földhözragadt, alacsony, áttetszõ és kerek: holdvonalaid, almahéjú erezeted veszejtõ labirintusában kétségbeesve keresem Ariadné-fonalad õskori, vízfolyamként kõbe vájódott, idõ szaggatta nyomait. Meztelen, karcsú vagy, akár egy kettéhasított búzaszem; meztelen, kék vagy, mint egy júliusi éjszaka Kubában: szõlõtõkék futnak, ágaznak szerte, csillagok fénylenek a te hajadban. Meztelen, kiterjedt vagy és sárga, mint a nyár az Arany-templomban; meztelen, oly apró vagy, akár a körmeid: görbe, árnyalt, rózsás, amíg a nap meg nem születik, és vissza nem húzódsz a földalatti világba. Ruháid leomló, hosszú barlangrendszerét sudár angyalalakok õrzik, a mennyezetrõl színpompás kézimunkák burjánzanak, omlanak alá a falakon, a szövet anyagán, selyem berakások képében tiszta fényed díszesedik, majd amikor a nap elvonul, lehullatja leveleit, és egy meztelen kézzé válsz újra.

Szeretem, hogy oly nyugodt vagy

Szeretem, hogy oly nyugodt vagy, habár távol voltál. Messzirõl hallasz engem, de a hangom nem ér el, nem érint meg; csak a szavak balga morajlása, mit a zilált mindennapok ezer meg ezer ellenfrekvenciája zavar. Úgy látszik, mintha kifolytak volna a szemeid, mintha egy hazug csók pecsételte volna le ajkad. Minthogy minden létezõ, mi a szemem elé és a kezem ügyébe kerül, mit megcsodálok és megérintek, feltöltõdik az én lelkemmel, te felemelkedsz e minden mindenségébõl, magadban lelkem erejétõl telve, önmagadtól betelve; csalóka delej. Olyan vagy, mint a lelkem, egy álom pillangója, olyan vagy, mint a szó: melankólia. Szeretlek nyugodtságodért; messze vagy, a távolban megszelídülsz. Úgy hangzik, bár soha nem könyörögtél, egy pillangó sír, turbékol, mint egy galamb, ki párját vesztette. Te hallasz engem a távolból, de a hangom nem érint meg téged: Engedd, hogy megpihenjek a te fénylõ csendességedben, a te nyugalmad templomában! Hadd zarándokoljak oltárodhoz, hadd öljem öledbe férfiúi bánatom, Madonnám! Engedd, hogy lelkedbe tekintsek szeplõtelen tükrein át szerelemre hívó szemeidnek! Engedd, hogy beszéljek hozzád a te csendednek nyelvén, mely fénylõ, mint egy lámpa, egyszerû, mint egy gyûrû. Olyan vagy, akár az éjszaka, nyugalmával és kristálypontú csillagképeivel. A te csended olyan, akár egy csillag, távol esõ és õszinte. Szeretem, hogy oly nyugodt vagy: így van, minthogy már meghaltál. Akkor egy szó, egy mosoly elég, és én boldog vagyok. Boldog, ami nem igaz.

Költészet

Ez abban a korban volt, amikor a költészet, kutatva engem, hozzám elérkezett. Nem tudom, honnan jött, a télbõl vagy egy folyóból, barlangok mélyébõl, szemek sötétjébõl, egek kékjébõl, szavak zenéjébõl, rétek zöldjébõl, tavak ezüstjébõl; nem, nem tudom én. Nem tudom, hogyan és mikor, nem voltak hangok, se szavak, se csend, csak a meztelen utca fülsüketítõ, hisztérikus sziréna-pokla. Behívtak az utcáról, és lefogtak az éjszaka sûrûlevelû ágai között, heves tûz mellé vezettek, hogy az arcom leolvadt, és az enyéim nem ismertek rám; senki sem segíthetett. Akkor és Ott én arc nélkül jártam, ez érintett meg. Nem tudtam mit mondani, számnak nem volt módja nevekkel szólni, a szemeim vakok voltak, koponyám rongyokba tekerve, de valami elkezdõdött a lelkemben: láz vagy sebzett szárnyak fájdalmas elsõ moccanása. Megjártam saját utamat, kibetûzve azt a bizonyos tüzet, ami leolvasztotta arcomat, és leírtam az elsõ halovány sort: erõtlen, lényeg nélküli, tiszta nonszensz, nemes bölcsessége annak, aki semmit se tud. És hirtelen megpillantottam a mennyeknek kapuit, ahogy a láncok leoldódnak, és kinyílik az univerzum. Bolygók, kiterjedt, széles ültetvények, gyarmatok, millió nyíllal átrostált éji palást, tûz és virágok, a szeles éjszaka, a MINDENSÉG. És én, e végtelenben elenyészõ picinyke lény, megrészegülve a nagy csillagos ûrnek látványától; hasonlóság, a rejtelem tükörképe; a szakadék részének éreztem magam. A szívem megszakadt, és fájdalmam feloldódott a szélben.

Irodalmi Jelen Könyvek

Legyen JELEN az irodalomban!
Irodalmi Jelen Könyvek egyenesen a kiadótól!
Megrendelhető: www.ijk.nyugatijelen.com

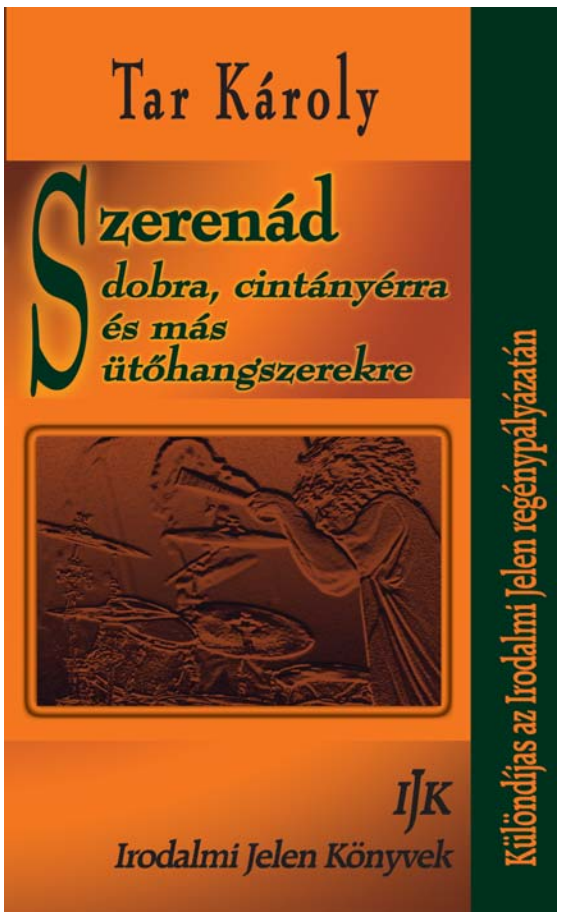

Tar Károly: *Szerenád dobra, cintányérra és más ütõhangszerekre*

Ennek a regénynek azért groteszk már a címe is, mert a szerzõ sajnálja a régi szép idõk divatjamúlt történéseit, azokat, amelyek csordultig töltötték az embereket életszeretettel. Hol vannak már azok az idõk? Bizonyára mélyen elásva bennünk vannak. A felszínre bukkanó történések így állhatnak össze mindannyiunkat érintõ regénnyé. Így lett a sokfelé ágazó, vidámat cikkanó vagy komor színekkel bugyborékoló, tiltott területeken is téblábolóó szövegekbõl a könyv tudatosan vállalt pecsétjének megfelelõ alcíme szerint is Külsõ könyv, amely az elõdeinktõl örökölt szókimondás, nyíltság, egyenesség és leplezetlenség szabályait kívánja különféle korszakok tiltásai ellenére követni, az olvasmányosságra éhes olvasó igényeit sem mellõzve.Ez a fajta sajátos szerkezetû regény a felgyorsult élet követelményeinek is eleget tesz, amikor az olvasót saját belsõ könyvének megfogalmazására biztatja.

Ircsik Vilmos: *Kelj fel és járj*

A Kelj fel és járj, az Irodalmi Jelen regénypályázatán díjazott munka a magyar vagy francia irodalom egy helységben játszódó kitûnõ dokumentumregényeire emlékezteti az olvasót, bár Level-Boldogháza neve nincs a térképen. Élõk és emlékezetesek azonban figurái a kocsmáros, a fél özvegy postamesternõ, a rendszert szolgáló bigott rendõr, a vénlány anyakönyvvezetõ, a besúgónak beszervezett Tántom Ergó és társaik, no meg a fõhõs, a mindig jobb oldalon haladó, 1956 emlékét ápoló, vasúti pályaõrré lefokozott értelmiségi. A múlt század hatvanas éveiben, a szovjet megszállás alatt játszódó, humorral, iróniával megírt, végül tragédiába torkolló történet hiteles képe a kor társadalmának, gondolkodásának.

axel springer
SZILÁDY
AS-Nyomda Kft.
6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.
Tel.: 76/481-401; Fax: 76/481-204
E-mail: szilady@axelspringer.hu
www.as-nyomda.hu, www.szilady.hu

LAPNYOMÓ CENTRUM

- A és B formátumú ofszet rotációs gépeken:
  - színes napi- és hetilapgyártás
  - könyv- és folyóirat-nyomtatás
- Ragasztókötés
- Irkafűzés

JÓ MINŐSÉG! PONTOSSÁG! RUGALMASSÁG!

Alexandra és Irodalmi Jelen Könyvek

A regénypályázat nyertesei

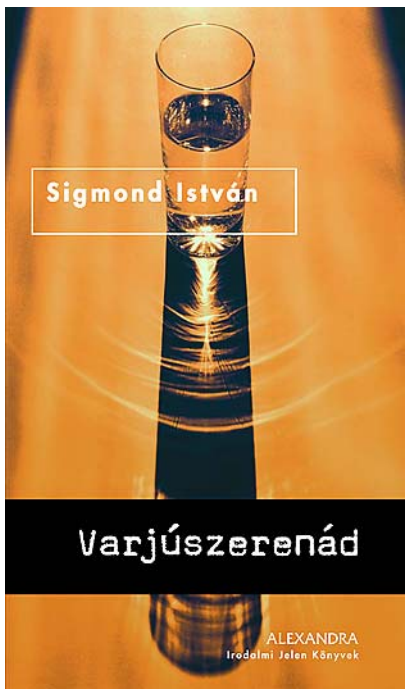

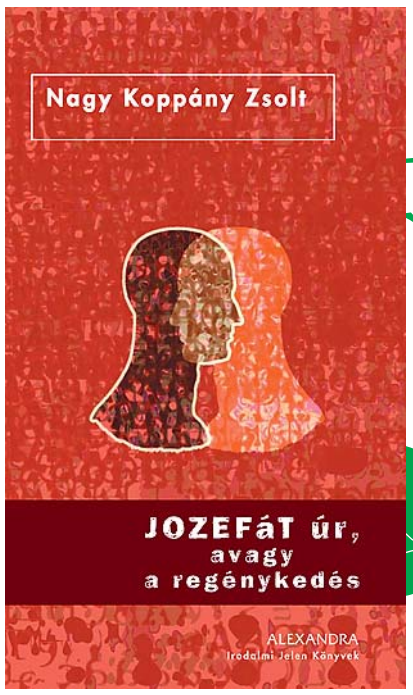

DANKULY CSABA

Fene vad

Amikor már több mint 666odjára szabadult
rám
mert már legalább
annyidjára szabadult
elkezdtem gondolkozni. Nem mintha
azelõtt nem
csak nem annyira
intenzíven
talán.
Hogy mi a fene.
Vad.
De ennyire.
Ennyire jutottam.
Eddig

Sötétben

Sötétben írok. Úgy
hogy amikor bevillan
valami gyorsan
felkapcsolom a villanyt
és gyorsan lejegyzem.
Nem tudom megjegyezni.
Aztán lekapcsolom, és megint
figyelek.
Annyit megjegyzek gyorsan
kell csinálni különben
elillan.

Irány

Megyek. Megtörténhet, hogy rossz
irányba megyek, és már rég
le kellett volna térni
valamelyik sarkon,
elágazásnál vagy falnál.
Vagy visszafordulni,
de legalábbis megállni,
de én csak megyek.
Elõre. Mindenen át. Anélkül hogy
tudnám, hova visz.
Bár nem is biztos, hogy elõre
megyek, ha egyszer rossz irányba
megyek. De akkor merre
megyek. Lehet, hogy visszafele,
csak nem veszem észre.
De még az is jobb,
legalább visszajutok
a kiindulópontra, épp csak
ismerném fel, mert az legalább
valami fix. Ha elölrõl kell is
kezdeni, és megtörténhet, hogy
megint rossz irányba fogok
menni. Ha nem is
ebbe a rossz irányba. Bár egyre megy,
ha egyszer rossz irányba megyek.
De melyik a helyes irány,
ha tudnám.

Ismét

Egyesek azt mondják,
ismétlem magam. Nem ismétlem
el többször,
ez nem ismétlés.

MOHAI V. LAJOS

Késõ, rövidül a nap

Radnóti Sándornak

A szemérmes tekintet
magába szûri a
sárszínû ég vissza-
zuhanó színeit.

Holott az évek kém-
lelõ-nyílása minden
már megtörtént õsz füstös-
pácolt nyomatára lát.

BÁLINT TAMÁS

Itt a piros…

Ma más leszek, kiszállok útközépen
megnézni jól, amit naponta látok:
a koldulót, ki pénze szûk körében
vakon is békésebb idõkre látott,
a hálátlan lovakkal a kocsist
veszõdni s bírni az utas bajával,
a máz alatt bár kétszinûn hamis
és szõni aljas terveket nem átall.
Majd a cipész helyébe képzelem
magam, tükörként tart a mûhelyablak,
kigyúlna arcom s szemem félelem
facsarja, mint kint az ijedt alaknak.
S lehetnék még akár cukrászinas,
amint épp tortakrémet nyal kajánul,
de az már túlontúl színházias.
Az utcasarkon, ki kegyeket árul,
esetleg az leszek, vagy vén kufár,
egy fûszeres, egyéb kereskedõ,
s mögöttem állva már a kapunál
is lennék – látva, ki sunyin lelõ.

MUSZKA SÁNDOR

Barátaimnak

Az út csak olyan még
A gyom lepte kertek
A nyári esõk csak
A reggeli szél

Az álmos tavak csak
A felhõk a rétek
Pofok az õrsön
Az út csak olyan még.

Közlöm az Úrral

Közlöm az Úrral
Még mindig semmim nincs
Bár több ízbe kértem
Remélve ad

Közben a lányok
Meg férjhez mentek mind
És sajnos barátom
Egy sem maradt

Kérem ezért hát
Gondolja átal
Velem továbbá
Miként s hogyan

Várni kegyére
Régen meguntam
Döntse el kérem
Ad vagy nem ad

Vagyunk ketten így

Jön-megy szobámban nem bír aludni
Nézem az udvart a rácson át
S ha félve ágyamra vele beszélek
Harminckét napja már

Vagyunk ketten így összezárt társak
Én meg e furcsa béna egér
A napfény olykor még motoz a ráccsal
A meszet sikálja sápad alél

S néha egy légy ha hozzánk betéved
Én néki étkül megfogom
Aztán ha unjuk egymást nagyon már
Õ lyukat magának s én ráhagyom.

T. M.-nek

Kolozsváron éltem
Csángó lányt szerettem
Mindennap vendég volt
Házunkban a nincsen

Mikor szitkozódtam
Vagy ha szívem éppen
Átfont két karjával
S mosolygott az isten.

Debüt

Orbán János Dénes rovata

Karcsika

Hûvös nyári estén egy maszatos szájú, tizenkilenc éves fiú készül a zárat piszkálni a második emeleten, ahol nem látott kívülrõl égni villanyt, amikor végigsétált a kazánház mögötti lakóteleprészen.

Megindul a lépcsõházban felfelé, sötét van, az elsõ emeleten PRO TV-s hírek hangja szûrõdik ki, délromán áradásról és felújított utakról beszél a bemondó.

Karcsika tornacipõje gumiszagú és sáros, leül a lépcsõre és elalszik.

Azt álmodja, hogy háború van, õ ül egy bombázás okozta kráter szélén, a villódzó sortüzek megvilágítják a vele szemben lévõ romokat, és hallja, amint egy nõ novellaolvasáshoz illõ hangon beszélni kezd „szeretek valakit…” – kezdi a hang, és ekkor az álomnak olyan színe lesz, mint az archív felvételeknek, és õ csörtetõ bikákat lát – „…de valahányszor felhívom csak a hangposta válaszol”.

Este hazavisznek kocsival

Este kocsival lassan hajtunk át a városon, a sötétbõl kivi lágított kirakat-cikkelyek látszanak.

„Opticris” – villog egy fehér neon, alatta irodai kosztümbe öltözött nõ, fekete keretes szemüveggel mosolyog.

A hátsó ülésen bizalmasan dörmög egy férfi: „Átmentünk a hegyekbe, hívott egy öreg bácsi, hogy nézzük meg a vízimalmot, végül az egész délutánt ott töltöttük… finom, fûszeres bort adott…”

Hátradõlök a kocsiülésen s alszom, egészen addig, amíg éjjel kettõkor végre lassít az autó a sûrû blokkok között, itt kitesznek, s mivel akikhez jöttem, elutaztak, leülök egy padként szolgáló betonlapra.

A negyedik emeleten felgyúl a villany. „Nem kell lehúzni a cipõt… tényleg, nem kértek egy kicsi zakuszkát?” – hangzik egy mosolygós kérdés, aztán hallom, ahogy sûrû csenddel közrefogva egy hosszú számítógépes dallam többször megismétlõdik a vendéglõ felõl.

Utazás

Az ég matt, sötétkék lámpa, a busz nesztelenül halad kelet felé. Elõveszem a vajas zsemlét, amit elõzõ nap vettem, este késõn (egy vasrácsos pékségben, a pult elõtt úgy kérem a tejet, kenyeret, mint ahogy születés után letörölik minden csecsemõ nyálát, sorban egymás után, s aztán mûanyag tálcán elviszik a fehér kendõket (a vonatablakon túl kék dombokon szürke lakótelep).

A harmadik emeleten szöszmötöl valaki, alig láthatóan mozog …nézi a vonatokat… szájából ugyanolyan holdszínû füst eredezik, mint a blokk elõtti hinták és mászókák.

Nagyváradnál pihenõ, török dallamra román hang énekel (leülünk a zöldre világított fa asztalokhoz).

Egyszerre kihozzák a leveseket, egyforma mind. Az árnyékunkat nézzük a tányér alján, amint a szálkás, bolyhos zöldségdarabkákra vetül. Aztán egyszerre felnézünk az ablak felé, ahonnan látni lehet a hegyeket, s tudjuk, hogy valahol ott alszik a Céltalanság a pengeéles tavakban, de senki sem mer a közelébe menni.

Reggelente csörög az óra,

felébredek és nem jut eszembe a jó, meleg nyár illata. Olyan városban élek, ahol kevés az illat. Ha fáradt vagyok, szívesen összegubolyodom a földön, az ágyam mellett.

Kint borús az idõ, de nem baj, nem hangol le, mert a fizetésembõl vettem kekszet. A kekszevéstõl megnyugszom, az is elõfordul, hogy belealszom és álmomban a város széles utcáit látom elsuhanni több szemszögbõl. Ilyenkor néha eszembe jutnak a szentképcsoportok fényes glóriái, melyeket vasárnapi mise közben nézegettem, ha a nagybátyám templomba vitt.

Van egy része a szobámnak, amit nagyon szeretek, néha az az érzésem, hogy ott hallani lehet annak az ûrszondának a zajait, ami felettünk kering. Ritkán elsétálok egy kávézóba, persze csak egyedül. A kávé illata és a borús idõ… „az idõ csavargói vagyunk” – mondták egy japán anime rajzfilmben. Jó, felszabadító érzés, hogy már nem vágyom baráti beszélgetésekre.

Koránkelõs nap

Már korán reggel készülõdni kezdtem. Felhúztam az órát fél hétre, mert nagyon vártam ezt a napot, melyet majd magammal tölthetek. Felöltöztem kényelmesen s jó melegen.

Elõször is beültem a Pescăruºba. Vastag, földszagú faasztalok, a falon pedig lógott egy fotó Kolozsvár talán legrégebbi épületérõl, melyrõl tudtam, hogy egyik falára nemrég gázálarcos csecsemõt festettek, s azt írták alá angolul, hogy: „Ne add fel!” Kértem egy kávét, aztán vártam, amíg kihoztak egy barna, ködös színû lét, kicsit zsíros pohárban. Észrevettem, hogy a mellettem lévõ asztalnál ül egy lány, elõtte nyitott füzet, a hamutartóban számos elnyomott csikk, bal kezében pedig egy frissen füstölgõ Pall Mall. Elképzeltem, hogy ide jár verseket írni, s most épp azt írta le, hogy:

„Anyám, tudtad,
hogy a lábam körül tekereg egy kígyó készen a harapásra?
Úgyhogy légy oly kedves,
hagyj pénzt cigire az asztalon,
s ne kérdezd, hova megyek, mikor jövök,
mert úgysem mûködik az órám.”

A barna löttyöt nem sikerült mind meginni, a mellettem lévõ asztal füstje is fojtó volt, úgyhogy átsétáltam a legközelebbi önkiszolgálóba, nézelõdni. Megláttam néhány olyan vázát, amilyent egy ismerõsöm kapott a legjobb barátaitól, s én mindig irigykedtem arra, hogy mennyire szeretik, s persze a vázára is. Eszembe jutott, hogy most megvehetném én magamnak. Nagy öröm járt át, körülnéztem az üzletben, a közeli polcokon álló káposztákra bámultam. „Megvesszük a vázát” – gondoltam így, többes számban, mert úgy éreztem, hogy a káposztáknak szolidárisak velem. Hazafelé menet vidáman lóbáltam csomagom, önállónak és függetlennek éreztem magam. A lépcsõházban megszólított egy szomszédom:

– Közgyûlés lesz csütörtökön, este hét órától – mondta mosolyogva, válaszoltam is valamit, pedig legszívesebben azt a verssort idéztem volna neki, hogy: „Uram, az én tüdõmben árvizet okozott az éjszaka”.

BAKOS BOGLÁRKA

1984-ben született Marosvásárhelyen, Albertirsán él, az írás mellett grafikával és filmmel foglalkozik.

A dokumentumfilmes hitre jutása

(Folytatás az 1. oldalról)

– Nagy ajándék az én számomra, hogy igazságkereso, igazságszeretõ ember vagyok. Van az egyén igazsága, egy csoport igazsága, és van az abszolút igazság, ami Istennél van. Éppen ezért – mint do-kumentumfilm-rendezõnek – nagy elkötelezettséget jelent számomra, hogy a teljes igazságra törekedjek. Feladatom az, hogy az adott témából minél többet megmutassak, minél szélesebben járjam körül, hogy a legtöbbet tudjam láttatni belõle. Hiszen a féligazságok borzasztó nagy kárt okoznak. Mert bûn, ha megrövidítem a másik embert azzal, hogy elhallgatok valamit. Amit az adott helyzet, a lehetõség felkínál, azt ki kell aknázni. Még akkor is, hogyha az a mindenkori hatalomnak kellemetlen lehet.

A szeretet törvénykezése

– A Hír TV karácsony elõtt két ízben is sugározta Kuklay Antal plébánosról készült filmjét. Egy gondolatsora különösen megragadt bennem: „Az újkor a szabadság, egyenlõség, testvériség hármas egység eszmeiségén alapul… A szabadság egyenlõ kapitalizmussal vagy liberalizmussal. Az egyenlõség – szocializmus vagy kommunizmus. A szabadságot és az egyenlõséget kipróbáltuk, valahogy a testvériséget elfelejtettük.” Mi a véleménye errõl?

– Manapság az embereket már a törvény sem riasztja vissza a bûnöktõl. Sokszor önkezûleg ítélkeznek, semmibe veszik a hivatalos intézkedéseket. Pilinszky költészetérõl is készítettem dokumentumfilmet. Tõle szeretnék idézni: *semmiféle törvénykezés nem tud igazságot szolgáltatni – csak kizárólag a szeretet.* Csak a szeretet lehet az egyetlen motiváló tényezõ, ami jó irányba tudja az emberiséget terelni. Ám könnyû azt mondani, hogy szeressük egymást! De hogyan, mikor az érzéseket egyre inkább az érdek motiválja?! A Kisherceg szerint igazán jól csak a szívével lát az ember. Van egy csodálatos Ige, ami azt mondja, minden féltett kincsednél jobban õrizd meg a szívedet, mert abból indul ki minden érzés.

– A Kuklay Antalról készített arckép-film címe: A létezés magasabb szintjén. *A dokumentumfilmek készítésekor tapasztalta azt, hogy egyazon idõben, térben a létezésnek különbözõ szintjei lehetnek?*

– A film címe egy Pilinszky-idézet. Kuklay Antal is úgy élt, hogy a börtönben is megtapasztalta a létezés magasabb szintjét. A börtönben és azután amennyire csak lehetett emberileg-erkölcsileg megalázták õket, de ezeken mind felül tudtak emelkedni. Megtanulták felülrõl és kívülrõl nézni a világot. Ennek a lelkületnek következménye lett, hogy egészen más emberekké váltak. Az egész értékrendjük megváltozott, a rosszat, a fenyítést emberformálásként élték meg.

– Ez, amit most mond, teljesen egybecseng azzal a film-trilógiájával, amelynek címe: Fény a rácsokon, *és a magyar forradalom erdélyi-romániai hatásairól szól. Megszólal benne Mózes Árpád evangélikus püspök, András Ágoston nagyváradi tanár és Csiha Kálmán református püspök. Mindegyikük azt állította, azok tudták túlélni ép ésszel, jellemmel a börtönt, akik Isten felé fordultak. Mennyire hatottak vissza az alkotóra ezek a vallomások?*

– Amikor összecsapnak az ember feje fölött a hullámok, és az egyik megpróbáltatás jön a másik után, különbözõ emberekhez futkosunk segítségért. Ám nem kapunk, vagy nem olyan segítséget kapunk, ami épp kellene, akkor azt kérdezzük: Uramisten, hogyan tovább? Az én életemben is voltak különféle csalódások. Ideológiai és rendszerváltozási csalódások, így mondanám inkább. Amikor meghalt az egyik nagy orosz vezetõ, akkor *a párttal, a néppel egy az utunk* már nem ugyanazt jelentette. Kérdeztem, bocsánat, hogyan bízzak én földi emberek politikai hatalmasságában, világi pályafutásában? Eljutottam odáig, hogy földi emberekben nem szabad hinni, mert õk is csak ideiglenes *valók*. Én még akkor nem voltam hívõ. Talán kereso, kerestem valami fix pontot az életemben. Sok filozófiai és teológiai tanulmányozás odavezetett, hogy egyedül Isten örök; tegnap, ma, holnap, holnapután mindig ugyanaz.

– Igen, de az ember földi lény, azt tudja elfogadni, amit a szemével meglát, a kezével megfog. Hogyan lehet érezni azt, akár a munkája során is, hogy van egy erõ, amelyik segíti? Mikor olyan megrázó emberi tragédiákat dolgoz fel, amelyeken az ember nem tudja magát túltenni.

– Nagyon hálás vagyok azért, hogy ezeket az emberi szenvedés-történeteket megmutathattam. Szinte filmrõlfilmre változtam-alakultam én is ezekkel a munkákkal. És az én hitre jutásomban ezek nagy segítségemre voltak. Mert nem tudtam száraz szemmel hallgatni, amikor Mózes Árpád mesélte börtönbeli tragédiáit. Vagy amikor Csiha Kálmán elbeszélte, miként menekült meg a börtönben a hastífuszból, mert egy román egyetemista fiú felajánlotta neki élelemadagját. Vagy amikor András Ágoston tanárt szembesítették a diákjával, és otthonhagyott feleségére, négy kicsi gyermekére gondolt. Akkor éreztem azt, hogy ezeket a filmeket nem is én készítettem, hanem egy *fölülrõl* kapott lelki vezetõm.

Szakács Sára rendezõ és Nemescsói Tamás operatõr

A téma választja az embert

– Eddigi munkásságának jó része 1956-ról szól. De miért éppen az erdélyiekrõl készült trilógia?

– Apai ágon erdélyiek a felmenõim. Gyerekkoromban megtapasztaltam, hogy amikor mi mentünk oda *is* sírtak a rokonok, és amikor hozzánk jöttek *is* sírtak. Ez nagyon nagy érzelmi töltést adott. De a film gondolatát Csiha Kálmán *Fény a rácsokon* címû könyve indította el bennem, fõként a börtönversek. *Izenem haza* címû költeményében szerepelnek ezek a feleségéhez írt sorok:

„Legyél bátor, mint eddig voltál.
– Értem aggódni nincs miért –
De kislányunkat tanítsd meg, hogy
Imádkozzék a foglyokért.”

Úgy látszik, hogy a téma választja az embert. Amint gyermekkoromban 56 meghatározta az életemet, úgy most is meghatározza. Az erdélyi lélek az, ami kimunkálta bennem az összetartozást. És hogy 56 nem csak az anyaországé volt, hanem reménységet jelentett az elszakított magyar területeknek is. Én voltam az elsõ, aki mindezt filmben feldolgozta.

– Udvardy Frigyes A romániai magyar kisebbség kronológiája *címû tanulmányában is szerepel a neve. Egy ehhez kapcsolódó internetes oldalon András Enikõ így ír az Abodi Nagy Béla kolozsvári festõmûvész életérõl készített film, illetve kiállítás kapcsán: „Szakács Sára lelkesedésére, mûértõ szemére volt szükség ahhoz, hogy (…) a mûvész életmûvének kijáró elismerés eredményeként (…) képeit bemutassák Budapesten, a Magyarok Házában.” Mitõl válik oly jelentõssé valaki, hogy úgy érzi: meg kell örökíteni õt?*

– Ez olyan, mint a „szerelem elsõ látásra”. Az ember élete során kialakul az értékrendje, ami meghatározza: mi az, amit meg kell mutatni a világból, mi szolgálhat példaképül; és mi az, ami építõ erõvel bír. Így ragadott meg Abodi Nagy Béla karakteres festészete, mûvészete – személye. Ezt a felelõsséget érzem is, ezért nem tudok könnyen túllépni dolgokon, munkákon és feladatokon, mert érzem súlyát, terhét. Még akkor is, ha ezt a terhet nem egyedül kell cipelnem.

– Miért annyira fontos önnek a dokumentumfilm? Hiszen ezen a területen nehéz népszerûnek lenni…

– Azt tudom, hogy nekem ez adatott… És én ezért nagyon hálás vagyok. Mert az én igazságérzetemhez – azt hiszem, hogy ez illik. Azért, mert az emberek tájékoztatása talán itt történik a legtisztességesebb eszközökkel és a legtisztességesebb módon. A filmes világba sok minden belefér, különösen a fikciókba. Ami nem a valóság. Voltaképpen a dokumentumfilm hivatott arra, hogy a valóságot, az igazságot, a társadalmi fekélyeket megmutassa, feltárja. Még akkor is, ha nem szívesen veszik.

– Hogyan látja a dokumentumfilm jövõjét?

– A dokumentumfilm sokak szemében szálka. Pedig ezt a mûfajt a kultúra listájáról nem szabad letörölni, nagy hibát követnének el azok, akik ezt megtennék. Mert nagy szükség van rá. Hiszen a fiatalabb generációk már csak a jó dokumentumfilmekbõl ismerhetik meg a történelmünket, társadalmi problémáinkat. Ha ezek a filmek nem lennének, akkor bármikor bárkinek bármit lehetne mondani – bizonyítás nélkül.

ZÖLDI LÁSZLÓ

Pertu

Az öregedés jele, hogy kezd több halott ismerõsöm lenni, mint élõ. Az elhunytak közé tartozik írásom fõhõse, Balogh Edgár. Az Irodalmi Jelent sok fiatal olvassa, az õ kedvükért röviden bemutatom.

Temesvárott született 1906 õszén, tavaly ünnepelhette volna századik születésnapját – mások amúgy se nagyon emlékeztek meg róla –, de néhány héttel a kilencvenedik elõtt meghalt. E kilenc évtized alatt sok mindent csinált. A prágai német egyetemen tanult, a csehszlovákiai magyar fiatalok okán került kapcsolatba Masaryk elnökkel, nem sokkal késõbb ki is utasították Közép-Európa legdemokratikusabb országából. A szülõföldjére távozott, bekapcsolódott az erdélyi magyarság szellemi vérkeringésébe. De hogy ne foglalkozhasson túl sokat kedvenc tevékenységi formájával, a szervezéssel, behívták katonának.

A második bécsi döntés után sem járt jobban. Az egyik cikke miatt a magyar miniszterelnök személyesen jelentette be a parlamentben, hogy Balogh Edgár nevû tanító nincs állami alkalmazásban. Igazat mondott, Edgár bácsit a bejelentés elõtti napon táviratilag rúgták ki a kalotaszentkirályi iskolából, kenyérkeresõ állásából. A negyvenes évek második felében a Magyar Népi Szövetség kulturális ügyekkel foglalkozó alelnöke, életének ezt a szakaszát tartják legellentmondásosabbnak a kutatók. Az ötvenes évek elsõ felében többször is lecsukják „magyar nacionalizmus” miatt, végleges kiszabadulása után szerkeszti az újjáélesztett Korunkat, és publicisztikai tanszéket vezet a kolozsvári egyetemen.

Én fiatal újságíróként a hetvenes évek elején ismertem meg személyesen, akkor már nyugdíjasként éldegélt Rákóczi úti lakásában, rengeteg könyv és szép képek között. Legnagyobb vállalkozására fordította utolsó negyedszázadát: a Romániai Magyar Irodalmi Lexikonra. Figyelmes vendéglátó volt, s bár ritkán hagyta szóhoz jutni a vendéget, szívesen hallgattam nagy ívû elképzeléseit a Duna-völgyi népek testvériségérõl, az erdélyi magyarság önösszeszedéséről. Élvezettel ittam Rebi néni kakaóval ízesített, törökösen elkészített kávéját.

Történetünk a nyolcvanas évek közepén játszódik, ekkor délelõttönként az Élet és Irodalom címû hetilap fõszerkesztõhelyetteseként dolgozom, délutánonként pedig gyakran forgatok. A Magyar Tudományos Akadémiának és az Országos Széchényi Könyvtárnak van egy Oral History nevû interjú-sorozata, amely dokumentációs igénnyel készül. Ennek keretében beszélgetek irodalmárokkal, történészekkel, újságírókkal, elsõsorban erdélyiekkel. A legérdekesebb részeket átveszi a Magyar Televízió, negyven-ötvenperces portrékat szerkeszt belõlük. Húsz évvel késõbb, néhány hónappal ezelõtt a Balogh Edgár-portrét ismét sugározta. A közmûvelõdési osztály vezetõje telefonon értesített az örömhírrõl, és szomorúan közölte, hogy szegény az eklézsia, ezért honorárium helyett elégedjek meg azzal, hogy elküldi kazettán a mûsort. Azóta is küldi.

A nyolcvanas évek közepén Edgár bácsit utoléri egy férfibetegség. Magyarország legjobb urológusa, Wabrosch professzor operálja (sikeresen, még egy évtizednyi életet kölcsönöz neki). A beteg lábadozását arra használja föl stábunk, hogy ki-kihozzuk a budai János-kórházból, és kamera jelenlétében beszélgessünk vele. Itt lép be a történetbe másik hõsünk, mondjuk így: a másik szereplõ, Kéri Kálmán a neve.

Csaknem egyidõs a huszadik századdal, 1901-es születésû. Miközben Ludovikát végez, és vezérkari tisztnek tanul, minden nap lóra ül, és megjáratja kancáját a Vérmezõn. Aztán katonai attasé a moszkvai követségen, majd egymás után három honvédelmi miniszter (Bartha, Nagybaconi, Csatay) szárnysegéde. 1944 októberében pedig az elsõ magyar hadsereg vezérkari fõnöke – ezredesi rangban. Amikor Horthy kormányzó ki akar ugrani a háborúból, õt bízzák meg azzal, hogy felhasználva orosz nyelvtudását, lépjen érintkezésbe a negyedik ukrán front parancsnokságával. A kiugrás nem sikerül, a parlamenter azonban 1945 után is katona marad, amíg Rákosiék le nem tartóztatják.

Raboskodik a recski internálótáborban, majd segédmunkásként tengeti az életét.

Néhány év múlva pincemesterségig viszi, a Ferenciek téri Kárpátia étterem alagsorában van az irodája. Munkája hivatalnoki, állása bizalmi – politikailag megbízhatatlansága ellenére õ kapja azt a feladatot, hogy irányítsa az egyik legdivatosabb vendéglõ borforgalmát. A hetvenes évek elején nyugalomba vonul, és nyomorúságos kegydíját nyelvtanításból egészíti ki. Angolul, németül és franciául fogadja magántanítványait. A rendszerváltás hónapjaiban, közel a kilencvenhez tér vissza a közéletbe. Tagja, sõt korelnöke lesz a magyar országgyûlésnek. 1994-ben vezérezredesként, tisztelettõl övezve hal meg.

Történetünk idején nyugalmazott pincemester, és azzal keres egy kis mellékest, hogy tévéstáboknak adja ki a Budapest Körszálló mögötti lakását (magasföldszint, kertre nézõ ablak). Kéri Kálmán második feleségével az egykor hatalmas lakás leválasztott részében húzódik meg. Kopottas, de választékos ízlésrõl árulkodó, dohánybarna, neobarokk bútorok, márkás tájképek a falon, Jókai- és Mikszáth-összes, Herczeg Ferenc-díszkiadás a könyvszekrényben. Ebben a légkörben remekül lehet fölvenni történelmi témájú beszélgetéseket. Különben is, a csöndes mellékutcában lévõ színhely csak egy ugrásnyira van a János-kórháztól, délutánonként onnan sétálunk át a lábadozó Edgár bácsival.

A forgatás lassan halad, kímélni kell a nemrégiben operáltat. Sok a szünet, ilyenkor a házigazda felesége kávét fõz (majdnem olyan selymeset, mint Rebi néni a kolozsvári Rákóczi úton). A csésze finom rajzolatú meisseni, a kiskanál ezüst, nyele csavart, mintha csomót kötöttek volna rá. A lakás hangulatához illõ, vaskos ezüsttálcát Kéri Kálmán hordja körbe. Miközben kínálja, kellõ visszafogottsággal professzorurazza, és természetesen önözi a neves vendéget. A két öreg nem elegyedik párbeszédbe. Az egyik fõszereplõ, a másik epizodista. A hierarchia egyértelmû.

Edgár bácsi éppen arról számol be, hogy 1926-ban, még Csehszlovákiában miként változtatta meg a nevét Kesslerrõl Baloghra, amikor kanálcsörgés zavarja meg a felvételt. A házigazda ejtette le, rögvest elnézést kér. A megismételt mondatok után szünet, Kéri Kálmán odalép a vendéghez, és halkan, udvariasan megkérdezi tõle, hogy véletlenül nem rokona-e annak a Kessler nevû tisztjelöltnek, aki az évfolyamtársa, sõt szívbéli barátja volt a Ludovikán. Edgár bácsi igennel válaszol. Ekkor a házigazda kilép rezonõri szerepkörébõl, és felajánlja a vendégnek, hogy a magázásról térjenek át a tegezésre. A két öreg diszkréten meglapogatja egymás vállát, majd félrevonulnak, és élénk beszélgetésbe kezdenek. Mi megilletõdötten figyeljük õket.

Másnap szóba kerül, hogy Edgár bácsit miként hívták be a román hadseregbe, hogyan jutott el Olténiába, és a laktanyában öreglegény-fejjel, román nyelvtudás nélkül is kitûnõen érezte magát az egy évtizeddel fiatalabb bakák között. Elemében érzi magát, kitûnõen érvényesíti epikai adottságát és a katedrán szerzett elõadókészségét. Nem akarjuk túlságosan terhelni, ezért a rendezõ szünetet rendel el. A fõszereplõ fölhevülve lép testvére hajdani évfolyamtársához, és így szólítja meg: „Kálmán bátyám, mit szólsz hozzá?” Kéri Kálmán szolgálaton kívüli ezredes, a rendszerváltás utáni magyar országgyûlés majdani korelnöke halkan, udvariasan, de határozottan válaszol: „Pardon, közlegény nem tegezhet vezérkari tisztet.”

BAJTAI ANDRÁS

Árnyékomat árnyékodért

Sétálj. A délután szoros, de a holnap
ébredõk között már lesznek néhányan,
akik szerint szürkület idején felesleges
ugyannak a nõnek kétszer szerelmet
vallani. Sétálj. Az alkonyatról már
mindent tudok, de a hajnal nem tartozik
felségterületeim közé. A könyörtelen
évszakokat bár átaludtam, szavamat
szegni most még sincs okom: nevedet
nem vésem kocsmák, kávézók asztalára,
szégyellnivaló való álmokat sem jósoltatok
magamnak elalvás elõtt, pedig tudom
jól, hogy gyerekkori mackóimról
már régóta nem sugdolózol barátnõiddel.
Árnyékomat árnyékodért, ha engednéd,
én mégis szökni hagynám ma éjjel.

Az utolsó éjszaka

Semmim se maradt, mire megérkeztem,
és most mégis enyém ez a széthordott
birodalom, én örököltem röghegységeit,
halvány kerítéseit, öreg vízvezetékeit.
Hiába kérdezték, nem árultam el a nevem,
rám bízták mégis ezt a körömnyi országot –
rozsdás ceruzahegyezõvel engem küldtek,
hogy kiirtsam, titokban, ritkuló erdõit.

Ez az utolsó éjszakám, holnap mondanom
kell valamit, talán néhány szemérmetlenül
õszinte mondatot a tengerrõl, talán csak
fehér szavakat ezekrõl a boldog romokról,
és akkor könnyen elfelejtenek majd. Látom
õket, ahogy ott állnak a tükör elõtt, látom,
hogy a távolban olajfúrótornyok fénylenek,
és tudom, végül úgyis kitalálják a nevem.

De most az öröm

Karolinának

Nem kerestelek. Még csak azt sem mondhatom,
hogy vártalak volna. Hiszen magatehetetlen
voltam akkoriban, rozsdás és nehéz, akár egy
hordó. Mégis rád találtam. Egyszerû sétának
indult, de nevezhetném könnyed levegõzésnek,
gondtalan bámészkodásnak is akár. És volt
benne mégis valami titokzatos. Valami
eleven, sûrû és nehezen megmagyarázható.

Mire az utca végére értem, már meg is történt.
Elszédültem. Elfogytak vigyázva õrizgetett
jelzõim, amikkel leírhatnám most neked,
milyen tél is volt az akkori. Le kellett ülnöm.
Elaludtam. Arcokat láttam, és végtagokat,
összegabalyodva. Tudtam, a tél véget ért, és
mégis el kell majd veszítselek. De most az öröm.
Mert visszajöttél hát. Pedig nem is kerestelek.

Alig észrevehetõ

Ez egy ilyen szerelem, gondolta.
Az éjszakát a lánnyal töltötte,
a szoba neve, ahol hajnalban sírt,
Átutazóban volt, elalvás elõtt
pedig, akár az itt maradók temetés
után, bolyongott egy kicsit az
üres városban. Nem figyelt
semmire, senkire, most elõször
igazán élvezte a hanyatlás alig
észrevehetõ jeleit az utakon,
a házak falán: újra boldog volt,
és nyugodt, akár egy kiürített
vágóhíd. A lány valahol messze
járhat már, jutott eszébe késõbb,
de csak ült tovább szótlanul,
magabiztosan, mint akinek van
mivel legyõzni egy egész évszakot.

Látogassa meg az Irodalmi Jelen honlapját: www.irodalmijelen.hu

Kritika

A csalódás színei

Közel négy évtizedet fog át Aczél Géza gyûjteményes kötete, az eddigi életmû reprezentatív összefoglalása, amelynek megjelenésére a tavalyi év végén a költõ közelgõ hatvanadik születésnapja adott kitûnõ alkalmat. A *(fél)édes hendikep* felõl visszatekintve is egyértelmûen látszik, hogy ez az oeuvre a kortárs magyar líra jelentõs fejleményeként értékelhetõ, amit azonban nemcsak az olvasóközönség, hanem a szakmai gárda jelentõs része sem ismer eléggé, eltekintve attól a néhány kivételtõl, akik alapos és értõ figyelemmel szóltak róla. Aczél mûvészetében a kilencvenes években kezdõdött az a belsõ átrendezõdés, amellyel egy idõben úgy tûnt, megindulhat az életmû kanonikus pozíciójának átalakulása. Még ha a kánonban kiüzdött helyrõl továbbra sem beszélhetünk, azt mégis tapasztalhatjuk, hogy a kétezres évek két verseskötetében megtestesülõ megújulás magával hozta a recepció lassú, rendkívül óvatos, ám mégis folyamatosnak mondható felélénkülését.

A versek egymás után láttatása, a gyûjteményes kötet kontextusába kerülése révén kiderül, hogyan viselkednek és hogyan lépnek egymással párbeszédre a különbözõ idõszakokban keletkezett, különbözõ kötetekbõl átkerült (vagy éppen a cenzúra miatt kimaradt) szövegek. Így válik igazán láthatóvá, hogy az Aczél-líra meglepõen koherens, az egyes periódusok egymásra építkeznek. Kitûnik az is, hogy a költõ – leszámítva a legelsõ próbálkozásokat – alapos felkészültséggel lépett a nyilvánosság elé *Másnapos freskó* címû bemutatkozó verseskönyvével, ugyanakkor végigkísérte pályáját a kísérletezés, a megújulás és a korrekció igénye.

Aczél Géza költészetének horizontját kezdetben alapvetõen meghatározta az avantgárd hagyománnyal kialakított termékeny párbeszéd. Az életmû elsõ periódusának leghangsúlyosabb attribútuma a válság érzékelése és dokumentálása: „fülemben elnémultak / a gyermekéjszakák / tündérmeséi rég // orromból kimosta a vér / az elsõ illatot // ártatlan csók ízét / keresem a számban de végleg elkopott” (*a végesség változatai*). A költõnek szembesülnie kell a mûvészet válságával, a mûvészet erejébe vetett hit megrendül. Ez a kétely erõteljesen jelenik meg a *Paletta* ciklus verseiben, melyekben avantgárd gesztusként kapcsolódik össze a költészet és a képzõmûvészet. A kötet görög ciklusa az ókori mítoszok (Daidalosz, Sziszüphosz, Zeusz, Prométheusz) újraírásán keresztül az emberi szenvedés végtelenségét közvetíti. Még a test mikrokozmosza is a teljes reménytelenséget sugározza az olvasó felé (*üzenet a mikrokozmoszból*). A teljes illúzióvesztés szólal meg azokban a versekben is, amelyekben a becsapott, magára hagyott gyermek csalódottsága kerül középpontba: „a kisfiú órákig ácsorgott a színes pamutokkal telt kirakatok elõtt / s éjszakánként bajuszos festõnek álmodta magát virágos rétek közepén / most fáradt szemébõl fájdalmasan visszaordítanak a csalódás színei” – olvashatjuk az elsõ pályaszakasz emblematikus versében, a *hulló festett éjszakák*ban. Ugyancsak a reménytelenség és a tehetetlenség keserû megvallása, a rossz közérzet állapotrajza a *kallódások* címû vers, amelyben a költõ eljut a költészet hiábavalóságának felismeréséig: „hatalmas kövek õrlõ szorítása / kimorzsol jajunkból néhány költeményt. / szavunknak lassan nem marad miértje. szánkból / régen kihullt a virág”. A fent vázolt megszólalásmódhoz azonban gyakran kapcsolódik a költõ ironikus-önironikus látásmódja, amellyel az õt körülvevõ világot szemléli. Különösen igaz ez a *másnapos freskó* címû ciklus társadalomkritikát megfogalmazó hosszú verseire.

A kilencvenes évek végének poétikai fordulatát készítették elõ *A térség kritikája* címû kötet középsõ ciklusának legjobb darabjai, a dicséret- és kritika-versek (így *a tömegétkeztetés kritikája*, a *kiskert dicsérete*), hogy aztán az itt megkezdett út a kétezres évek két kötetében [*(ablak) (szakács)*; *(szakma) alkony*] folytatódjon és teljesedjen be az igazán érett, nagy versekkel. Mindazt tehát, amit Aczél korábban kikísérletezett, kitûnõen szintetizálja az újabb korszak versterméseben, amely az avantgárd kassáki verseszménytõl elrugaszkodva, néhány jellegadó vonását mégis megtartva és a korábbi versek ironikus-önironikus reflexivitását felelevenítve jelent megújulást. Az említett kötetek anyaga értelemszerûen a *(fél)édes hendikep*ben is hangsúlyos szerepet kap. Juhász Ferenc az (ablak) (szakács) utószavában a következõképpen foglalta össze az opusz jelentõségét: „Bizonyítékai ezek a versek az élet mámorának és szépségének minden nyomor, elnyomás, rettenet, bánat, kiszolgáltatottság és magány ellenére; kályhaszagúak, fõzési nyersanyag-szagúak, leves-szagúak. Szegény jó Berda József ihlete volt ilyen étel-mámor hatalmú”. Annyiban mindenképpen korrekcióra szorul ez a megállapítás, hogy Berda versvilágával ellentétben Aczélnál nem az evés, az elkészült étel elfogyasztása válik hangsúlyossá, hanem a fõzés, az étel elkészítésének folyamata, amely alkalmat ad a vers beszélõje számára arra, hogy „a beállós konyha fojtogató présétõl szenvedve” töprengjen, filozofáljon. A kis panellakás szûkös konyhája [a *(szakma) alkony*ban pedig már az erkély] tehát a költõi meditáció, a kontemplatív szemlélõdés terepévé válik. Gyakran foglalkozik a lírai én az emberi lét nagy kérdéseivel, így az elmúlás gondolatával is, amely elõször elvontabb síkon az elgázolt macska látványának köszönhetõen fogalmazódik meg, majd a szakács fõhõs számára a testvér halála által válik kézzel foghatóvá. Így jut el a gyászmunka folyamatának dokumentálásáig az újabb ciklusok egyik legszebb darabjában, a *vadas* címû versben: „testvérem napok óta haldoklik kezemben halkan sírdogál a zsömlegombóc / barna gránitkockái a végtelen felé kirakott kegyeletes útvonalak látomásai”. Aczél az Arany János-i makáma nyomdokain haladva találta meg azt a versformát, amely leginkább illeszkedik legújabb korszakának mondanivalójához és poétikai felfogásához. Ennek sajátossága a verssorokon belüli rímek játékos elhelyezésében áll.

Az ablak-motívum nemcsak a receptversekben kerül középpontba, hanem már a korábbi versekben is hangsúlyosan volt jelen, megteremtve a szemlélõdés, de egyúttal az elvonulás és a távolságtartás pozícióját. Mindez a vidékiségre, a vidéki költõ alakjára is utalhat, akinek sokszorosan meg kellett küzdenie a cenzúrával, a könyvkiadás különbözõ nehézségeivel, és összekapcsolható azokkal a hátrányokkal, akadályokkal, melyekrõl Angyalosi Gergely is szól a kötet fülszövegében, ám hangsúlyozza azt is, hogy „ami az egyik embernek hátrány, az a másiknak elõny lehet”. Aczél Géza az a költõ, aki elszenvedi ugyan a hátrányt, de abból egyúttal elõnyt tud kovácsolni. Gyûjteményes kötete bizonyságul szolgál arra, hogy az elmúlt évtizedekben egy nagyszabású irodalmári, irodalomtörténészi tevékenység hátterében, elismeréstõl csak elvétve kísérve, mégiscsak jelentõs költészet formálódott, s pontosan dokumentálja és reprezentálja az életmû fejlõdését, legfõbb mozgásirányait, azt az alakulástörténetet, ahogyan az Aczél-líra kibontakozott, majd megtalálta sajátos hangszínét, poétikai módszereit. Reménykedjünk abban, hogy a *(fél)édes hendikep* megjelenése megtöri azt a csendet, amely a költõ több évtizedes költõi munkásságát körülveszi.

MÉNESI GÁBOR

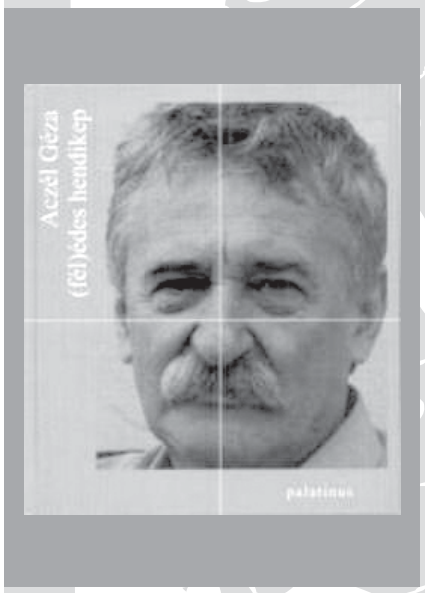

Aczél Géza: *(fél)édes hendikep.* Palatinus Kiadó, Bp., 2006

A józanság ideje

Az ünnepek táján koldusasszony telepedett le két gyerekével a Kálvin téri aluljáróban. Girhesek voltak, nagyhangúak, mint a portyázó farkasok, és durván, szinte trágár lelkesedéssel skandálták a *Kiskarácsony, nagykarácsony*t. A hatás nem maradt el: csomagokkal megrakott, sunyító járókelõk, feszültség és nagy, kényszeredett csend odabent, csak kijutni innen, lenne vége már. Pénzt persze alig kaptak, de a „performansz” szempontjából ez mintha nem lett volna olyan fontos – hiszen ha tudattalanul is, de elérték céljukat; bevitték az ütést, kíméletlen parasztlengõt a szívbe.

Hasonlóan sötét (bár csiszoltabb formába kényszerített) erõ várakozik Jónás Tamás filigrán verseskönyvében, a *Kiszámítható józanság*ban – a célját vesztett düh energiája, kormozó lángja. A múlt évben kiadott, negyvennyolc verset tartalmazó kötet (szomorú)játék, egyben új variáció a *Bentlakás*ból és az *Apáimnak fiaimnak*-ból már ismert történetekre, a családi és intézeti múltra, megszenvedett jelenre. Karcsúsága ellenére fullasztóan nehéz mû – ahogy egy helyütt a költõ is írja, „a légszomj itt alapértelmezett” (*Thézeusz sértõdött*). Nincsenek felfénylõ helyek a szövegben, hiányzik a feloldozás lehetõsége, a teremtett sötétség anyagszerû, már-már betemet. Mert a költõ nem szabadul a bánattól. Babusgatja inkább, felneveli, míg a tenyérnyibõl sok lesz, mindenkinek jut, s marad még tizenkét kosárral. Jónás Tamás szavainak súlyát a tiszta (József Attilát idézõ) beszédmód adja meg, amivel szenvedély nélkül mondható el a hisztéria, (ön)vád és nyafogás is. Ez a „férfivá csalódott” költõ tudománya – nevezhetõ kiszámítható józanságnak –, felismerni, hogy sem a bûn, sem a szeretet nem számon kérhetõ; hogy az elemi szorongásban, a lélek éjszakájában ott lebeg a tökéletesen nyugodt lény, akinek most és örökre mind-egy. Mert „Isten legszentebb szolgája a közöny.”

Jónás hidegsége ugyanakkor sokkoló. Törés nélkül lép át az áldozat szerepkörébõl a gyilkosába és viszont, nem vár irgalmat, és megbocsátás nélkül enged el, mintha nem is lehetne másként. A kötet címadó versében – kissé modoros felütés után (*Hallgatás helyett*) – egy döglõdõ varjú kivégzésérõl számol be tárgyilagos, jambikus sorokban: „Egy varjút öltem meg kamasz koromban. / Véres havon vinnyogva tátogott. / Egy féltéglával vertem szét fejét. (…) Ügyeltem rá, hogy józan ésszel öljek.” Szükséges rossz, amit egy állattal szemben még elfogadhatónak tekintünk – de ki segít *rajtunk*, ha „a féltéglák szavakká ravaszodtak”, ha nincs, aki lesújtson a megadóan lehajtott fejre. Jónás Tamás költészete gazdag az ilyen borzongatóan nyers jelenetekben. A hol szimbolikus, másutt pedig teljes dominanciával feltörõ erõszakot kommunikációs formaként használja – s végigkövethetõ, ahogy a durvaság különbözõ árnyalataiból mélység, kiterjedés, végül tér keletkezik. Jónás nem adja át magát a szavak erejének, megõrzi a részvétlen szabadságot. Az anya agóniáját gyermekversben, botladozó felezõ nyolcasokkal idézi fel: „pihen a hold a ház falán / s míg ugatnak kint a kutyák / anyut tördeli a halál / a szobában mint a gyufát” (*Szüleim halálának jelenetei*) – aztán, oldalakkal késõbb, mégis valami megfoghatatlan gyengédséggel néz vissza az intézetben megélt megaláztatásra (*Miskolc, 1978*).

Elfogadni a sötétséget, tiltakozás nélkül átengedni lökéseit testen és szíven, ez nem (csak) a túlélõ kiszámítható józansága, sokkal több annál; az axiómának tekintett Rosszból *világ születik* – ahol sorok közül izzik fel a „kékre-lilára vert ég”, és „Fekete kontyot hord a Nap”, ahol a fájdalom természetes, mint a levegõvétel. Ha innen nézzük, érthetõvé válik a közöny: idõvel eltûnik majd „Vízbõl a klór, vaselmébõl az Isten, / eltûnnek hegek és ütésnyomok.” (*A megkínzottak balladája*).

Jónás Tamás – bár cigány származásáról sokszor és sok mûvében beszél – a *Kiszámítható józanság*ban igen okosan kerüli ezt a témakört. Hiszen bármiféle skatulyázás elidegenítõ érvényû lenne itt, s kibúvót jelentene a gyomrozást amúgy is nehezen bíró olvasónak. A nyomor, és a nyomorból születõ brutalitás nem cigánykérdés – sõt, semmi kérdéses sincs benne. Jelen volt és van, és tekintet nélkül etnikumra, korra, felfalja a lelket. Védekezni ellene agresszióval nem lehet. Nem lehet bezúzni az összes játékautomatát, kagylóba önteni kannás borok tengerét, gyermekkézzel lefogni a verekedõ szülõket, csak megbocsátani, ha képes rá az ember – anyának és apának vagy önmagának, ha megromlott a küzdelemben. Mint diavetítõben, peregnek a *Kiszámítható józanság* áttetszõen finom, vagy épp merev pontossággal megrajzolt családi képei. Folyamatosan változik a hangnem, a megszólítás ereje is, a versek között súlyos ellentétpárokat hozva létre – az *Anyu, utoljára* meglepõ szemérmessége után az apa-figurát (végleg) leíró *Ködoszlató* például szabályos kivégzésnek tûnik, pedig mindkét mû a búcsú, a személyes elszámolás része. A könyv nem tagolódik ciklusokra, alcímekre, így egyszerre lehet eklektikus és tömbszerû – tiri-tarka, belsõ feszültségtõl vibráló versanyaga elválaszthatatlanul összetartozik.

Kötetének építéséhez Jónás Tamás vállaltan hozott anyagot is használ, s a kortárs líra nyújtotta lehetõségeket figyelmen kívül hagyva, visszatér a klasszikusokhoz; József Attila egész kötetre érvényesülõ hatása mellett tisztán érezhetõ Kosztolányié is, a *Megkínzottak balladájá*ból idézett részlet pedig egy Villon-parafrázisból származik. Az átemelt töredékek, szilánkok maguktól értetõdõen kerülnek helyükre a *Kiszámítható józanság* rendszerében, ám színük – a Jónás-i fényviszonyoknak megfelelõen – tompul, elmélyül. A *Klárisok* derengõ könnyûsége groteszk portrévá kopárodik (*lóg a bizsu*), és értelmét veszti *A hetedik* szilaj hõsiessége is; márványból falut rakni itt már nem lehet, legfeljebb ha „házat húzni a ganéjra” (*Kukorica térdbe)*. A *Hajnali részegség* átiratát szinte csonkolja a költõ, a szöveg ívét jóval a katarzis elõtt megtörve – hogy csak a változás szorongató lehetõsége maradjon: most „Megtörténhetne akármi” (*Lassan kiderül*). A kisajátított sorok és gesztusok aránya eltalált; nem teszik hiteltelenné, túlbeszéltté a verseket, s ott fejtik ki katalizáló hatásukat, ahol valóban szükséges. Jónás – ha épp legénykedik, keserûen átkozódik is, vagy csak narcisztikusan babusgatja szép szomorúságát, mint a népies hangú *Mondóká*ban – végig józan marad. Látja a határokat, amiken túllépni nem szabad, amik embert embertõl, verset pedig (a szabályokat nem ismerõ vallomástól) választanak el; vonalon belül marad. Fegyelme, formai tudása a *kisírt szemek atlantisza* címû, imaként morajló versben válik igazán érezhetõvé. A Prédikátorok könyvébõl ismert részletet („*Mindennek megvan a maga ideje*”) teljes prófféciává megnyitó átirat sodró, ezerhangú énekké növekszik – túllép költõn és családon, egyéni vágyakon és szenvedéseken. „ideje van a költészetnek / ideje lejárt a túltudásnak / repülésük van a fészkeknek / repedése van minden tojásnak (…) ürülése van a szívnek és / a borral teletöltött pohárnak”.

A *Kiszámítható józanság*nak talán fókuszpontja, energiasûrítõ prizmája (lehetne) ez a vers. Nem túlélésre, nem jóságra tanít, csak várakozni, részvétlen nyugalommal. Mert ideje van a felénk lendülõ sötétnek, a fájdalomnak, és – ha elengedjük sérelmeinket – ideje a megbocsátásnak is.

KONCZ TAMÁS

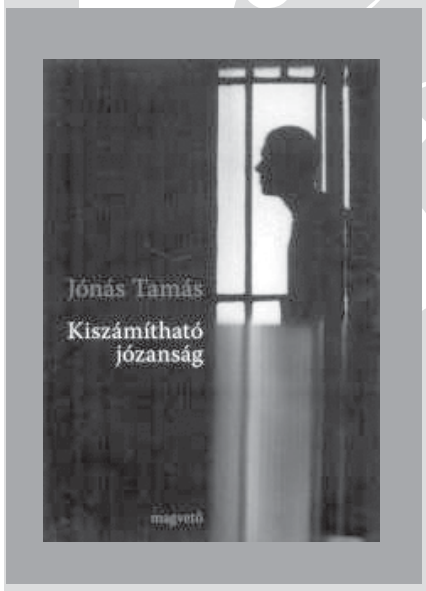

Jónás Tamás: *Kiszámítható józanság*. Magvetõ, Bp., 2006

Vád és rezignáció

Mindaz, ami a világ bármely pontján történik, a média útján mondhatni a történés pillanatában a „világfalu” minden lakójához eljut immár. Esetleg meg is érintik lelkileg az embert a történtek. Kevésbé a politikát, illetve a legfõbb döntéshozókat. Az embert fenyegetõ katasztrófákat például inkább elkendõzni és eltitkolni igyekeznek azok, akik többnyire elõidézõi, cselekvõ részesei a negatív folyamatoknak vagy földindulásszerû megrázkódtatásoknak. A Csernobil-szindróma nem múlt el annak a rendszernek világméretû összeomlásával, amely azt kitermelte magából. A Csingiz Ajtmatov által leírt abroncs-mûveletek (*Az évszázadnál hosszabb ez a nap*), vagyis az elszigetelés durva kísérletei napjainkban sem szûntek meg. Nem véletlen, hogy nem rezonál a politikum zónájában az, ami például a költõben-íróban mint médiumban mély folyamatokat indít el. Holott ami napjainkban az emberrel történik vagy megtörténhet, a politika felelõssége lenne mindenekelõtt…

Ebbõl kiindulva tûnik még inkább fontosnak, ha az alighogy megtörtént esemény szinte azonnal költõi témává lép elõ, ha az emberek, mondhatni, mindennapi drámái vershelyzetbe foglaltan jelenítõdnek meg. Ritka irodalmi pillanat az ilyen! Ugyanakkor természetesnek mondható, ha a költõre vonatkoztatjuk a régi bölcsességet, miszerint: semmi emberit nem tartok magamtól idegennek.

Egyed Péterben az írástudó, illetve az érzékeny lírai költõ megszólítottnak érezhette magát az orosz Kurszk nevû atomtengeralattjáró rejtélyes elsüllyedése és legénységének tragédiája napjaiban, s a költõ meg is szólalt nemsokára. Errõl tanúskodik a *23 buborék – a Kurszk balladája* címû versfüzére. A 2000 augusztusában lezajlott események magukban sûrítik mind a tények elkendõzésének és a titkolódzásnak rég felismert szindrómáját, mind az abroncs-mûvelet körébe sorolható jelenségeket.

Egyed Péter költõként nyilván nem a megtörtént tengeri katasztrófát járja körül, még csak nem is a robbanáskor odaveszett személyzet nagy részének tragédiáját, hanem annak a huszonhárom embernek a drámáját, akik napokkal túlélték társaik halálát, s talán reménykedtek a sötét tengermélybe süllyedt, épen maradt hajórészbe zártan a mentõakciók sikerében. Csakhogy nem tudták elképzelni sem talán, hogy nem egy mentõ-, hanem egy abroncs-mûveletbe kezdtek körülöttük saját országuk politikai és katonai vezetése parancsára: a norvég segítséget távol tartották a Kurszktól, nehogy orosz hadititkokhoz jussanak az „idegenek”, inkább pusztuljanak saját országuk polgárai. Aztán adtak néhány életjelt magukról a hazájuk által pusztulásra ítéltek. Az egyik megfejtett üzenetük, amit a jármû falának kopogtatásával, morze-jelekkel küldtek a mentõegységeknek, úgy szólt, hogy: „Egyre gyengébbek vagyunk.” (Sajtóhír, 2000. augusztus 15.) A másik üzenet, amelyet a szerzõ is idéz a kötet fülszövegében, akkor került nyilvánosságra, amikor hetekkel késõbb a holttesteket felhozták a mélybõl. Ezt a feljegyzést az egyik azonosított tiszt ruhájának zsebében találták meg. Éspedig: „A hatos, a hetes és a nyolcas rekesz egész legénysége átjött a kilencesbe. Huszonhárman vagyunk itt. A baleset miatt döntöttünk így. Senki sem tud felmenni közülünk.” (Sajtóhír, 2000. október 26.)

A feljegyzésként megfogalmazott s a véletlennek köszönhetõen megõrzõdött, fent idézett drámai üzenetet mintegy továbbgörgeti Egyed Péter. A külvilág részvétlenségének motívuma („senki nem segít”) csakúgy felmerül a még eszmélõ lírai hõsökben, mind a reménytelenség felismerése („lebegsz, atomjaidra esel széjjel”). (18. rész) A feljegyzés mûvészi szövegbe való áttétele pedig így hangzik a versfüzér egyik darabjában: „Csöndben / és nyithatatlan / acélban lakom / eltávolodottan.” (20. rész)

A 23 részre tagolt versfüzérbõl egy lírai történet – a huszonhárom buborékká vált áldozat története – bontakozik ki. A vízió szerint a felszálló buborékok által maguk az áldozatok üzennek, vádolnak tulajdonképpen. „Sós sóhajban / átkozódik / az elítélt / matróz sereg.” (13. rész) A vád nem egyszer magát a Teremtõt illeti: „ebben az elmúlásban / minden elvétetett / elvétette az Úr is / azt a mindenkinek kijáró // parányi kis öröklétet”. (21. rész) Másutt, más lírai szólamban a vád helyett a rezignáció kap hangot, amely a túlélõk saját pusztulásukkal szembeni tehetetlenségébõl fakad: *egyre távolabb Tõled Uram / szíved óriás ütésében / szállunk / a mélyben / a Kurszk nagy harangjában / már nem csapkodunk* (22. rész).

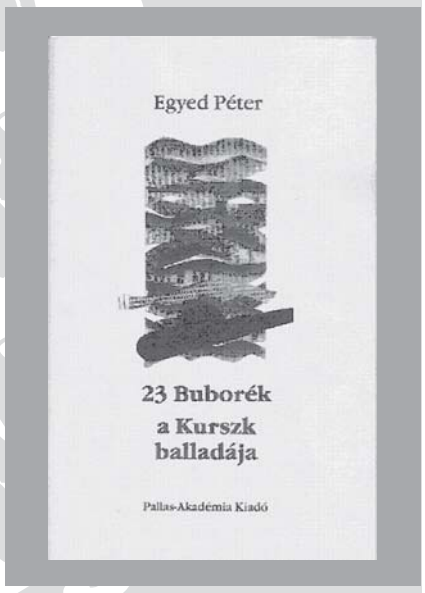

Egyed Péter: *23 buborék*. A Kurszk balladája. Részegh Botond illusztrációival. Csíkszereda, Pallas–Akadémia Kiadó, 2007

Sok esetben a mûvészi szöveg írásképe látványszerûen is az õselemben „közlekedõ” buborékok alakjait kelti, gyorsan tovatûnõ útjait és egymásba tûnését imitálja a hosszabb-rövidebb verssorokból úgymond gömbölydedre formált strófák kialakításával.

Változatos költõi eljárásokkal, a lírai és drámai megjelenítés eszközeivel, tárgyias leírásokkal, szubjektív és objektív nézõpontok alkalmazásával, a lírai én és a lírai hõsök (kapitány, a feljegyzéseket készítõ tiszt, túlélõ legénység) szavainak reprodukálásával megvalósított sztorit és lélekrajzot teremt a költõ az ezredvég hónapjaiban lezajlott Barents-tengeri katasztrófából kiindulva, igazolván ezzel az idézett bölcsességet, hogy semmi emberit nem tart magától idegennek. A végzet hálójába került mindennapi emberek vergõdését rajzolja meg cselekvési-, sõt a puszta életlehetõségek, valamint a hazájuk részvétlensége közepette: „Valamit írni kellene, / írni, Kolesznyikov, / de hát kinek, az isten szerelmére, Szergej (…) írja meg ezt a cárnak / vagy az elnöknek, akarom mondani, / hogy megöltek bennünket rendesen, / hogy aztán meg elfeledhessenek” – szól egy drámai párbeszéd-töredék a 8. részben. (Itt kell megjegyeznem, hogy 2004-ben film is készült *72 méter* címmel a tengeralattjáró katasztrófájáról, Vlagyimir Hotyinyenko rendezésében, de a beszámolók szerint ez egy szimpla történetet tálal fel, a hõsiességrõl és a bajtársi összefogásról szól, s emiatt az orosz kritikusok el is nevezték „oroszországi agitpropnak”. Nyilvánvaló – írták róla –, hogy megrendelésre készült a különben igen hatásos katasztrófafilm. [*Filmvilág*, 2005. július 9.])

Feszesen egységes lírai mûvet hozott létre Egyed Péter, bizonyos értelemben visszatérve ezzel a költõi pályája elején alkotott kötetkompozíciók, kötetnyi terjedelmû lírai konstrukciók mintájához, a *Búcsúkoncert* címûhöz (1981) például. De míg a korai kötet elsõsorban poétikai-nyelvi kísérletek terepe, addig az új versfüzér immár alapkérdésekre irányuló letisztult, szinte eszköztelen lírai beszéd, és alanyának pozíciója a felelõs írástudóé.

BORCSA JÁNOS

Vidrabőrben, vidraszemmel

Balázs Imre József legújabb verseskötetét többszörösen is fontosnak tartom. Egyrészt, mert ez a költõ harmadik verseskötete, ami már azt jelenti, hogy ebben a mûfajban is jelentõs szerzõként van számon tartva. Másrészt, mert a második kötetével (*A Dél-Párizs nyárikert*. JAK – Kijárat Kiadó, Budapest, 2001) Magyarországon „debütált” szerzõ most az Éneklõ Borz köré tömörülõ alkotók között jelentkezik. A „hangos folyóirat” idõközben könyvsorozattá emelkedett, amelyet többek között Kovács András Ferenc, Láng Zsolt, Selyem Zsuzsa, Visky András, Salat Levente neve fémjelez. Balázs Imre József kötetének megjelenése a könyvsorozatban jelzi, hogy bár az utóbbi években többnyire kritikusként és irodalomtörténészként volt jelen az irodalomban, a kortárs erdélyi magyar költészetben is fontos helyet foglal el.

Balázs Imre József poétikájának elmozdulása a „populárisabb”, vagy legalábbis lazább szövegekre építkezõ elsõ kötete után (*Ismét másnap*. Mentor, Marosvásárhely, 1988) a „nehezebben” befogadható líra felé történt, a szikárabb, pontszerûbb versbeszéd felé.

Az *Ismét másnap*ban ilyen jellegû verseket olvashattunk: „Te vagy a legjobb nõ az étteremben. / Ha szék lennél, szék lennék veled szemben. / S lehetnénk kéz-a-kéz, / vagy lennénk víz-á-víz, / vagy éppen.” (*Salátabár a lelked*) A második kötetben megjelenõ versek hangsúlyosabb „intellektualitása” nem bizonyos távolságtartásból adódott, hanem a különbözõ megfigyelõ nézõpontok változtatásaiból. Máskor pedig a dolgok mögül „kifigyelõ” módozatokból, ahová nem juthat be az olvasó. A különbözõ lét(helyzetek) réseit világítják meg ezek a szövegek, az derül ki ebbõl a szemszögbõl, hogy „nincs, mi / ne bírná a fényt”. (*Az asztallap alól).* A versek hangsúlyosabb „intellektualitását” az efféle sorok jelzik számomra: „Európát teljesen belakta a testem, / ahogy engem õ, még Budapesten. / Most remegésként lopódzik a végtagokba. / Kézírásom kusza, kapkodó, otromba, / s ahogy a tajték ki-kicsap a partra, / félek, már hiába vágyom nyugatabbra.” (*Ignotus a Hotel Borgesben telel*)

Mirõl szól ezek után a *Vidrakönyv*? Mirõl is szólhatna másról, mint a vidrá(k)ról?

Van már két éve, hogy olvasom a különbözõ folyóiratokban elszórva megjelenõ „vidra-verseket” és kíváncsian vártam a kötetet. Nem csalódtam benne. A néhol ismétlõdõ motívumrendszer, az egyetlen „szereplõ” (a vidra) köré épülõ történetek ellenére is egységes szerzõi koncepciót, egységes poétikai „állapotot” mutat. A kötet a vidrát sokféle élettérben láttatja, s ezekben megjelennek a vidra világához és vitalitásához tartozó elemek (a víz, a vér, a kövek, a növények, az állatok, az emberek, a nemzés, a vadászat stb.), amelyek mind egyforma fontossággal bírnak. Legalábbis ahogyan ezt a „narrátor” látja és elmeséli nekünk. Teszi mindezt egyszerû, természetes, ugyanakkor nagyon színes nyelvezettel. Nem az erõs mondatokra építkezik. A történetek mögötti nyelviség, illetve a nyelv által mozgatott történetek teszik nagyon élõvé ezt a versvilágot. Ettõl mûködnek jól ezek a versek. „Elnyugszik a vízparton a vidra, / a lelapult fû történetét olvassa. // Egy egér járt erre, mondja a fû, / egérlábak írtak itt a tájba. / Az orra itt volt, lejjebb pedig a lába. (…) Egy menyét tekintetét õriztem meg még, / mondja a fû. Belém ivódott, / vagy csupán a nap volt, döntsd el, / nap- vagy menyétillat, amit õrzök.” (*A fû történetei*)

Balázs Imre József egy kicsit „belülrõl” is mesél, a vidra bõrébe bújva, az õ szemein keresztül is láttatja (és hallgattatja) a körülötte lévõ világot, a növényekét, az emberekét és más állatokét. Ettõl hitelesek és otthonosak ezek a történetek, és ezáltal mintha közelebb kerülnének az olvasóhoz is. „Hangok, színek, illatok között pihen a vidra” (*Vidra éji dala*), és az olvasó is. Az így elmesélt történetek által mintha „megszelídülne” kicsit a vidra is, amely egyébként a ragadozók állatfajába (is) tartozik.

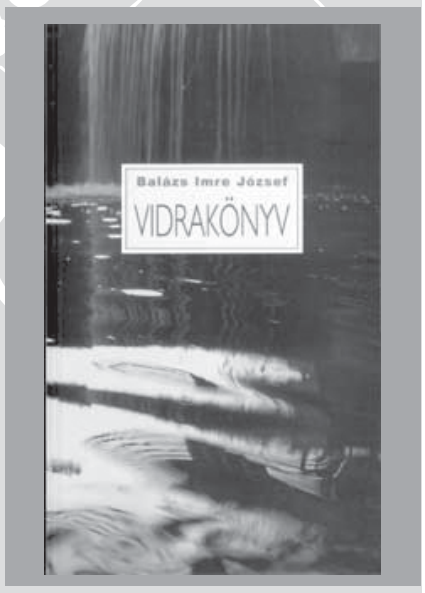

Balázs Imre József: *Vidrakönyv*. Koinónia Könyvkiadó – Éneklõ Borz sorozat, Kolozsvár, 2006

A látás metaforája ebben a kötetben is megjelenik. „Az ablakok a vidra testén / részeket mutatnak csak, / lüktetõ felületek rajzát.” (*A vidra testén ablakok*) Balázs Imre József azonban megpróbál „*vízalatti szem*”-mel nézni, és mélyebbre látni, akár a vidra szemei mögé is: „Lehúzták a világ nagy redõnyét, / most indulnak útjukra az álmok. / Álmok között sárga lepkék járnak, / megbújnak a szárnyakon a képek. // Rajzot rejtenek a csukott szárnyak, / átszelik az álmokat a lepkék, / só födi az elsüllyedt hajókat, / most indulnak útjukra a képek.” (*A szemhéjak alatt*)

Ez a kötet arról is beszél, hogy a versben/versként elmesélhetõ történetekben és egyáltalán a nyelvben lehetséges otthonosan mozogni, otthonosságot teremteni. Be lehet lakni egy szöveget, megtöltve ízekkel, színekkel, hangulatokkal, illatokkal, és miért ne: szagokkal. A vidra történeteirõl szóló versek így telnek meg a vidráéhoz hasonló izgalmas élettel. És mintha egy mítosz vagy magánmitológia megteremtõdésébe avatnának be az emlékezés és az elmesélés történetbe kerülése által. „Ismeri a köveket a vidra / emlékeznek testében a sejtek, / ahogy kihûlt és megkeményedett a kõ. // Ismeri a vizeket a vidra / emlékeznek szemében a színek, / ahogy lehûlt és cseppfolyóssá lett a víz.” (*Források kavicsai*)

Olyan ez a könyv, mintha állatmeséket olvasnánk (versformában), illetve egyetlen állatmesét többféle változatban, más és más helyzetben és szemszögbõl. Ezt jelzi a *Változatok vidrára* címû ciklus is, amely bravúrosan „lábjegyzet-versekre” épül. (A lábjegyzetet jelzõ számokkal ellátott sorok újabb verseket jelentenek be és gondolnak tovább.)

A finom rajzolatú képekkel dolgozó és ezekre is erõsen építkezõ szövegek még élvezhetõbbé teszik, és közelebb hozzák hozzánk ezt a kötetet, illetve a vidra versekben megjelenített világát.

Erre példaképpen álljon itt még egy, bár tulajdonképpen szinte bármelyik versbõl lehetne idézni: „Foguk közt hozzák a vidrák mind a füveket: / a zsályát, mentát, kékiringót, / zsúrlót, zuzmót, kakukkfüvet, / víz alatti raktárt készítenek a vidrák lenn, a ház tövén, / teaillatú a víz, ha holdvilágban forr a folyó.”

VÁRI CSABA

„Üljük körül az asztalt”

Az egyszerûség útjai, sötétben című posztumusz esszékötet Balassa Péternek vallási, de nem teológiai tárgyú írásait, esszéit meg gondolatmeneteit tartalmazza. Balassát az új magyar irodalom legkiválóbb szószólójaként ismerjük, irodalmi tanulmányai, kritikái, esszéi hatása alapján a múlt század utolsó évtizedeiben a modernitás utáni magyar prózaírás és költészet igazi helycsinálójának tekintjük.

Vallási tárgyú írásait fájdalmasan korai halála után Bende József válogatta és szerkesztette egybe. Balassa Péter nem volt képzett teológus, de éveken át volt szerkesztője a *Vigiliá*nak és a *Pannonhalmi Szemlé*nek, legtöbb vallási tárgyú írása ezekben a folyóiratokban jelent meg. Keresztény ihletésû írásait az a kérdés hatja át, hogyan lehet ma a hitrõl, Istenrõl és Jézusról, a szeretetrõl, a boldogságról, az Isten felé vezetõ útról írni meg beszélni. Ebbõl következõen most egybegyûjtött esszéinek kulcsszava a hit. A kötet minden írásának középpontjában, más-más megvilágításban és értelmezésben a hit áll. De Balassa a hit kérdése felé nem a teológia irányából, hanem a filozófia és az irodalom felõl közelített. A Bibliából vett idézetei meg példái metaforák és szimbólumok, és minden alkalommal akár közvetve, akár közvetlenül irodalmi, legtöbbször éppen kulturális és költõi értelmezést kapnak. Az *Utószó Ábrahám hallgatásához* című, Kierkegaard *Félelem és reszketés* című nevezetes munkájáról szóló, a kötet többi írásához képest hosszú esszéjében a dán gondolkodót „filozófiai költõnek” mondja, akinek írásai, mások szavával, „intellektuális költemények”. Ezzel párhuzamosan mondható, hogy Balassa Péter vallási tárgyú esszéi is „intellektuális költemények”, az irodalomban, a filozófiában, a kultúrában, a Biblia világában egyformán jártas értelmiségi munkái, aki vallási tárgyú írásaiban költõként szólal meg, vagyis nem idegenkedik a metaforáktól, a szimbólumoktól sem, ezzel együtt néhol a homályos, tehát képi megfogalmazásoktól sem. Mert – idézi Balassa Pilinszky János szavait – „A szentséget nem lehet átélni, csak megélni lehet.” A hitet is „csak megélni lehet”, megélésének kifejezése felé pedig, szavaink elégtelensége folytán, a mindenkor homályos költõi kép vezet(het) el, a személyes megélés sokfelé ágazó és így sokféle értelmezésre váró, legtöbbször lírai homálya. A Kierkegaard mûvérõl szóló tanulmány, a kötet legtöbb írásával együtt, nem a hit meghatározására irányul, mert a hit meghatározhatatlan, csupán – ami a legtöbb – „vágyakozás a hitre”, a sóvárgás és vágyakozás pedig félelmet és szorongást szül a hit meg a lét rejtélye elõtt. Az „intellektuális költemény” – Balassa istenes esszéinek mûfaja – sötétséget áttörõ fényes-ragyogó szem a lét rejtélye felé vezetõ úton. Ha Balassa Kierkegaard írását a „vallomásirodalom egyik remekének” mondhatta, akkor Balassa posztumusz esszékötete is joggal tekinthetõ vallomásnak, a hit elérésére és megértésére tett vallomásos, így mindenképpen személyes munkának. Írásain jól kivehetõk a személyesség jegyei, ezzel együtt a líra nyomai is.

Balassa számára a hit, az Isten, a vallás, Jézus, a zsoltárok kulturális terep. Amit vallásos, vagy mondhatnám istenes írásaiban elmond, mindennek a kultúra a kerete és forrása. Legtöbb hivatkozása éppen ezért József Attila, Pilinszky János, Simone Weil, a zsidóból lett katolikus, aki zsidóságát sohasem adta fel, filozófusok és vallásalapítók. Így lesznek írásai a múlt századvég intellektuális élete és emlékezete „rombolásokkal” teli szellemi állapotának dignózisai. Balassa szerint „A posztmodern világban a kereszténységnek újra kell gondolnia, mit jelent az, hogy a világ*ban*, a nem hívõ láthatóságban kell fenntartania a láthatatlan hitet, mint igazi emlékezetet.” Az „ateizmus rombolástörténetérõl” beszél, majd azt mondja, hogy a szekularizáció „*elsõsorban* a látható egyház uralmának és nem a láthatatlan hitnek a megtörése”.

A kötet címadó írásának, egyben utolsó írásának befejezõ mondata: „Üljük körül az asztalt, nem tudok jobbat.” A beszélgetés Balassa „intellektuális költeményeinek” formája: a hit által megszólított gondolkodónak a hit útjait bejáró beszédmódja. Az „üljük körül az asztalt” nem kétely nélküli helyzete a beszélgetésnek, de ennél tovább nem mehet a hit hívására válaszoló gondolat. Balassa istenes esszéinek szótára azonban nem a prófétáé, a próféta nem szólít az asztalhoz beszélgetésre, a kinyilatkoztatásnak nem a körülült asztal a helyszíne, de nem is az ironikusé, mert az ironikus sem érzékeli a beszélgetést, csupán a mondást, a mondás hatására figyel, nem a másikra, hanem a gondolkodóé, akinek küzdelme a hitért, vágyakozása és sóvárgása a hitre külön nyelv, a dialógus nyelve, a másik megélésének, az idegenség érzete eloszlatásának, a személyesség egyidejû feladásának és megerõsítésének nyelve. Az irodalmi tárgyú esszéit átható szeretete az irodalom ügyének itt, éppen ezekben az írásokban nyer pontos megfogalmazást.

Balassa Péter: *Az egyszerûség útja, sötétben*. Vigilia Kiadó, Bp., 2006

A már szóba hozott rendkívüli Kierkegaard-esszé, egyik, a dán filozófustól kölcsönzött, de Balassa írásában önállósított, vagyis saját és személyes megvilágításába helyezett gondolata a „hit paradoxona”. Kierkegaard számára, de Balassa számára is „Ábrahám története a hit paradoxonának legnagyobb példája.” A hit paradoxonából következik, amit Balassa Vidrányi Katalin és Kocziszky Éva vitájához hozzászólva fejt ki, nevezetesen az, hogy „lehetséges-e egyáltalán beszélgetés, netán vita az istenhitrõl, annak meglétérõl, illetve valóságos (belsõ) mikéntjérõl”, és annak a meggyõzõdésének ad hangot, hogy nincs bizonyosság, csak beszélgetés van, mert a beszélgetés tárja fel az „egyszerûség útjait”. Persze „az egyszerûség útja nem a primitívség útja, hanem egy mélyebb kezdeté, mélyebb, jóvá tevõ kivilágosodásé.” Vagyis: „Az egyszerûség útja oda vezet, ahol *nem* számíthat rá az úton járó, ahol a váratlan adomány: idegen, kiszámíthatatlan Jövevény.” Mert az egyszerûség útjában az útra esik a hangsúly. „Taníts meg engem a te utadra, oh Uram!” – idézi Balassa a Zsoltárok könyvét, majd Wittgenstein nyelvfilozófiájára is hivatkozva így szól az útról: „Mire az emberi én eljut útján odáig, hogy felismeri, nem õ jár azon, hanem az út jön eléje, meg elkanyarodik, meg szétválik, meg elágazik tõle stb., addigra az *én* csaknem eltûnik, s maga is út lesz. Nincs ut*ám* – út van csak. Így hát az ’én vagyok’ csak Õ általa mondható.” Könyvének egy másik helyén arról beszél, hogy „Az emberi lény: folytonos átlépés, kilépés, úton lét. Az õr bárki – egyszemélyes, hasonlíthatatlan is egyben: Õ a kapu, õ az õr: a Lét fegyelme.” Aki a hit útját járja, jól tudja magáról, hogy „*Nem vagyok birtokában semmiféle igazságnak*, nem vagyok birtokos, hanem éppúgy úton vagyok, keresek, részesülök, befejezetlen vagyok, vagyis hiszek, mint bárki más. Az úton lenni a szabadság megtapasztalása a dialógusban.

Mi vezette el Balassa Pétert, az új magyar irodalom legfelkészültebb ismerõjét, Nádas és Eszterházy, meg mások irodalmának kritikai szálláscsinálóját a mai magyar irodalom életében, Vörösmarty ismerõjét, aki élete utolsó napjaiban Móricz Zsigmondról készülõ könyvén dolgozott, a hit felé vezetõ útra, az egyszerûség sokfelé ágazó útjára? Nyilván a sötétség, amivel a jelenben szembesült, a rossz, amivel kénytelen volt szembenézni, a kegyelem utáni vágy, a szó szerinti szótlanság, a végsõ és kitüntetett elmagányosodás, Ábrahám hitének és némaságának megértése. Nem a szentség misztériuma, hanem a kultúra és a szabadság, amely „viszonylat, nem pedig kaotikus kötetlenség, nem a semmi végletes függetlensége mindentõl és nem is fogalmi szubsztancia, nem monologikus állapot.”

Monologikus állapot helyett vágyakozás beszélgetésre a kiszámíthatatlan Jövevénnyel az úton, ez Balassa Péter istenes esszéinek végsõ tanulsága.

BÁNYAI JÁNOS

„világhang” – „szellemfül”

Szkárosi Endre esszé-, tanulmány- és kritikakötetét fenntartás nélkül ajánlhatom mindenkinek, akit az avantgárd története és jelenlegi helyzete érdekel úgy általában és a hang-hangzás összefüggésében különösképpen. Szkárosi ez utóbbinak kitûnõ mûvelõje, az elõbbinek pedig egyetemi tanársága révén is jó ismerõje.

A kötetben, leegyszerûsítve, bár annak beosztását követve, kétféle írás található: tanulmányok és kisesszék az avantgárd mûvészet elvi és gyakorlati kérdéseirõl, ezek az *Egy nyelv, több nyelv, miféle nyelv?* címmel a kötet elsõ felében. Egyaránt, többnyire külön kerülnek szóba az avantgárd általános, nemzetközi vonulatai és a magyar avantgárd múltja, mai jellege és különleges problémái. A kötet „Poliform” című és „Rögresszív érintkezések” alcímû második felében eseményekrõl beszámolók, alkotásokról recenziók, alkotókról miniportrék olvashatók nemzetközi kitekintéssel és betekintéssel. Szkárosi, úgy tûnik, mindenfelé járt, többnyire résztvevõként szerepelt is, írásai ezért nem pusztán ismeretterjesztõk. Aki végigolvassa õket, felfedezõútra megy, megismerkedik egy olyan sokoldalú és sok országot átfogó tevékenység-hálózattal, amelyrõl – hacsak nem résztvevõje – bizonyára nem tudott. Az olvasó ugyanakkor elkötelezett, harcos publicisztikát fog olvasni. Szkárosi belülrõl ír, sohasem csak leír vagy bemutat, egyúttal agitál, legalábbis harcol, egyfelõl a „konzumkultúra”, a manipulált közízlés, másfelõl a konzervatív mûvészi szemlélet ellen.

Kétfrontos harc tehát, de egy nem is olyan különleges csavarintással. Szkárosi ugyanis többször is felpanaszolja, hogy az irodalomtudomány munkásai és mesterei elkerülik a mai avantgárd irányzatok meghatározását és viszonyítását, nem foglalkoznak a mai perifériával. Ez a panasz érdekes feszültséget is jelent. Amit õ felró a szakmának, azt felróhatná saját magának is, hiszen õt egyetemi tevékenykedése ahhoz a szakmához is köti. Erre a könyv utolsó részében található két interjú egyik faggatója rá is kérdez: „Nem skizofrénia a háromszázhatvanfokosra kinyílt mûvészi szabadság világából jólfésült egyetemi oktatóként átlépni a hétköznapokba?” Mire Szkárosi: „Egyáltalán nem. Én nem a katedrán és a hétköznapi életben akarok szerepelni, hanem a színpadon. A mûalkotás terében.”

A skizofrénia azonban az ember baja, nem az alkotóé és az íróé. Éppen ezért érdemes hangsúlyozni, hogy ezt a könyvet nem a tanár írta, még az olyan ismeretterjesztõ, terep-bemutató szövegeket sem, mint például *A látható fluxus*. Szkárosi alkotóként, hangköltõként, tehát „a mûalkotás terében” mondja, amit mond az avantgárdról, az experimentális mûvészetekrõl, az intermedialitásról – õ ezeket az utóbbi kifejezéseket kedveli – és mindarról, ami hozzá legközelebb áll, a Fluxusról és a performansszal – Hugo Ball óta – együttjáró hangköltészetrõl, illetve a nyelvi jelekkel is hangzó költészetrõl. Ettõl a kötet érdekesebb lett, ettõl van savaborsa. Semmiképpen sem sorolnám a szakirodalom körébe, a szakírók figyelmét azonban felhívnám rá. Nekik is érdekes és érdemes lehet meghökkenni, hogy mennyire nyitott, beskatulyázatlan a szóba hozott alkotói tevékenységek spektruma.

Szkárosi legsajátosabb mûfaja a hangköltészet, és ahhoz bizonyos zenefajtákat érez a legközelebb. Írásainak egyik izgalmas aspektusa ez a rokonítás. Amikor például a rock- és punkzenére utal – a Beatles-ektõl a Bizottságig –, akkor olyasmit hoz elõtérbe, amit nem szokás mûvészetnek tekinteni. Extrémebb zenefajta a zajzene, performansz-szerû, és – mint maga a performansz – szinte teljesen elszakad a közízléstõl, aránylag kis számú közönséget vonz, de nemzetközileg elterjedt és jelentõs. A két Zsolt, Kovács és Sõrés zenéjét méltató, *A misztikus zaj* jelzi, hogy ez is abba a mûvészi térbe tartozik, amelyben Szkárosi lenni szeret és akar.

Abba a testiséget megkövetelõ térbe tartozik Szkárosi legsajátosabb mûfaja, a hangköltészetnek az a válfaja, amit a sikoly és az ordítás jellemez. Errõl írja Szkárosi egyik legjobb és legprogramatikusabb – de egyúttal, mint majdnem mindig, sok információt is tartalmazó – írását: *Kitátott száj és ábécé. Bevezetés az ordítológiába*. Az ember, mondja Szkárosi, az ordítás pillanataiban „megszûnik individuumnak lenni, tehát megszûnik az individuumlét súlyát érezni; feloldódik és széthull a mindenségben – testét és lelkét ezúttal az ÕSORDÍTÁS szublimálja, miáltal visszakerül az egyéniséget nem ismerõ osztatlan, az embert még alig vagy egyáltalán nem tartalmazó õslétbe. Az ORDÍTÁS tehát a vox (voice, voix, voce, Stimme) csodáján keresztül egyesíti az embert a természet sonorjával (sound, son, suono, Ton); a *hang* egyetemességében az ember belesimul az õstermészetbe.”

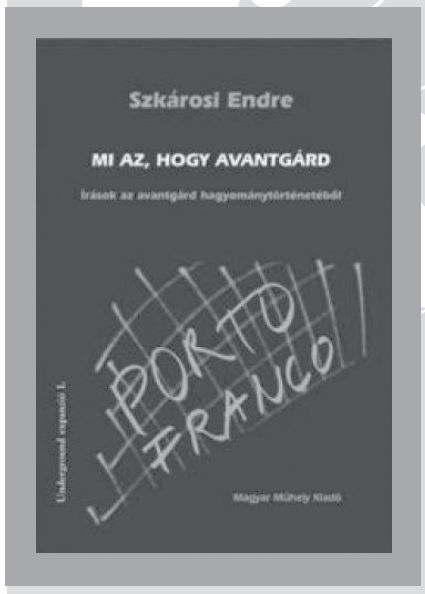

Szkárosi Endre: *Mi az, hogy avantgárd.* Írások az avantgárd hagyománytörténetébõl. Magyar Mûhely, Bp., 2007

Lehet problémát találni ebben a megkülönböztetésben, ezért abban a megállapításban is, hogy: „A magyar nyelv igen szerencsésen, ösztönös kreativitással szintetizálja a kétféle jelentéstartalmat, nem választja el az embert környezetétõl, ami akár komoly kultúrtörténeti elõnynek is felfogható.” Hiszen az artikulált – vagy modulált? – hang megtalálható az állatoknál és madaraknál, de azt nem mondják az említett nyelveken „vox”-nak stb., a magyar „szó” pedig lehet nem-nyelvi, ha például „dobszó”, „zeneszó”. Legalábbis kérdés, mennyi rossz is származik ebbõl, nemcsak jó. Az viszont szerintem nem kérdés, hogy eredeti egységre kell gondolni, nem az említett nyelvek megkülönböztetésének ismeretében tételezett „szintetizálásra”, hiszen a magyarban egyetlen szó, pl. „fa”, „bõr” van arra is, amire az említett nyelveken kettõ. De ez a probléma másodlagos. Elsõdlegesnek és fontosnak azt tartom, amire Szkárosi utal, és ami egész megközelítését jellemzi, ugyanis amit a sikoly és az õsordítás jelent: érzelmek mögé és elé rendelt érzést, és az affektus „vadságát”, „primerségét”, ami még a Lévi-Strauss „fõzött”-tõl megkülönböztetett „nyers” kultúráinál is nyersebb, természetibb.

Tévedés lenne azonban azt hinni, hogy a zajzene csak zaj, hogy a „világzaj” is csak zaj Szkárosi számára. A szemantikai töltetektõl megszabadított hangzás és érzés nyersesége nála nem nélkülözi a szellemi kontrollt. Alapszavainak egyike a „szellemiség”; a „szellemfül” kifejezés arra utal, ami a „világzaj”-ban „világ”. A szemantika kimenõt kap, de valamiféle szellemi rendet a szemiotika tart. Nem derül ki, hogyan, de egyértelmûen igény van rá, és Szkárosi ítélkezni tud meglétérõl és hiányáról.

Külön és kiemelt figyelmet érdemel, ahogyan Szkárosi a magyar avantgárdot értelmezi és értékeli. Szerinte „Az autochton magyar avantgárd megjelenésének, illetve a késõbbiekben meghiúsuló kiteljesedésének szakasza tehát világosan 1907-tõl 1911-ig tart”, Adyhoz, Bartókhoz, Csáthhoz kapcsolódott, és ez Csáth 1911 elõtti recenzióival dokumentálható is. Eszerint még az elsõ világháború elõtt megszakadt a folyamat. Változás csak a hetvenes évek végén következett be országon belüli átmenetek (Tandori, Weöres, Tamkó Sirató) révén és külföldi magyar kezdeményezések (a párizsi Magyar Mûhely és az újvidéki Új Symposion) közremûködésével. Helyesen hangsúlyozza, hogy: „A szélesebb experimentális kontextus kiteljesedésében döntõ szerepet játszanak a magyar mûvészeti élet határon kívüli fórumai és alkotói”. Hadd tegyem hozzá, hogy ilyen fórum volt az Arkánum is, de hát az – Nagy Pál kifejezésével – „tartalmi avantgárd” volt.

Az említett észrevételek, kritikai megjegyzések Szkárosi munkáját és teljesítményét nem kisebbíteni kívánják. A könyvet ismételten ajánlom mindenkinek, akit a téma érdekel. Az lenne igazán jó, ha beszélgetés és vita kezdõdne, vagyis ha eseményt is okozna az, ami magában vita nélkül is jelentõs esemény.

ANDRÁS SÁNDOR

A költő és kritikusa

Úgy kezdõdik a könyv, mint egy századfordulón – mármint a XIX. és a XX. század fordulóján – írott leányregény. Egy lánykollégium lakói társas képeslapot kapnak egy külföldi egyetem velük párhuzamos évfolyamától, s a rajta szereplõ fiúneveket elosztják egymás között, ki-ki személyes levelezésbe kezdve a maga „párjával”. Egyiküknek – õ történetünk elbeszélõje, s részben hõsnõje – kezébe kerül két költemény; hangjuk frissessége, eredetisége lenyûgözi. A költemények szerzõje történetesen barátnõjének levelezõtársa. „Elkéri” az egyelõre ismeretlen költõt – mármint nevét és címét – barátnõjétõl, s kezdetét veszi levélváltásuk, a versekrõl és a költészetrõl, hiszen az ifjú hölgy irodalomkritikusnak készül.

A romantikus regényséma folytatását mindenki elképzelheti magának – a valóság azonban, mely fordulatosságával többnyire rácáfol a gyarló képzeletre, egészen más lesz. A költõ és az elbeszélõ között „mindössze” fél évszázadig tartó irodalmi barátság szövõdik; ennek termése az a ládikónyi levél, melyet ez a könyv rendszerez az immár „kanonizált” költõ – Lászlóffy Aladár – életrajzává, nemkülönben munkásságának hátterét (legalább utalásszerûen) felvillantó korrajzzá.

Az ilyen – véletlen szülte – irodalmi barátságok korántsem ritkák, amint az sem, hogy a barát „elsõ olvasóból” a költõ hûséges kritikusa lesz. (Lászlóffy Aladárhoz ilyen barátság fûzte, ha jól emlékszem, Kántor Lajost.) Mégsem indokolatlan Széles Klára könyvével kapcsolatban **regényességet** emlegetni, mert a történész tárgyilagossága gyakran adja át helyét benne egyfajta szépirodalmiságnak. Maga a szerzõ is többször említi, hogy az általa nyújtott élet- és korrajz hangsúlyozottan személyes, amihez hozzátehetjük, hogy a „Lászlóffy-történetben” nemcsak mint elbeszélõ van jelen, hanem mint akivel szintén „történik a történet”. Például megtudjuk, hogy a Lászlóffyval folytatott levelezés (nemkülönben a verseire irányuló figyelem) tereli a kezdõ kritikus érdeklõdését az erdélyi irodalom felé, s lesz lelkes tagja annak a szûk irodalmár-körnek, mely – a korabeli ostoba tilalmakkal dacolva – vállalja ez irodalom magyarországi megismertetését és népszerûsítését. De közös vagy hasonló úti emlékek, egymás révén kötött további barátságok, egymás érdeklõdését irányító olvasmányok teszik a könyvet önéletrajzzá is, annak minden dokumentáris és alanyi jellegzetességével. Másrészt a könyvben idézett levelek nemcsak egy költõi (és kritikusi) pálya forrásértékû dokumentumai, hanem Lászlóffy Aladár jellemrajzát is kibontják. Ehhez persze – ha szigorúan vesszük a forráskritika követelményeit – a levelek legfeljebb **adalékokat** szolgáltatnak; a belõlük levont lélek- és jellemtani következtetések nem (csak) szövegük elemzésének eredményei, hanem a hosszú ismeretség kialakította baráti intuíció is visszaköszön bennük.

Ennek az intuíciónak a lényeg-ismeretét persze nehéz vitatni, különösen, hogy a levelek stílusjegyei, éppen egyéni voltukkal, feladójuk adott lelkiállapotának és általános közérzetének gazdagabb és pontosabb **közvetett** jelzései, mint amit a bennük közölt tények **közvetlenül** elárulnak – és Széles Klára kitûnõ stíluselemzõ. Vonatkozik ez a Lászlóffy-mûvek e könyvben közölt értelmezésére is; összefüggésbe hozva a levelekkel, számos finom megfigyelés olvasható róluk, bizonyítva, hogy az életrajzi dokumentumok és a hermeneutikai közelítések szervesen kiegészíthetik egymást.

Olvasható a könyvben Panek Zoltán *A földig már lépésben* címû regényének kitûnõ értelmezése is. Széles Klára korabeli (1979-es) kritikájának „átirata” ez, egy lábjegyzetbe szorított vallomással kiegészítve: „Fenntartom akkor megfogalmazott véleményemet, de most, ennyi idõ után más szemmel is látom, s úgy vélem, ez az élesebb, mélyebbre hatoló tekintet.” A „mélyebbre hatolás” összefügg a Lászlóffy-életrajzzal, ugyanis Széles Klára a két író barátságát egy adott életszakasz egymásra kölcsönösen ható, mûvészi szemléletüket jelentõsen befolyásoló kapcsolatnak tartja, s ezt a személyes-életrajzi vonatkozásrendszert teszi meg a regényértelmezés alapjává. Kifogásolni csak azt lehet (s ez a könyv „regényességének” kritikája is lehetne), hogy a Panek-mûben fikcióvá „lényegített” barátságból következtet vissza az életrajzilag valóságosra. Olyan referenciákat tételezve fel, melyek megléte legalábbis bizonytalan, és olyan erkölcsi ítéleteket hozva, melyek – ismerve a szerzõ érthetõ elfogultságát könyvének „hõse” iránt, és hiányolva a „tárgyi” bizonyítékokat – indokolt kételyt ébresztenek a tárgyilagos olvasóban. Itt, ebben a részben derül ki leginkább, hogy Széles Klára Lászlóffy-képében milyen nagy szerepet játszik a feltétel nélküli barátság – ami emberileg csak méltányolható, de ami a költõ olyannyira eszményített portréjának megrajzolásához vezet, hogy a könyv többi „szereplõjének” hozzá viszonyított megítélését is csak részrehajlóvá teheti.

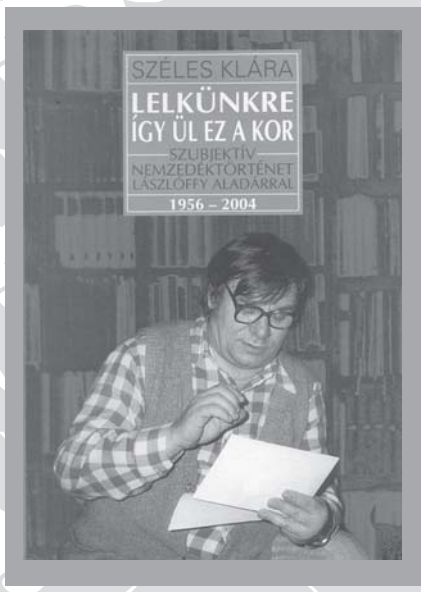

Széles Klára: *Lelkünkre így ül ez a kor.* Szubjektív nemzedéktörténet Lászlóffy Aladárral (1956–2004), Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2005

De ennek talán nem is ez a baráti elfogultság az oka, hanem a választott „történetírói” mûfaj azon korlátozottsága, mely az elbeszélõ sajátos narrációs helyzetébõl adódik. Maga a szerzõ sorolja munkáját a **microstoria**, a személyes élet- és emléktörténet körébe, melynek bevallott célja, hogy rámutasson élettervnek és megvalósulásnak, szándéknak és eredménynek a **macrostoriában**, a tulajdonképpeni történetírásban rejtve maradó egyedi feszültségeire. Ehhez azonban vállalni kell(ene) a feltétlen vallomásosságot, hiszen a történetírás objektív hitelének csak a maradéktalan szubjektív hitel lehet érdemleges kiegészítõje. Egy költõ levelezése – nemkülönben a levelek által felidézett személyes emlékek – számos olyan intimitást tartalmazhatnak (feltételes módban írom, mert a levelezést **teljes** terjedelmében csak a szerzõ ismerheti), melyek ezt a szubjektív hitelességet szavatolják, de melyek közlése és taglalása egy élõ költõ esetében átlép(het)né a barátok közt kötelezõ diszkréció határait. Egyszerûen szólva: a hajdani levelezõ partner csak azt idézheti, és csak arról szólhat, amit könyvének „hõse” magánemberként sem kifogásolhat. Azt hiszem – s éppen Széles Klára könyvének **érdekessége** keltette bennem ezt a bizarr ötletet –, hogy a *Lelkünkre így ül ez a kor* a **microstoria f**ent vázolt követelményeinek akkor felelne meg, ha ketten írnák: a szerzõ és hõse. Ha kölcsönösen „beszélnék el” magukat és egymást. Hiszen létezésünk egyetlen bizonyítéka, hogy történetként elbeszélhetõ, s mivel emberi kapcsolatok szövevényében élünk, ez az „elbeszélhetõség” mások történetének is függvénye. Persze az egymásnak tartott kettõs tükör a szubjektivitás és a belõle következõ torzítások megkettõzését jelentené, de ez a másik fél szubjektivitásának és torzításainak helyesbítéseit is tartalmazná.

Ha már tervekrõl és megvalósulásokról esett szó, megemlíteném azokat az utalásokat, melyek Széles Klára készülõ Lászlóffy-monográfiáját ígérik. Ez – feltételezem – egyfajta „ellenkönyve” lesz az itt bemutatottnak. Mely Lászlóffy Aladár mûveit mintegy a levelekben tükrözõdõ életrajz kiegészítõ dokumentumaiként tárgyalta; a monográfia (feltehetõleg) a levélanyagot fogja majd a mûértelmezések árnyalására felhasználni. Érdeklõdéssel várjuk.

LÁNG GUSZTÁV

Dombok és ormok

Könyve hátsó borítójára azt írja a szerzõ, hetvenegy éves, hogy ha szán még neki annyi idõt a sors, akkor két kötettel toldaná meg az eddigiek sorát: az egyik az irodalmi transzszilvanizmus történetérõl szólna, a másik pedig tanulmányai javát tartalmazná. Csak kibicelni lehet, így lesz-e. És izgulni, így legyen. Kinek a javára válna ez? A szerzõ kedves fordulatával szólva: szabad derülnie, hogy – az övére is. De az olvasóéra mindenképp.

Ez utóbbinak egyszerû az oka: Láng Gusztávnál világosabban aligha fogalmazta meg bárki is – Pomogáts Béla monográfiája után – a transzszilvanizmus eszméjének lényegét, az évszázados múltú „erdélyiség” kisebbségi helyzettudatként való kialakulásának és változásainak történetét. Abból indul ki, pontosabban annak ad nyomatékot, hogy Mohács után a török és a Habsburg között õrlõdõ magyarság úgy tekintett, tekinthetett az önálló Erdélyre, mint a függetlenség példájára, ugyanakkor a nemzeti királyság helyreállításának eszméje és reménye mint az „erdélyiség”-nél magasabb rendû ideológia hathatott. Az egységesítés eltérõ, legalább kétféle elképzelésének mindaddig megvolt a létjogosultsága, amíg – a XIX. században – a nemzetté válás akarata nem erõsítette föl a korábban államalkotó nemzetként számításba se vett románság törekvéseit is. Ettõl kezdve e két nép nemzetté válásának szándékai keresztezték egymást – innentõl az „erdélyiség” regionális érvényûvé fokozódik le, még ha a Kós Károlyék röpirata, a *Kiáltó Szó* a három nemzet (a harmadik: a szász) testvéri együttélése mintájának tekinti is Erdélyt. De éppen ez utóbbi tény miatt nehezen érthetõ, miért „idegenkedett” a transzszilvanizmus ideológiájától „mindig is” a nemzetköziség mámorával (igaz, az osztályharc vívásával hasonlóképpen) eltelt politikai baloldal, el egészen napjainkig, amikor a liberális felfogás mint „kollektivista” értékrendet mosolyogja meg. A *Hagyománykövetõ vagy hagyománytagadó?* címû cikk szerint elgondolkodtató a végeredmény: a mai „transzszilvanizmus-kritika” nem sokban különbözik attól, amit a diktatórikus és nacionalista román hatalom annak idején megfogalmazott. A folytonosság, vagy inkább a változatlanság azonban másképp is kitapintható. Egyrészt abban, a kisebbségi magyarság részérõl, hogy a nemzeti kultúrájával való azonosulás „egzisztenciális érvényû választást” jelent, ezáltal a mindennapi élményeket „a történelmi nemzetlét pillanataként” élheti meg. Másrészt viszont, a románság „többségi önzése” három érzést próbál beléje oltani, mióta – Trianon óta – csak világ a világ: a félelmet, a reménytelenséget és a bûntudatot. Cseh Gusztáv grafikai albumának bemutatóján beszélt arról, ami illúziótlan helyzetérzékelésében a *Hollóidõ* szerzõjéhez, Szilágyi Istvánhoz, illetve az „erdélyi változatlanságok”-at hangsúlyozó Sütõ Andráshoz hasonlítja: a megmaradásért vívott küzdelem „önmagunk elõtt is titkolt” reménytelensége, a nagyvilágnak a sorsuk iránti közönye csak fölerõsíti a gyökértelenné válás fenyegetettségét és az alázatra és a bûntudatra késztetõ „jövevénylelkület” eluralkodását. A kisebbségi öntudat legnagyobb veszedelmének az önérzet elvesztését tartja, amit csak siettethet a többség részérõl az „elháríthatatlan megalázás”.

Talán eme elháríthatatlan megsemmisülés rémképe idézteti föl vele a transzszilvanizmus alapvetéseként számon tartott *Kiáltó Szó*nak mint a magyar kisebbségek elsõ programjának egy mondatát: „Nekünk a világdemokráciára kell felkészülnünk” – s tételt szigorú szárazsággal hozzá, hogy ez a világdemokrácia azóta, immár több mint nyolcvan éve várat magára, miként az eszményi helyi demokráciák is. A (mai) helyzet paradoxonját abban látja, hogy „a kisebbség beleszólhat ugyan a többség sorsának alakulásába, de csaknem tehetetlen a saját sorsát illetõen”. Habár a *Kisebbség és demokrácia* nem ismétli meg Makkai Sándor könyörtelen véleményét, mégis mintha ugyanazt állítaná: kisebbségi sorsban „nem lehet” élni. Nehéz volna cáfolni, hogy a többség bármikor rákényszerítheti az akaratát a kisebbségre, amelynek a külön jogait is az elõbbi biztosíthatná, ám ezért „a mégoly tökéletes jogbiztosítás sem szünteti meg az épp oly tökéletes kiszolgáltatottságot”.

Láng Gusztáv: *Látványok és szövegek.* Felsõmagyarország Kiadó, Miskolc, 2006

Láng Gusztávnak szinte mindahány, a nemzetiségi létezéssel kapcsolatos okfejtése egy-egy alkotóhoz vagy alkotáshoz kapcsolódik. Nem elvont okoskodás, politológiai-ideológiai elmefuttatás tehát. Beke György riporteri tevékenysége éppúgy efelé indítja, mint Kacsó Sándor háromkötetes emlékirata, de Cseres Tibor – méltatlanul elfeledett – regényei is. Amit velük összefüggésben a kisebbség „untig hangoztatott állampolgári jogegyenlõség”-érõl fölvet, hogy nem más ez, mint „a jogtalanság egyenlõsége” – azt a nyugati magyarság jeles írója, Kabdebó Tamás regényérõl értekezve úgy egészíti ki, s ez lényegbevágó különbség, hogy az emigráns hûsége anyanyelvéhez és kultúrájához nem közösségi tudatként érvényesül, hanem személyes erkölcsi döntésként. Azáltal, hogy maga választja meg a lakhelyéül szolgáló országot, nem kénytelen szembesülni a (nemzeti) önazonosságát fenyegetõ többségi nacionalizmussal. Hogy aztán megõrzi-e az identitását, az sokkalta inkább vállalás, elszántság dolga, mint a szomszédos országokban, az ún. utódállamokban élõk esetében (*Anyanyelv és identitás a Mura mentén*). Ám az is nyilvánvaló, hogy a *Látványok és szövegek* írásai nem e vállalás alapján mérik a mûveket. Mondhatja és láttathatja magát még oly konzervatív ízlésûnek is, mégsincs benne semmi kizárólagosság. Páskándi Géza, Király László, Marsall László, Szilágyi Domokos vagy Lászlóffy Aladár költészetét épp olyan érzékenyen elemzi, s jellemzi egy-egy találó gondolattal, mint a legfiatalabbak közül Orbán János Dénesét. Grendel Lajos prózája ugyanúgy foglalkoztatja, mint Mester Zsolté, Deák Tamásé vagy Székely Jánosé. Ha azt kérdezik tõle, jogosult-e megkívánni egy erdélyi költõtõl a transzszilvanizmus eszméjének vállalását vagy egy kisebbségi morálét, akkor „teljesen” jogosultnak tartja az igényt. Ha viszont úgy tevõdik fel a kérdés, mint Kovács András Ferenccel és Visky Andrással kapcsolatban, hogy el lehet-e vitatni bárkinek is jogát, hogy „csak” költõ akar lenni, és nem sajátosan erdélyi költõ, akkor határozott nemmel felel.

E szellemi tágasság, nyitottság szemléletes és szellemes elõadásmóddal, alkalmanként a személyesség hitelével párosul – már csak ezért is javára válna a szerzõnek, ha elõrukkolna ama másik kötetével, tanulmányaival. Mert így, e szél-jegyzeteket, apró cikkeket olvasva azért kísért a gyanú, hogy írásai során a tehetségéhez képest ritkábban vágott neki a nehezebb feladatok megoldásának. Németh Lászlótól kölcsönözve a képet: az ormokat kevésbé igyekezett megjárni, meghódítani, gyakorta megelégedett a dombok bejárásával. Önfeledt kóborlásainak tapasztalatait és tanulságait élmény ugyan olvasni, ám akkor lehetnénk elégedettek, ha a csúcsok közelében jelölné ki vizsgálódásai terepét, elemzései helyét. Magasabban állhatna, magasabban láthatnánk.

MÁRKUS BÉLA

Komolyan komolytalan

A véletlen hozta úgy, hogy egy lapszámban írjak a nyíregyházi *Amadeus*ról és a zalaegerszegi *Koldusopera*ról. Ha már így esett, igyekeztem találni néhány közös pontot az egyébként minden értelemben egymástól meglehetõsen távol fekvõ produkciókban, melyek ha közvetlen összehasonlítást nem is tesznek lehetõvé, de legalább meggyõzõ módon indokolják döntésemet. Mindkét elõadás jó nevû, nagy múltú vidéki színházban született, s ami ennél fontosabb, mindkét esetben kiváteles társulati összmunka eredményét láttam megvalósulni. Hogy a meggyõzõ végeredményben van-e különösebb szerepe ennek a ténynek, nem tudom, mindenesetre akkor, amikor a színházaknak és általában a kultúrának nemigen áll a zászló, mindenképpen ritka kincs ez, megbecsülésre és megörökítésre méltó. Ugyancsak közös pont lehet a két darabnak a muzsika körül történõ foglalatoskodása: az Amadeus (látszólag) a zenérõl szól, a Koldusopera a zene által (is) szólal és szólít meg (errõl késõbb lesz szó). Mindkettõ esetében egy-egy évforduló is hozzájárulhatott a darabok bemutatásához: Mozart születésének, Brecht halálának kerek jubileumára emlékezett 2006-ban a világ. Mindkét elõadás sokszereplõs, nagy volumenû, általában eleve sikerre rendelt produkció. Az ilyenekben látni nem ritkán, hogy bár a fõbb karakterek úgymond ki vannak találva, a többi szereplõ dolog híján lófrál le s fel a színen. Újabb ámulat: egyik elõadásra sem igaz ez a durva általánosítás. A protagonistákra és a mellékszereplõkre jutó rendezõi figyelem egyformán elmélyült, ráadásul utóbbiak meggyõzõ alázattal támogatják a fõszereplõk alakítását.

Fenti állításomat e ponton kell helyesbítenem. Az eredmény ugyanis több mint meggyõzõ. A nyíregyházi Amadeus a formátumos színészi alakítások és a Tasnádi Csaba teremtette következetes, nem túlzsúfolt színpadi nyelv révén olyan rétegeit mutatja meg Shaffer bulvárdarabjának, melyek elfeledtetik annak veleszületett gyengeségeit. A zalaegerszegi Koldusoperát pedig egyenesen revelatív erejûnek gondolom, az évad január végéig látott produkciói közül az egyik legfontosabbnak. Bagó Bertalan rendezése a brechti színházról szóló tudásunk elemeit elsõ ránézésre válogatás nélkül, sokak számára talán felháborító, már-már elviselhetetlen összevisszaságban ömleszti elénk. A káoszban azonban segít fellelni a szépséget. A rendezés Brechtnél is brechtibb akar (és ami igazi bravúr: tud) lenni, miközben ragyogó színházi élményhez juttat.

Bálványokból élõ emberek

Az Amadeus mûfaját tekintve jól megcsinált darab. Minden együtt van benne, ami sikerre segítheti a belõle készült elõadást. A híres emberek magánéletében való turkálás kedvelt foglalatossága az emberiségnek, s ha mindezt egy hangzatos összeesküvés-elmélettel párosítjuk, akkor a siker biztosan nem marad el. Ez persze már önmagában riasztóan bulvárízû, ám az ügyesen kerekre zárt sztori az ilyesmire fogékony rendezõk szerencséjére számtalan alkalmat ad az öncélú, ám látványos színpadi megoldások bevetésére. Mielõtt valaki félreértené, megjegyzem, hogy ellenérzéseim kizárólag az alapanyagnak szólnak, nem pedig annak a jól átgondolt elõadásnak, amelyet a nyíregyházi társulattal mutatott be Tasnádi Csaba. Ha úgy tetszik, a rendezõ Tasnádi István dramaturggal együttmûködve mentette a menthetõt. A rokokó külcsín csábítóan részletgazdag, ám üres ábrázolásától tiszteletre méltó határozottsággal tekintettek el. Az apró, ám jelentéses változtatásokkal feszesebbre húzták a szöveg szerkezetét. És nem mellesleg átengedték a terepet a két fõhõsnek, Salierinek és Mozartnak. Számomra az elõadás legfõbb erénye egyetlen tétel alapos körbejárása. Eszerint a lelketlen bálványok kora lejárt. Tasnádi rendezése a lelki-testi párbajt vívó két fõszereplõt nem piedesztálon álló, körberajongott szobrokként, hanem élõ emberekként meri és akarja ábrázolni mindvégig.

Mondhatja rá bárki, hogy ez nem nagy kunszt, hiszen Shaffer eredetijében is a trágár, az udvari etikettre fittyet hányó Mozart, meg a földi hívságok mindegyikére kiéhezett, megalomániás Salieri egymás ellen kijátszott alakjával találkozunk. Mégsem adom meg magam: amit máskor lomha közhelynek és tartalmatlan ellentétnek érzek, az a nyíregyházi színpadon a pompás színészi játéknak köszönhetõen megkérdõjelezhetetlen evidenciaként köszön vissza. Fazekas István Salieri, Avass Attila Mozart figurájában mutat fel váratlan mélységeket, miközben mindkettejük alapos elemzés után született alakítása egyetlen közös pont felé irányul. Papírízû szellemalakok helyett itt ugyanis összetett jellemek állnak szemben egymással, ezáltal tartalommal és feszültséggel feltöltve a gyakorta kiszámítható helyzeteket. Salieri lehetne démoni kisugárzású, a szálakat magabiztos kézzel a háttérbõl szövögetõ, titokzatoskodó alak. Fazekas Salierije ehelyett gyermekien falánk, rokonszenves fickó, aki az élet örömei helyett már jó ideje csak a süteményeket habzsolja. Dús önirónia fûszerezi az alakítást. Merthogy ez a Salieri pontosan tisztában van a saját és ellenfele helyzetével – most és mindörökké. Attól válik igazán emberivé, hogy nem is tetteti, mintha aggódna a megváltoztathatatlan sorrend miatt. Ehelyett derûs, rezignált beletörõdést érezni rajta. Tudja, hogy az örök második vagy inkább a sokadik hely az övé, élete utolsó néhány órájában pedig megpróbálja maga és a nézõk számára is megfejteni, mi vezetett el idáig. Avass Attila Mozartja bonyolult személyiség. Nem a magasztalt zsenit játszsza, aki bármihez ér, az rögtön aranynyá válik. Avass minden átmenet nélkül, takkra váltogatja arcait. Constanzéval pajkos ficsúr, a császár elõtt önnön értékét és céljait kristálytisztán látó, ám a külvilág felé azokat esetlenül közvetítõ komponista. Salierihez a folyton a fejében zúgó zene köti, miközben természetes módon nem is kérdés számára, hogy az idõsebb szaktárs nyomába sem érhet. A zene nem egyszerûen élete legfontosabb alkotóeleme: saját sorsát hangjegyek millióinak képében látja, érzi. Ezért képtelen megérteni a valójában Salieri által sem sokra becsült, merev társadalmi játékszabályokat. Utóbbi kapcsán megjegyzendõ, hogy Salieri talán valóban nem tartja ezeket fontosnak, ám igazi jó fiú módjára mindig betartja mindegyiket. Salieribõl éppen az a fajta bátorság hiányzik, hogy egy csapásra a háta mögött hagyjon mindent, amikor már elege van a képmutató világból. Mozartban pedig annak a lojalitásnak a szikrája sem lobbant és nem is lobbanhat fel, amely a bécsi udvart, s ezáltal az egész társadalmat szabályozó, szövevényes kompromisszumrendszert összetartja.

Fotó: www.moriczszinhaz.hu

A Tasnádi Csaba által visszafogottan levezényelt, jó tempójú rendezés hagyja érvényesülni a két fõszereplõt. A látványért felelõs Csík György a nyitóképben jókora üres térbe helyezi az öreg Salierit. Az egész látóteret betöltõ, hol kékeszöld, hol inkább szürkés színû, csempézett falakon meg-megcsillan az oldalt lévõ medencében fodrozódó víz. Salieri itt vet véget életének a finálában. Tágas fürdõtermének magányos falai közé invitál minket, az utókor árnyait, hogy társai legyünk a szellem- és emlékidézésben. A hátsó üvegfal képkeretként is szolgál. Emögött tûnnek fel a történet szereplõi, a nyitányban még némán, hogy aztán megelevenedjen a tabló. A szintén Csík György tervezte, pazar kiállítású korhû ruhák szemet gyönyörködtetõ összhangban állnak a méltóságot és magányt sugárzó színpadi térrel. Molnár Mariann Constanzéja egyszer Mozart csitrilelkû társa, máskor a férjét bõszen védelmezõ családanya. Kuthy Patrícia és Jenei Judit a csacsogófecsegõ nõi rajongókart lelkesítik meg. Tóth Zoltán László II. Józsefje nagyranõtt gyerek, aki élvezettel ismételgeti unalmas frázisait üresfejû udvaroncai elõtt. A nyíregyházi Amadeus attól lesz jó elõadás, hogy az ügyes kézzel összeenyvezett alapanyagot egyszerre veszi végletesen komolyan és tartja el magától, így rálátást biztosítva a rejtõzködõ illesztési pontokra.

Pimasz tisztelgés Brecht kapitánynak

Bagó Bertalan féktelen, a szélsõségekig túlhajtott Koldusopera-rendezésének bizonyos értelemben azonos forrásvidéken keresendõk a gyökerei, mint a nyíregyházi elõadásnak. Az elõadás nem egyszerûen komolyan veszi Brechtet, hanem kérlelhetetlen szigorral ragaszkodik a német mester elidegenítési technikájának bõkezû alkalmazásához ott is, ahol erre a legkevésbé számítanánk. Felületes szemlélõnek olyan benyomása támadhat, mintha bármiféle átgondoltságot nélkülözne, ahogy a rendezõ fáradhatatlanul elénk ömleszt mindent, ami csak az eszébe jut. Ennek ellenére a legtöbb esetben termékeny az irányt szabó eszközként választott eklektika. A társulat tagjai korok, helyszínek, stílusok, színházi nyelvek között vágtáznak vadul oda-vissza. A szüntelen játszadozás ellenére, vagy tán épp azért, az abszurd humor, az érzelgõs giccs, a tiszta érzelmek vagy a kíméletlen társadalomkritika megkérdõjelezhetetlen egységgé áll össze végül a színen. A kétségbeejtõen fárasztó, az egyszerûségében briliáns és az akartan közhelyes ötletek szédítõ tempóban ûzik egymást, s hajszolnak minket és a játszókat a háromórás idõtartamot jóval túlhaladó elõadás vége felé. A fõvárosi Thália Színházban látott vendégjátékon alighanem ez (is) borzolhatta a szünetben nagy számban távozó nézõk idegeit. Nekem más okozott gondot: az elõadás zenei megvalósítását (gondolok itt elsõsorban a tétován botladozó énekhangokra), finoman szólva problémásnak véltem.

Ami miatt, talán túlzott nagyvonalúságot tanúsítva, mégis elnéztem ezt a zenés darab esetében jelentéktelennek mégsem nevezhetõ problémát, az a lenyûgözõ összhatás. Vereckei Rita teljesen üres térbe helyezte az elõadást. A fenékfalat fehér lepel takarja, elõtte játszik a zenekar. A színpadot teljes szélességben a nézõtér felé lejtõ fémes hatású padló fedi – amikor meglátom, érzem, csak idõ kérdése, mikor zúdul le rá víz a zsinórpadlásról. És persze ömlik is a víz, amikor kell: az effekt az elõadás egyik legszebb jelenetét hozza, amikor a bilincsbe vert Bicska Maxiról leáztatja papírmaséból (?) készült ingét (a szellemes, meglepõ jelmezeket szintén Vereckei Rita tervezte). A ferde plató mindvégig üres marad, szigorúan a legegyszerûbb kellékek jelzik a színváltásokat. Egy épület jelzéséhez tényleg elég egy stilizált ajtókeret, a holdfényt egy nagy fémlap szimbolizálja, a bordélyházat egyetlen, a börtönt számos, a magasból leereszkedõ fémrúd. Amit a kellékekkel „megspórol” a rendezõ, sokszorosan „fizeti vissza” más, koncepciózus ötleteivel. Talán a legfontosabb változtatás, hogy a máskor mostohán kezelt konferansziét nem csupán fõszereplõvé teszi, de mindjárt három karakterre bontja szét. Andics Tibor néma Chaplinje csak a zárlatban jut valódi szerephez: õ súgja fülbe a király felmentõ ítéletét. Kricsár Kamill életunt, nyegle szinkrontolmácsként lesz kényszerû párja a Szemenyei János által bravúrosan alakított I. konferansziénak. Szemenyei kitûnõ Brecht-paródia: az elsõtõl az utolsó percig kirobbanó energiával, ékes német nyelven harsogja erõszakos és kíméletlen porondmesteri utasításait.

A színészi alakítások közül kiemelkedik Ilyés Róbert Bicska Maxija: nagydarab, alapvetõen jóindulatúnak tûnõ, könnyen szerethetõ, elegáns maffiózó, aki tisztában van azzal, hogy hamarosan lejár az õ ideje. S akinek szerelmi ízlése meglehetõsen különcnek mondható: süldõ lányok és transzvesztiták érdeklik leginkább. Holecskó Orsolya Pollyja és Kovács Olga Lucyje együgyû fruskáknak tûnnek kezdetben, utóbbi alakítása jórészt súlytalan is marad. Polly eközben a szemünk láttára változik át, amikor finoman, nõiesen, mégis határozottan veszi át a bandafõnök Maxi szerepét. Maxi régi szerelme, Kocsma Jenny szerepére igazi telitalálat Szegezdi Róbert, aki a nõi ruhába bújtatott férfi egyetlen ripacskodó közhelye nélkül formál valódi tragikus hõst Jennybõl (a strófákra szedett, önálló koreográfiával színre vitt Salamon-dal megrendítõ, nagy élmény lesz tolmácsolásában).

Fotó: Pezzetta Umberto

A zalaegerszegi Koldusopera merész ötleteivel, provokatív választásaival tudatosan és bátran osztja meg közönségét. Hogy miért nem csatlakozom az ellenzõk népes táborához, annak éppen ez az oka. Nem minden ízében kiérlelt, gömbölyûre csiszolt produkcióról van szó, amely vállalja hibáit, túlzásait, sõt kérkedik azokkal. Tisztelettudóan hajt fejet Brecht elõtt, s közben sandán hátrakacsint a nézõre, azt súgva: „Semmi különöset nem látsz, ez egyszerûen csak színház”. És ez nekem több mint elég.

JÁSZAY TAMÁS

P. Shaffer: Amadeus. Nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház. Rendezte: Tasnádi Csaba.

B. Brecht – K. Weill: Koldusopera. Zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház. Rendezte: Bagó Bertalan.

Színész, hazudj! És engedd, hogy rajtafogjanak!

Magyarországon 2006-ban a hazugság a közbeszéd központi témája lett. Valóban: élõlények népes csoportjai csak mimikri segítségével élhetik meg a másnapot, és az is tény, hogy a hazudó politikus a világ minden táján legegyszerûbben arról ismerhetõ fel, hogy mozog a szája. Ahogyan a humor legnemesebb fajtája az önirónia, úgy a hazugságnak is van csúcsminõsége. Ez pedig az önáltatás: amikor az ember nemcsak másoknak, hanem önmagának is hazudik, vagy legalábbis nem hajlandó tudomásul venni a napnál világosabb, de kellemetlen igazságot. Tragédiához vezetõ életstratégiák épülnek ilyen hazugságokra, persze legtöbbször kényszerbõl. A színházmûvészek mindig is rajongva szerették az életen át önámító figurákat, vagy az olyanokat, akik látszatvilágban élve, tragikus pillanatokban szembesülnek hazugságok mögé rejtett valódi múltjukkal. Oidipusztól Tartuffe-ön át a kolduskirály Jonathan Jeremiah Peachumig hazugsággyártóktól és becsapottaktól hemzseg a drámatörténet. A hazugság tehát nem mai, és nem magyar találmány.

Fotó: Bócsi Krisztián/www.mnsz.eu

Ennek ellenére az idei színházi évadban számos olyan vidéki és fõvárosi premiert láthattam, amelynek reklámanyagában leleplezett hazugsággal, az önámítással és az igazsággal történõ szembesülés komikus vagy tragikus következményeivel igyekeznek kedvet keríteni az elõadás megtekintéséhez.

A Miskolci Nemzeti Színházban decemberben mutatták be a Radoslav Milenkovic rendezte *Cseresznyéskert*et. Az elõadás értékes, bizton állítható: felülmúlja a hazai átlagos színvonalat. Ez azért sikerülhetett így, mert a rendezõ ügyesen távol tartotta magát színházi életünk két, alapvetõ nagy hazugságától: nem kereste olcsó ripacsériával a kasszasiker érdekében a felszínes látványosságoknak hódoló nézõ kegyét, de (nyilván felmérve az elvárásokat) a hamis korszerûség jegyében öncélúan nem alkalmazott formálisan formabontó, publikumot pukkasztó megoldásokat sem. Félreértések elkerülése végett hangsúlyoznom kell: a színházmûvészetben „életveszélyesnek” gondolom a jól nevelt, intelligens középen járást. De vidéki színházak nézõterein szerzett tapasztalataim arra intenek, hogy vegyem tudomásul: van, ahol a rendezõi kísérletezés eredményeit csak adagolva érdemes nyilvánosság elé tárni. Annál is inkább, mert fontolva haladva is lehet színvonalasat produkálni, pláne, ha valljuk: a korszerûség nem más, mint az elvárható minõség elérése. Mindez persze azt is jelenti, hogy a kísérleteket igenis mindenhol a nézõ elé kell tárni. A kettõs szándék a legtöbb, mûvészi koncepció megvalósításával kísérletezõ vidéki színházunk repertoárján megfigyelhetõ: mintha mindannyian az úgynevezett rendezõi színház és a tömegízlés Kharübdisze és Szküllája között kínlódnának – nyilván nem mondvacsinált a probléma. Bár a két szörnyeteg között általában háborog a tenger, de biztató, hogy nemcsak az Argonauták aranycsapatának, hanem Odüsszeusznak egyedül is sikerült hajdanán áthajóznia a veszélyes szakaszon. Az évad néhány (önkényesen kiemelt) hasonlóan sikeres kísérletét csak felsorolásszerûen megemlítem: ilyen a zalaegerszegi Bagó Bertalan rendezte *Koldusopera*, a Szabó Máté által színre vitt *A szecsuáni jólélek* Szolnokon és Bodolay Géza *Danton halála*-rendezése Kecskeméten. Ezek az elõadások korszerû, jól kivitelezett rendezõi ötleteket tartalmaznak, és ha nem is hibátlanok, de végig koncepciózusak, miközben hatni tudnak a nézõre, uram bocsá’, szórakoztatják is a publikumot. (Zárójelben meg kell jegyeznem: mindegyik darabban fõszerepet játszik a színlelés, a hamis köntösbe öltöztetés és a direkt, aljas indítékból elkövetett hazugság.)

A miskolci *Cseresznyéskert* elõadása szöveg-, környezet- és korhûen kezdõdik, legfeljebb a Fandl Ferenc alakította Lopahin kicsit egzaltált figurája okoz némi meglepetést. A folyton-folyvást a parasztszármazásán problémázó, kisebbségi érzésben szenvedõ újgazdag kereskedõ idétlen kamaszként viselkedik, annyira izgul a régóta várt találkozás elõtt. Kezdeti félszegsége a majdani, darabvégi, vodkával megtámogatott magabiztosságának lesz erõs kontrasztja. Az öt év távollét után hazatérõ úrnõ, Ljubov Andrejevna (Müller Júlia) hirtelen, kóros elmeállapotra utaló érzelmi kitörése már határozottan jelzi: a XX. század elsõ éveiben íródott darabot a XXI. században állították színpadra. Teljesen érthetõ és motivált az anya heves reakciója, amikor Trofimov, a diák-tanító (Lukács Gábor) kisfia halálára emlékezteti. A különös az, hogy Ljubov Andrejevna váratlanul, szabályos dühkitörést produkál (úgy kell lefogni), ehhez képest utána elég hamar visszazökken elõbbi, bájos-kellemes önmagába. Ez a végletes viselkedés a fõhõsnõ mármár skizoid állapotára utal: mesterségesen távol tartja magát a valóságtól, életstratégiája a tökéletes önámításon alapul. Korai, markáns jellemzése fontos a továbbiak szempontjából, hiszen a darab – cselekményszálat végig mozgató – fõ motívuma a földbirtokosnõ realitáshoz fûzõdõ viszonya, ön- és helyzetértékelése, illetve az ebbõl származó konfliktusok. Ljubov Andrejevna kisfiának elvesztésével ugyanúgy nem akar szembenézni, mint a másik, szintén eléggé tragikus ténnyel: hogy tudniillik nincs miböl megélnie, széthullott a régi életformája, amelyet visszahozni, újból összerakni már sohasem lehet – a kezdõdõ új korszak pedig nem sok jót ígér az irreális álomvilágban élõknek.

Az elsõ felvonás második képében Milenkovic groteszk, mármár abszurd humorú jelenetet rendezett. Jása, az úrnõvel külföldrõl hazatért fiatal inas (Molnár Erik) balettparódiának is beillõ pantomimjátékban igyekszik elfogadni vidéki kolléganõje, Dunyasa, a szobalány (Varga Andrea) felkínált kegyeit. Csehovnál csak csókolózásig és heves ölelkezésig jut el a pár, Milenkovic színpadán a cinikus csábító lényegre törõen igyekszik beteljesíteni „udvarlását”: Chopin cisz-moll keringõjének lassú, lírai hangjaira rövid nõkergetés kezdõdik, amely aztán az allegróra folyóparti hempergésbe torkollik. A humoros jelenet arra utal, hogy a rendezõ tisztában van vele: Csehov a *Cseresznyéskert*et – több más darabjához hasonlóan – komédiának tartotta.

A miskolci elõadás alakításait látva azt gondolom, hogy a rendezõ határozottan, a legkisebb részletkérdésekre is kiterjedõen instruálta a színészeket, és sikerült belõlük kihoznia a legjobbat. A már említett Müller Júlia és a darabbéli testvérét, Gajevet adó Áron László kitûnõen hozza a két tipikus, köztes létben lebegõ, már és még sehova nem tartozó, de az eseményeket lehetõség szerint jó kedélyállapotban átvészelni akaró Csehov alakot. Az ilyen karaktereken keresztül lehet megérteni-megérezni a csehovi lét elviselhetetlen könnyûségét, azt a különös, drámai, lírai és komikus elemekbõl felépülõ hangulatelegyet, amely az író legtöbb színmûvét jellemzi. Firsz, az öreg inas hálás szerepét Csapó János játssza. A figura tökéletesen belesimul a csehovi karakterológiába, annak ellenére, hogy igen szélsõséges jellemzõkkel bír: õ nem köztes létben lebeg, hanem egyértelmûen a múlthoz tartozik, és az sem kérdéses, milyen sors vár rá – már a közeljövõben. Csapó érzékenyen, visszafogottan, de hatásos színészi eszközökkel jeleníti meg a darab emblematikus alakját. Mindezek mellett a legjobb alakításért járó díjat a Varját játszó Bodor Németi Gyöngyinek adnám. A földbirtokosnõ fogadott lánya visszahúzódó alkat, nincsenek szélsõséges megnyilvánulásai, éppen ezért nehéz hatásosan megformálni. Bodor Németi Gyöngyi hitelesen jeleníti meg minden oroszok vágyát, a tenni akaró és tenni tudó, tiszta lelkû nõt. Sorsszerû és jelképes, hogy Lopahin, bár szeretné, de nem képes megkérni a kezét: a gazdagodó, életképes, de faragatlan új vállalkozók nem köthetnek frigyet a haldokló osztály kulturált finomságát reprezentáló személlyel. Csehov látta: Oroszország önkontrollját elveszítve rohan ismeretlen jövõje felé.

Az elõadás végén diszkréten, nem szájba rágósan, de érthetõen, komplex látványelemek és bizarrabb rendezõi fogások is megjelennek. A háztól és a kerttõl történõ búcsúzáskor az addig realisztikusan mozgatott díszletelemek önálló életre kelve, oldalra, felfele „kiúsznak” a színpadról. Megsemmisült a régi életforma, ûr keletkezik a helyén, amely az ismeretlen távlatokat is jelképezi. Fejszék csattogása helyett szabályosan mûködõ ritmusgép hangja utal a favágásra, a színpad hátsó részén pedig a leeresztett trégerrõl a díszletmunkások elkezdik bontani a hátsó, függesztett horizontot. Az ott felejtett Firsz lefekszik „kicsit megpihenni”, de elõtte kendõvel felköti az állát. Hó kezd el szállingózni, a pelyhek lassan befedik a mozdulatlanul fekvõ öreg inas testét.

A budapesti Katona József Színház legnagyobb ereje egységesen felkészült, jól képzett színészeiben rejlik. A januárban bemutatott *A vadkacsá*ban is – a kisebb szerepeket alakítók ugyanolyan jók, mint a fõszereplõk. A szintén valamivel több mint száz éve íródott Ibsen-dráma a *Cseresznyéskert*éhez hasonló dilemmával foglalkozik: az emberek nem tudnak hazugság nélkül élni, és tragédiához vezet, ha valaki felnyitja a szemüket. Persze az igazság kimondója sem jár jól.

Gregers Werle (Keresztes Tamás) kitartó leleplezõ akciója után szintén önáltatásra kényszerül: egy életen át kell majd hitegetnie magát azzal, hogy helyesen cselekedett, még akkor is, ha tettének áldozata Hedvig Ekdal (Simkó Katalin), a jövõ reménysége, a tudásra vágyó, tiszta lelkû gyereklány lett. Ibsen Hedvigje közeli rokona Csehov Varjájának: mindketten bûntelenek és szeretetre méltók, sorsszerû, hogy veszniük kell. Varja csak a boldogság reményét veszti el, Hedvig az életét. Ibsen keményebb ítéletet mond, színmûve súlyosabb, drámáját nem jellemzi könnyû csehovi lebegés. Ascher Tamás nem is komédiába hajló elõadást, hanem súlyos sorsdrámát rendezett belõle. Ez akkor is így van, ha Relling doktor (Bezerédi Zoltán) cinizmusa és a részeges Molvik tiszteletes (Rajkai Zoltán) bûnös meghasonlottsága többször nevetésre ingerli a nézõt. Haumann Péter az öreg Ekdal szerepében szintén alkalmaz komikus eszközöket, de ezzel – igen hatásosan – a figura tragikumát ellenpontozza. Minden színpadi jelenség, a cselekmény bonyolódása, a múlt feltárulása, a jellemfejlõdés ábrázolása a végsõ, tragikus kifejlet felé mutat. Fekete Ernõ Hjalmar Ekdalja minden bizonnyal az évad egyik legjobb alakításaként fog elhíresülni. Az alak tragikuma abban rejlik, hogy saját élethazugságaihoz tíz körömmel ragaszkodik, de – az embertelenül idealista, hazug eszmékért rajongó Werle hatására – a felesége múltjának foltjait mindenáron meg akarja ismerni. A feleség szerepében Fullajtár Andrea a *Médeia* címszerepében nyújtott alakítását idézõ drámai hõsnõt formál. Ginája esendõ, de erõs asszony: múltbéli bûnét nem azért tartja titokban, mert hazug, hanem mert a család boldogságáért mindenre – még múltja takargatására is – képes. Máté Gábor idõsebb Werléje szintén remekbe szabott alakítás: a figura karaktere jelenetrõl jelenetre fejlõdik, a kemény férfit nyomja a fiával elmélyülõ konfliktusa súlya, de az „élni kell!” felülírhatatlan parancsának engedelmeskedve, nem hajlandó lemondani saját boldogságáról. Gina viszont – szintén az „élni kell!” parancsának engedelmeskedve – még a gyermekérõl is képes lemondani: a Hedvig önfeláldozó öngyilkossága után õrjöngõ Hjalmart vigasztalja, és láthatóan házassága rendbe tételére „használja ki az alkalmat”. A múltban esett bûnök emlékét ezzel sem törölheti el, de így legalább a gyermek áldozata nem minõsül hiábavalónak. És az élet – ha reménytelenül is – „mehet tovább”.

Ascher Tamás az Ibsen-klasszikust idõtlenül klasszikus színházi megoldásokkal vitte színre. A jelmezek és a díszletek reálisak, de nem naturalisztikusak, nem kötõdnek konkrét korhoz. A darabvég misztikus képben oldódik fel. Az öreg Ekdal elmondja utolsó mondatát: „Az erdõ bosszút áll.” Utána Werle és Relling elhalkuló, parttalan vitát folytat az elõtérben, közben Hjalmar és Gina szürreálisan lelassulva cipeli át a színen a halott gyermeket. Amikor a (hazug) szavak alkalmatlanná válnak, a kép beszél helyettük. Ez a XX. századi színjátszás fõ fejlõdési trendje is. A rendezõk a szöveg felmondatása helyett jobban koncentrálnak a színpadképre. Ahogyan a mozgó szájú politikusok is bizonyító erejû képeket gyûjtenek – és kérnek számon ellenfeleiken.

KUTSZEGI CSABA

Anton Pavlovics Csehov: *Cseresznyéskert*
Miskolci Nemzeti Színház
Szereplõk: Müller Júlia, Barta Mária Viola, Bodor Németi Gyöngyi, Áron László, Fandl Ferenc, Lukács Gábor, Halmágyi Sándor, Kerekes Valéria, Baj László, Varga Andrea, Molnár Erik, Csapó János.
Fordította: Spiró György. Díszlet: Fabry Juraj. Jelmez: Laczó Henriette. Rendezõasszisztens: Pöltz Júlia. Rendezõ: Radoslav Milenkovic.

Henrik Ibsen: *A vadkacsa*
Katona József Színház, Budapest
Szereplõk: Fekete Ernõ, Haumann Péter, Keresztes Tamás, Máté Gábor, Fullajtár Andrea, Simkó Katalin (m. v.), Bodnár Erika, Bezerédi Zoltán, Rajkai Zoltán, Szacsvay László, Dégi János (m. v.), Polgár Csaba (e. h.), Morvay Imre, Friedenthal Zoltán (e. h.), Herczeg Tamás (e. h.).
Fordította: Kúnos László. Díszlet: Khell Zsolt (m. v.). Jelmez: Szakács Györgyi (m. v.). Világítás: Bányai Tamás (m. v.). Dramaturg: Fodor Géza. Zene: Márkos Albert (m. v.). Asszisztens: Tiwald György. Rendezõ: Ascher Tamás.

Fotó: Szilágyi Lenke/www.szinhaz.hu

Árva csillag

A kortárs magyar színházmûvészetben valamennyire is járatos nézõ számára nem bír hírértékkel, hogy a Pintér Béla Társulat helye az élmezõnyben keresendõ, és bár a magyar színházi közírás történeti okokból kifolyólag hajlamos a társulatokat úgy kategorizálni – akár pozitív, akár negatív kicsengéssel –, mint alternatív vagy hivatásos, abban legalább lehet reménykedni, hogy élmezõny, az egy van. Szûk helyen nem lehet, nem is az a célom, hogy történetileg elemezzem ennek a kettõs felosztásnak a kialakulását és jelentésterheltségét a huszadik századi magyar színháztörténet kontextusában, a probléma összetettségét mindenesetre világosan jelzi az is, hogy folyton értelmezni vagyunk kénytelenek az alternativitás mibenlétét és mellékzöngéit, ha ezt egy magyar színházi társulatra alkalmazzuk. A Pintér Béla Társulat

alternativitása elsõsorban kísérleti jellegében, az alkotói szerepkörök flexibilitásában és sajátos stílusában, valamint elõadásmódjában áll, amely ironikus-humoros kevercse a dramatikus-zenés-táncos elõadásformáknak, illetve a szürreális, abszurd és folklorisztikus elemeknek. Elõadásaik tematikáját tekintve erõs (népi-nemzeti) mítoszdekonstruáló hajlandóság fonódik egybe egy olyan szociális érzékenységgel, amely mindennapi valóságunk nyomorúságának, anomáliáinak a rétegeit tárja fel precíz nyelvhasználattal, karakterológiával és fergeteges humorral. Ez is oka annak, hogy esetükben a stilárisan értett alternativitás nem csak vájtfülûek által dekódolható esztétizálást jelent, hanem olyan közös(ségi) élettapasztalatra épülõ valóságérzékenységet, amely sok embert érint.

Új elõadásuk, az *Árva csillag* is ennek az esztétikának a jegyében született, és társulati munkamódszerük hagyományának megfelelõen Pintér Béla írta a szövegét. Pintér Béla dramatikus szövegíró munkásságára érdemes kitérni, mivel legalább azt megvilágítja, hogy miért olyan nehéz visszaadni egy PBT-produkció hangulatívét: legalább olyan kínos feladatnak tûnik, mint elmagyarázni egy viccet. Pintér Béla konkrét színházi elképzelésekre, színészekre, jelenetekre íródott drámaszövegeinek nyelvi és helyzethumora ugyanis szorosan egybeépül, együtt él a drámai szövegben elég nehezen rögzíthetõ instrukciókkal és színházi megoldásokkal (nem beszélve a dramaturgiailag meghatározó zenei elemekrõl, az intonációról, karakterológiáról, gesztusnyelvrõl); érdekes volna ezeket a szövegeket nyomtatott formában viszontlátni. Pintér történetei, bár feszes dramaturgiát követnek, mégsem önmagukért léteznek, hanem abban a színházi helyzetben, amelyben általuk kibomlik valami: ezért is van az, hogy a nézõt úgy ragadja el az elõadás sodra, a fergeteges humorú szituációk kibomló sorozata, hogy észre sem veszi: általuk eljut valahonnan valahova.

Az *Árva csillag* mûfaját a rendezõ „folklorisztikus science fiction”-ként határozta meg, a szókapcsolat jellege az elõadás hangulatán túl a Pintér-i alkotói módszerrõl is elárul egyet s mást, amelynek egyik alapvetõ eljárása az egymástól távol esõ vagy ellentmondó dolgok kontrasztos egymás mellé szerkesztése. Ez alkalommal egy Póka Mihály nevû (Tóth József), vidéken élõ 55 éves munkanélküli népmûvelõ és két nõufó találkozása révén kerül egymás mellé a sci-fik titokzatos világa és a kevésbé titokzatos, ám annál inkább lehangoló magyar vidéki élet sivársága. Az eredetileg Belgiumba tartó, de tévedésbõl Magyarországon landoló ûrutasok – mint azt elmondják, franciáról egy gombnyomással tört magyarra váltva a szót – hazája az Árva Csillag, gonosz ellenség elõl menekülnek. Ûrhajójuk üzemanyag híján volt kénytelen a Földre betérni, és mivel az tiszta, jó minõségû alkohollal mûködik, rögtön le is tesztelik az épp bánatosan pálinkázó Póka Mihály italát; ám az nem minõsül megfelelõnek. Az ibrányi éjszakában zajló harmadik típusú találkozást a Póka Mihály vidéki kúriájára pályázó fõvárosi rockénekes unokatestvér, Oszkár (Csatári Éva) és a vidéki kozmetikus lány, Andrea (Szamosi Zsófi) zavarják meg, így a földönkívüliek gyorsan alakot változtatnak. Az ufók információs adatbázisában az áll, hogy Magyarországon a lakosság többsége cigány, így szempillantás alatt Vanesszává (Szalontay Tünde) és Erzsikévé (Bárdos Andrea) vedlenek, s ebben az alakban vágnak neki a Skóciába tartó utazásnak, a skót whisky megszerzéséért, etnikai, szerelmi, intertextuális bonyodalmakba keveredve.

Sacra Infantilia, ez az elõadás alcíme, majdnemhogy szent együgyûség: ez az a nézõpont, ahonnan a Földre, és azon belül Magyarországra, Ausztriára pillantva egy egyszerû lelkületû, õszinte ufó szavain, élményein keresztül megtudhatjuk, milyen világban is élünk. A mesés-fantasztikus történet mozzanatai nem csak a mindent átható idegengyûlölet erõvonalait rajzolják ki, legyen annak szenvedõ alanya cigány, zsidó, osztrák vagy magyar (netán földönkívüli), hanem az emberi kapcsolatok leplezett érdekmotivációit, a szerelem reménytelen kisiklásait is.

A Szkéné fekete stúdiószínházi termében a nézõtér három oldalról keríti be a játékteret, a hozzá tartozó falon, megemelt helyen élõzenekar szolgáltatja az elõadáshoz hatásosan megválasztott cigány- vagy éppenséggel könnyûzenét, kísérve a párbeszédek olykor éneklésbe való átcsapását. A zene, azon belül is a népzene, Pintérék többi elõadásához hasonlóan iróniateremtõ dramaturgiai eszköz, amely a folklór-idillt (és a ráépülõ ideológiát) állítja szembe egy lepusztult társadalmi közeggel,

Fotó: Papp Vivi/www.szinhaz.hu

de kiemelten színházias elem is, amelyet a néptánc humorosan stilizált elemei, pózai kísérnek. Az elõadásban megjelenõ különbözõ világok, a magyar vidéki kisvárosi élet, a (jelmez szintjén túlromantizált) roma kultúra, a sci-fi-filmszereplõk egymásba olvadását jelzik a típusjellegû jelmezek is. Ezek a színészi játékhoz hasonlóan messze állnak a realista stílustól: részleteikben, vonalaikban túlerõsítve mintegy önmagukat idézik meg, önmaguk ideáljára (mint elõítéletre is) reflektálva, ugyanakkor a jelmeztervezõk (Benedek Mari, Bede Jutka) arányérzékének köszönhetõen legalább olyan erõteljesen karaktermegjelenítõ hatással bírnak, mint a színészi játék. Elég ránézni Andrea (Szamosi Zsófi) fehér szõrmés-kapucnis mellényképére, fehér térdnadrágjára, magas sarkú fûzõs csizmájára, ékszereire, máris megtestesül az ápoltság giccses-szoláriumos kozmetikai nõideálja, aki elég ravasznak mutatkozik ahhoz, hogy kicsalja a kopott öltönyös, esetlen, jóindulatú Póka Misitõl a kúriát, amelyre képzeletben már fel is rakatta a neonbetûs feliratot: „Andrea Szépségszalon”… A színészi játékról (akár az elõadás egyes alkotóelemeirõl) elkülönítve beszélni ezért is fölösleges, legalábbis nehéz, ami jó jel, mert az *Árva csillag*ban minden szervesen összeérni látszik, amire plasztikus példa lehet Csatári Éva Oszkár-alakja, egy rockénekes férfi nõi hanggal. Jó társulatot látunk, összeszokott színészeket, akiknek pontos tudásuk van arról, kinek mi az erõssége, ki miben jó, és ez magabiztos könnyedséget ad játékuknak.

VARGA ANIKÓ

***Árva Csillag*. Pintér Béla és Társulata – Szkéné Színház 2006/2007 évad. Bemutató 2007. február 15.** *Írta és rendezte*: Pintér Béla. *Színészek*: Bárdos Andrea, Csatári Éva, Deák Tamás, Pintér Béla, Szalontay Tünde, Szamosi Zsófi, Thuróczy Szabolcs, Tóth József. *Dramaturg*: Enyedi Éva e.h. *Zenészek*: Kéménczy Antal, Veér Bertalan, Pelva Gábor, Nyíri László, Quitt László, Bencze Sándor. *Díszlet*: Horgas Péter. *Jelmez*: Benedek Mari, Bede Jutka. *Zene*: Darvas Benedek.

Elmaradt forradalom

A pesti Operaház új bemutatója elõtt is sokan várták, hogy végre egy korszerû rendezéssel színpadra vitt, felkészült zenekarral és énekesekkel bemutatott darabot láthatnak, de sajnos ezúttal is csalatkozniuk kellett. Selmeczi György, aki most elõször rendezett az Operában, minden elemében hagyományos, kosztümös elõadást állított színre. Pontosan olyat, melyet alighanem bármelyik operai törzsrendezõ is meg tudott volna csinálni: korrekt, hiszen következetes, korhû és kitartóan óvatos, ám egy mozzanatnyi újdonságot sem hoz. Két részben játszott négyfelvonásos opera díszlete és jelmeze – Zeke Edit, illetve Velich Rita munkája – is közelebb áll a száztíz évvel ezelõtti milánói premieréhez, mint a napjaink boldogabb operaszínpadain láthatóhoz.

Giordano a verizmus elveivel összhangban a „valóságot” kívánta színpadra vinni, vagy még inkább ellentmondásait kiélezett drámai konfliktusba oltva bemutatni. A történelmi valóság ezúttal a francia forradalom forgataga lenne, amikor is

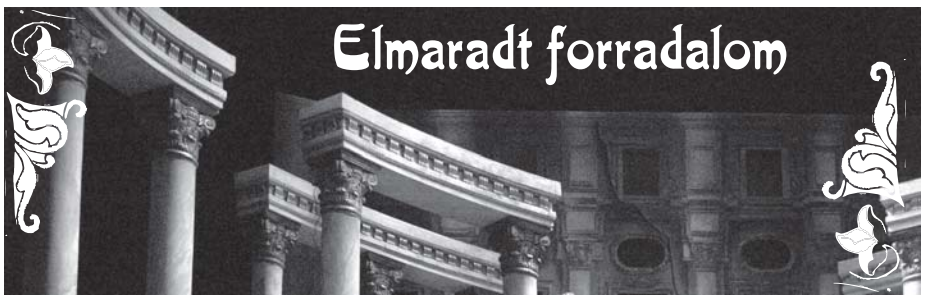

az arisztokrácia kegyeltjei közé tartozó költõt, André Chénier-t, a forradalom vezetõi ellenségükké kiáltják ki, elfogják és megölik. A könnyfakasztó dráma alapja pedig az, hogy a költõbe épp a forradalom elõestéjén, történetesen épp egy arisztokráciaellenes vers bátorsága miatt szeret bele egy grófné csodaszép lánya, aki a halálos ítélet kihirdetése után úgy dönt, követi szerelmét a halálba is. A történetet viszonylagos összetettségéhez jelentõsen hozzájárul Gérard, a gróf komornyikja, aki egyrészt átéli a döntõ változást, azaz szolgából a forradalom megbecsült vezetõje lesz, másrészt a grófnõ iránti vonzalma a cselekmény kibontakozásának kulcsfigurájává teszi.

A *Toscá*t idézõ történethez érzelmes, gazdagon áradó, dallamos zene társul, nagy, látványos áriákkal, összeborulós duettekkel és pergõ, mozgalmas kórusokkal. A drámai csúcspontok feszítõ erejû zenéje gyors kezû vonósokat és szívós fúvósokat igényel, az elsõ felvonás báljelenete vagy szerelmi egymásra találás pillanatainak finom hangzása viszont kidolgozott tempókat és nagy összhangot. A Kesselyák Gergely vezényelte zenekar a látványosabb feladatot jól oldja meg, bár néha, például a második jelenet kórusánál túlságosan hangosan, a kórust elnyomva szólalt meg, a lírai részekben sokszor bizonytalanul, nem kellõen lágyan.

A darab tizennégy énekes szólószerepet kínál, ám valójában csak az említett háromnak ad valódi énekesi és színészi mozgásteret, amit a nehéz, de épp ezért hálás áriák kereteznek. Mivel az Opera sajnos továbbra is fenntartja azt az igencsak megkérdõjelezhetõ, Nyugaton már-már ismeretlen gyakorlatot, hogy minden bemutatót kettõs szereposztásban játszik, ahelyett, hogy örülne, ha egy-egy szerepre színvonalas énekest talál, és én csak az úgynevezett elsõ szereposztást láttam, csak errõl tudok nyilatkozni. A címszerepet Kiss B. Attila énekelte, aki más hõstenori szerepekben már bizonyította tehetségét, ám most komoly csalódást keltett. Az elsõ két felvonásban, ott is inkább csak a magas regiszterekben még elfogadhatóan énekelt, ám az elõadás végére hangja fényét vesztve, erõtlenül és néha bántóan hamisan szólt, miközben kapkodva, kétségbeesve keresett kapaszkodókat. A sokak által már-már rajongva szeretett Lukács Gyöngyi most is megbízható, dinamikus alakítást nyújtott, kemény és éles hangját sikeresen igazította a szerephez, sõt színészi teljesítménye is kiemelkedett. A Gérardot megjelenítõ Fokanov Anatolij pedig, azon túl, hogy némileg érthetetlenül a csendesebb, líraibb részekben is erõteljesen énekelt, színes és szuggesztív hangszínével és a testre szabott szerepet gazdag árnyalatokkal megtöltõ játékával az elõadás legjobb teljesítményét nyújtotta.

Azon elõadását, mely tehát új rendezõi koncepció híján az énekesekre pakolt minden terhet. Az elsõsorban Puccini mellett hírnevet szerzett Luigi Illica szövegkönyve ugyan nem egy jó dráma, de azért legalább két ponton alkalmat adott volna a továbbgondolásra. Elõször is a forradalom sorsokat meghatározó általános belsõ törvényei kapcsán, melyek, ha terrorba csapnak át, alkalmasint a forradalom jogosságát is megkérdõjelezik, mert hát ér-e annyit a szabadságvágy, hogy azért ártatlan emberek szabadságát, sõt életét vegyék el… Talán alkalom lett volna a magyar forradalom épp csak elmúlt ötvenedik évfordulójára is rákacsintani a rendezés során, de ennek sem láttam nyomát. Tetszett viszont, amikor és ahogy az utcaseprõ a Marseillaise-t dúdolgatta, amikor a költõ hamisítatlan pózban olvasta gyújtó hangú versét, vagy amikor egy-egy átsuhanó rabszállító ketrecbõl csak a méteres parókák látszottak ki.

A másik érdekes kérdést a nõi fõszereplõ sodródása vethetett volna fel, hiszen neki kizárólag a férfiak irányította történet

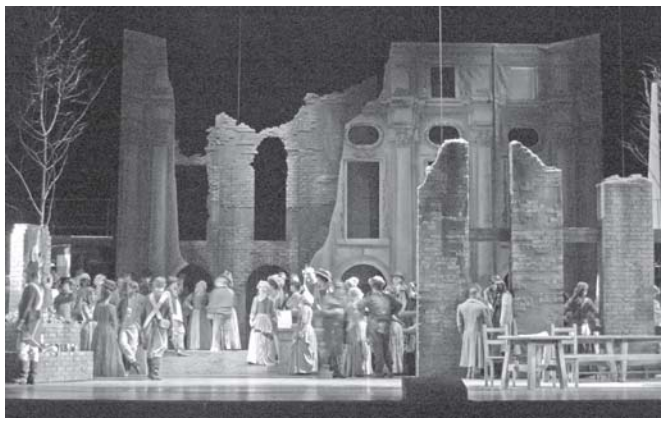

számára kedvezõtlen fordulatai miatt kell meghalnia. Ha Madeleine nem uszályos szoknyában, hanem, teszem azt, haspólóban jelenik meg a színen, mégis csak másként érthettük volna meg tragédiájának lényegét – nem beszélve arról, ha esetleg nem, vagy nem így játszódik le ez a tragédia. A butuska fordulatok és a túlzóan romantikus, hatásvadász, azaz túlságosan operai jelentetek esetében bizony elkelt volna némi távolságtartó irónia, amibe a szentnek tekintett librettó apró átigazítása is belefért volna. A vérpadig kitartó szerelem, a látványos érzelemkitörések, a szenvedés és a szívhez szóló dallamok így ugyanis egy letûnt kor operajátszását idézik – aminek, kár tagadni, azért ma is vannak hívei a nézõtéren. Itt tehát mûvészivezetõi döntés szükségeltetne. Szép dolog a hagyománytisztelet, de a korszerûség mégis csak nagyobb kihívás, izgalmasabb feladat lenne.

Az elõadás történetéhez tartozik egyébként, hogy amikor tavaly tavasszal bejelentették az opera tervezett bemutatóját, még arról volt szó, hogy sikerült egy neves lengyel rendezõt, valamint Lukács Gyöngyi mellé Chénier és Gérard szerepére egy jó színvonalú, külföldrõl érkezõ tenort, illetve baritont szerzõdtetni. Mint látjuk, ebbõl végül nem lett semmi, lett viszont egy tisztességesen, de fantáziátlanul megrendezett elõadás, a címszerepben nagy-nagy csalódás és a harmonikus, kidolgozott jelenetek mellett sok-sok harsogás.

BEDECS LÁSZLÓ

Umberto Giordano: *André Chénier.* Magyar Állami Operaház. Rendezte: Selmeczi György.
Fotó: Éder Vera
Iványi Jozefa
Fotóarchívum – Magyar Állami Operaház

Magyarfutball – a 91. perc,

avagy partvonalon túli (értsd, amatőr) gondolatok egy foci-dokfilm kapcsán

Emlékszem, utoljára egy világbajnokság alkalmával. Ment a meccs a tévében, a pályán Kamerun játszott Anglia ellen, a legjobb négy közé jutásért, ha ugyan jól emlékszem. Kamerunnak szurkoltam, õrjöngve. Hogy miért? Apám annak idején arra nevelt, hogy segítsem a gyengébbet. Ezért. Meg azért, mert volt abban a kameruni csapatban egy öreg játékos, aki általában a felezõvonal környékén téblábolt, hogy aztán, mikor a szerencse vagy a Gondviselés jóvoltából hozzá került a labda, nekifusson és beszaladjon vele az ellenfél kapujába. Hát ezért. Ha megfigyeled, nyájas olvasó, nem említek dátumokat, sem neveket. Ugyanis fogalmam sincs, mikor volt az a bizonyos világbajnokság, továbbá nem tudom, hogy hívják azt a bizonyos játékost. (És nem tartanám fair play-nek, hogy a bárminemû pontosság kedvéért akárhonnan beszerezzem az illetõ adatokat.) Képtelen vagyok kapásból sorolni egy csapat tagjainak nevét, nem tudom, ki kivel, mikor játszik, és általában a zöldségestõl kérdezem meg, nyert-e a kolozsváriak nagy kedvence, a CFR (most más a csapat neve, de mindenki így ismeri õket), vagy sem. Tehát nyugodtan állíthatom, nem vagyok fociszurkoló, de még a sportág iránt sznobéria szintjén érdeklõdõ sem. És akkor megnéztem Muhi András Pires *Magyarfutball – a 91. perc* címû, 78 perces (!) nagydokfilmjét. Bevallom, elõítéletekkel ültem le a székre. Valamiféle múltsirató, vészharang-kongató, véghantalos entellektüeljajongást vártam. Hogy a magyar futball is a múlt ködébe veszett, miként a magyar virtus (melynek immár két kortárs maradványa létezik csupán: a csípõspaprika-evés, illetve az ágyas vagy ágyatlan pálinkavedelés, ihajla.) Röviden: egy mítosz újraolvasatát. És legnagyobb meglepetésemre, mindent kaptam, csak ezt nem. Hogy a mítosz toposzt lezárjam, a rendezõ nem nyúl hozzá a legendákhoz, békén hagyja õket. Érzésem szerint Muhi András Pires tudta, hogy a demitizálás esélytelen, ergo értelmetlen dolog, fõleg egy olyan történet esetében, mint a futball, melynek legalább annyi rajongója van (szándékkal hagytam ki a fanatikus jelzõt), mint, teszem azt, Apollónnak, anno. A rendezõ hagyta hát e másik dimenziót, ott, ahol az van. (Egyetlen kivétellel, ami viszont nem hogy lehúzza, feldobja az opuszt, lásd alább.) Ehelyett egy olyan vizuális diskurzust folytat, amellyel engem, a focihoz nem értõt, a focival nemigen törõdõt is megszólít. Tehát kilép az eleve adott célcsoport-keretek közül, és még nagyobb tömegekhez beszél. Persze, mint mindig, ezúttal is a hogyan a kulcs.

A rendezõ két lábon járó történetet vezet fel a vásznon. Az egyik láb nagyon korrekt, nagyon alapos, beszélõ-fejes ismeretterjesztõ vonalon halad. A magyar labdarúgás értõ szakemberei beszélnek a sportág betegségérõl, az elsõ „félidõben” felállítva a diagnózist, a másodikban felvázolva a lehetséges kezelési módokat. Teljes mértékben profi a hozzáállás, mind a beszélõ fejek, mind pedig a filmesek részérõl. Mintha egy Discovery-filmet néznék. (Jelzem, ezúttal pozitív szándékú a hasonlat.) A film másik lába azért szükséges, nézetem szerint bár, hogy az ismeretterjesztõ jelleg ne essen át önmaga negatív oldalára. Ez ugyanis a Discovery-típusú filmek árnyoldala. Szekérderékkal kapja az átlagnézõ (fontos!) az információt, de nem marad meg benne más, mint hogy az oposszumnak Y alakú a pénisze, vagy hogy a kékbálna minden idõk legnagyobb emlõse (állata?). Ilyen perverz módon mûködik az emberi elme: csak a legekre fogékony, ha nem rajongó, vagy kevésbé érdeklõdik az éppen tárgyalt téma iránt. A lényeg elsikkad, ugyanis az éppen érkezõ információ eltörli a még be nem ágyazottat. Pontszerûen regisztrál az agy, és a betáplálási sebesség miatt kép-telen kialakítani bizonyos egészt, a képpontok alapján. Ezt neveztem valamikor adatidiotizmusnak. Muhi András Pires bravúros cselezéssel kerüli el az adatidiotizmus csapdáját. Bevezeti az utánpótlás-csapat lekövetõs, szituációs történet-lábát. És ettõl a pillanattól kezdve magától, vagy, ha tetszik, szükségszerûen kizáródik az egy lábon ugráló történet sutaságának, csökkentértékûségének még a lehetõsége is. Ugyanakkor a lekövetõs stílusú szál bevezetése új ritmust teremt, amelyre még az olyan nézõ is ráérezhet, mint én. És erre a ritmusra már képes voltam létrehozni a magam olvasatát a felsorakoztatott ismeretterjesztõ kép-pontokból. Úgy gondolom, nagyon nagy erénye ez a Muhi András Pires-féle focis filmnek.

Adott tehát egy nagydokumentumfilm, amely egyrészt nem csak szakmabelieknek, szurkolóknak szól, sõt, másrészt olyan tagoltsággal beszél (segít ebben a filmegész fejezetekre osztása is), amelyet a siketnéma is megért. A kör ráadásul összeér, a diskurzus két alkotóeleme kölcsönösen feltételezi egymást, tehát, konyhanyelvre fordítva a szót, akár anyukám is bátran megnézheti, nagyon korrekt filmélményben lesz része. A kezdõ képsorokban azt látjuk (sokak esetében a viszontlátás bizonyára pontosabb kifejezés), amint Magyarország válogatottja ismét, ki tudja hányadszor, elpuskázza a vb-döntõbe jutást, ugyanis a 91. percben a svédektõl kapott góllal bezárul a kapu a nemzeti színû orrok elõtt. Ebben az esetben a rendezõnek szerencséje is van, hiszen a szpíker mindent elmond, s ily módon azok a nézõk is megértik a balsorsú pillanat súlyát, akik egyébként a képsor elhelyezésének miértjével küszködnének az elkövetkezendõ percekben, magyarán, rohadtul nem értenék, miért kellett ezt éppen ott megmutatni. Például én. (Nem hiszem, hogy fölösleges lenne erre a problémára többször visszatérnem, ugyanis ez a film egyik olyan alkotó-eleme, amitõl az átlagnézõben az egész mûködni kezd.) Utána elkezdõdik a két vonal – az ismeretterjesztõ és a lekövetõs – lépésrõl lépésre történõ kibontása. Megjelennek a beszélõ fejek, akiket az érdeklõdõ nézõ ismer, én nem (na jó, Bicskeirõl hallottam), de ez nem is fontos, hiszen az arcok maradnak meg, a nevek nem, akkor sem, ha hétszer íródnak ki a vászonra. És megjelenik az utánpótlás csapat, amely EB-selejtezõre utazik Svédországba, ahol a sors fintoraként, a Feröer-szigetek és Belgium válogatottja mellett, éppen Svédországgal kell megvívnia a továbbjutásért. És a kétféle technika, látásmód, megközelítés a film végéig majdnem tökéletesen ellenpontozza egymást. A „majdnem” csak azért került bele a mondatba, mert van egy olyan rész, amikor a csapat az utolsó csoportmérkõzésre készül, Peter Ogi zenéjére felvonulnak a képsorok, és ez egy kicsit hosszúra sikerült – egy pillanatig éreztem, hogy na, itt hasa van a kifeszített kötélnek, arról nem is beszélve, hogy az Ogi-féle zene nemigen akart illeszkedni az én olvasatomba. De menjünk tovább. A beszélõ fejek sem „tiszták”. A rendezõ finoman adagolja (hol a fejekhez, hol melléjük) a magyar foci sivár állapotának vizuális vetületeit, melyek közül a kedvencem egy lerobbant téli pálya, egy futó, egy szamár és egy kutya. A focibetegség diagnózisának ismeretében az ember hirtelen nem tudja eldönteni, ki a zavaróbb látvány a pályán, a két állat vagy az edzõ ember. Ezzel párhuzamosan az utánpótlás megérkezik Svédországba, ahol természetesen szeretettel fogadják õket. És ez az a pillanat, ahol egyetlen kép- és hangsorban, különös áttétellel, feldereng a nagy magyar focimítosz. Egy feltehetõen svéd lány gyönyörûnek is nevezhetõ, idõnként kissé remegõ hangon elénekli a Himnuszt, magyarul persze. A stadionban, mérkõzés elõtt felhangzó himnuszok többletjelentést nyernek mindenki számára, aki részese ennek az ünnepnek. Mégpedig azért, mert játékosban, nézõben egyaránt felsejlik a következõ 90 perc, vagyis a jövõ, a jelen pillanat startvonalérzése (ezt igazán csak az ismerheti, aki valaha, egyszer bár, startvonalhoz állt), illetve a dicsõ múlt, annak minden keserédes nosztalgia-bukéjával. A magyar Himnusz különösen alkalmas az említett érzelmi-indulati dimenzió elõhívására. És mégis, Muhi András Pires filmjében ez a (teljes mértékben pozitív elõjelû) pátosz fejre áll, groteszkül humoros tartalmat kap, ugyanis a svéd lány szájából anynyira furcsán bukkannak elõ a magyar szavak, hogy érzésem szerint nincs olyan ember, akit a kötelezõ meghatottságon túl mindez bár egy futó mosolyra ne fakasztana. Én nevettem. És a nevettetéssel rendezõnk elérte (ha akarta, ha nem), hogy a mítosz köré odakerüljenek az idézõjelek. Ami persze távolról sem jelent mítoszrombolást, viszont jelzi, hogy a film tere nem a mitológiáé.

A képsorok, jelenetek ebben a kiváló (és bárki számára emészthetõ) ritmusban váltogatják egymást az egész dolgozatban. A nézõben tudatosul, hogy a labdarúgás nem csak üzlet. Gyakran felejtjük, hogy játék. Öröm. És örömforrás. Megemlítik ezt a beszélõ fejek, de látszik az utánpótláson is. Továbbá, a labdarúgás tudomány. Tudatosul bennünk, hogy egy játékos körülbelül 250 (lehet, hogy nem pontos a szám, de nem is a szám a lényeg, hanem a mennyiség, a „sok”) gyors mozgást végez, amelynek konkrét eredménye van vagy lehet. Meg az, hogy egy játékos pulzusa játék közben 200 körül mozog. Persze az is, hogy néhány megfigyelt magyar játékos egyetlen gyors mozgást sem végzett a 90 hasznos perc alatt, illetve, hogy sok magyar játékosnak 160 a pulzusa játék közben, ami, nos, nem 200. És közben fiatalembereket látunk, Svédországban, akik bort vásárolnak, nem tudnak angolul, csajokat fírolnak, röhögnek azon, hogy egy svéd Orbán Viktorra hasonlít, tévéjátékoznak (hm, lehet, hogy ezt ma nem így mondják), edzenek, szégyenkeznek, mert a mérkõzés szünetében az edzõ irgalmatlanul letolja õket, gyõznek és veszítenek. Vagyis az elmélet, a tudomány az utánpótlás képein keresztül emberközelivé válik a befogadóban. (Megint egy nagy trouvaille, vagy, miért ne, több annál, módszer!) A rendezõi koncepció következetes alkalmazása folytán organikus egységgé válik a komplex információháló. Azt hiszem, egy ilyen jellegû vállalkozás esetében nem is lehet többet elvárni, hogy jó filmnek nevezhessük az adott alkotást. Hozzájárul mindehhez persze az is, hogy a rendezõ pontosan tudta, mikor hova kell nyúlnia. Nem volt szükség hosszas elõtanulmányokra, befutandó hatalmas körökre, legalábbis közel sem olyan sokra, mint egy, a feldolgozandó témában „outsider” filmkészítõnek. Ugyanis Muhi András Pires bõ évtizeden keresztül ûzte a labdát különbözõ pályákon. És ez messzirõl meglátszik a „labdakezelésen”.

És hogy mi a baja a magyar futballnak? Nos, több sebbõl vérzik, amint ez a filmbõl kiderül. Elképzelhetõ, hogy lesznek olyanok (s bár így lenne), akik levonják majd a megfelelõ következtetéseket, és tesznek valamit annak érdekében, hogy a magyar játékosok bírják szusszal a kilencvenedik percig, ne maratoni futók legyenek, hanem labdajátékosok, és így tovább. Elképzelhetõ, hogy lesznek olyanok, akiket felháborít a film, annak ellenére, hogy az opusznak semmi köze nincs az ujjmutogatós, manipulatív, botrányra hajtó dokumentumfilmekhez (lásd, például, Michael Moore esetét.) Az is elképzelhetõ, hogy nem történik semmi. Nem gyógyul meg a magyar futball. A filmnek (mint annyi más látleletnek) nem lesz gyakorlati haszna, és a jövõben is az a Hofi-poén jut majd eszünkbe a magyar futballal kapcsolatban, hogy: Aszongya a szpíker, többen jöjjenek ki (a stadionba), nincs nézõ. Miért, futball van? De valójában mindez nem fontos. A film megtette a magáét. 200-as pulzussal, az elsõ perctõl a hetvennyolcadikig. És az a bizonyos 250 gyors mozdulat is megvolt benne, ami egy profitól elvárandó. Élményt nyújt. És akkor mindenki jól van. A film is, a nézõ is.

SZÁNTAI JÁNOS

Fotók: www.port.hu

Sándor vagyok én is!

„Sándor vagyok én is,
ha nem is Petõfi,
nem a nagy Petõfi,
hanem csak Szoboszlai.
De pennám, akárcsak a nagy költõé,
hazámé és feleségemé.”
Szoboszlai Sándor: Sándor vagyok én is

Bárdos József paródiái

GÁRDONYI (GÖRE) GÉZA

(1863–1922)

Született Agárdon, családi neve tehát helyesen *Agárdonyi*, melyet késõbb a török szultán engedélyével *Ziegler Göré*-re népieschített. Õ is a fiúk nemzedékébõl való, mint Arany László, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy apja is volt. Kiskorától Tanítóbarátként tevékenykedett, majd a Szegedi Napló mellett cseperedett egri remetévé. Rövid házassága hosszú-hajú veszedelem volt, amely elõl élete végéig menekült. Legtitokzatosabb munkája a titkosírással vezetett naplója, melyben egyedül az írás volt titkos. Mióta elolvasták, a kutya sem olvassa. Egészen más a helyzet Ida regényével (ez nem Ida, hanem Gárdonyi regénye) és az Egri csillagokkal. Ez utóbbit fõleg kisiskolásokkal fogyasztatják éhgyomorra speciális védõoltásként: aki ezt kibírja, abban megfelelõ mennyiségû ellenanyag termelõdik, és késõbb akár olvasó emberré is válhat.

Élete legnagyobb sikerét az önmagáról mintázott, mûvelt falusi bíró figurájával, Göre Gáborral aratta, bár igazán költõ szeretett volna lenni. Példaképe és barátja Költõcske Mihály volt. *Fûzfapoémák és egyebek* címû verseskötete meglepõ önismeretrõl tanúskodott. Néhány verse az Endrõdi Sándor szerkesztette *A magyar líra nincsesháza* címû antológiába is belekerült. Ebbõl idézünk.

EGRI NÓTA

Göre Gábor idesanyám,
Intelligencs lyány a tanyán:
Segítsz, ha köll, mán üstöllést,
Ismeröd a rézüst-ellést.
Ihajla! Álmom Jókai vót!
Csuhajla! Attul lyól mögy a bót!

Írnyi tucc, bár ha is rémes,
Egri csellag: de regényes!
Gyomorzsáknak lyól mögadtad:
Mint a bóhát kinyomattad.
Ihajla! Álmom Jókai vót!
Csuhajla! Attul lyól mögy a bót!

Eger várnak lött is híre,
Egri pógár örömíre:
Forog is mán az idegön:
Ha píze van, mind idegyön.
Ihajla! Álmom Jókai vót!
Csuhajla! Attul lyól mögy a bót!

Bámésszák a házamat, a
Túlférrû a kazamata
Nyeli ûket, mint ûk a bort:
Bikavértül rúgják a port.
Ihajla! Álmom Jókai vót!
Csuhajla! Attul lyól mögy a bót!

LACKFI JÁNOS

Szatyrostul

Julcsinak
Tegnap este, úgy hat felé, ahogy
két szatyrommal gatyában caplatok,
– becsületemre – eszembe jutott
valami – Kátya – amit rögtön ott
végig akartam gondolni. Legott

a szatyrokat a fûre téve már
az árokparton, feledve mi vár:
(az asszony, öt lurkó; s habár
másutt tán költõ, mester és tanár,
otthon maradsz, mi vagy: málhás szamár)

végig akartam gondolni legott
valamit – Kátya – ami rögtön ott
– becsületemre – eszembe jutott,
amint a két szatyrommal caplatok
tegnap este, hazafelé, gyalog.

GÖRGEY GÁBOR

A POÉTA ARSA

Vagyok poét. Õsöm volt Görge.
Ki velem néz, az torz tükörbe.
Az mondja, írja, sõt megmutat,
mit én sem mernék, és nem kutat.

Hogy ez olyan nép. Be a fuccsba.
Belecsusszan török papucsba,
úgy slattyog schwarz-gelb csizma ellen.
Lábára lépnek. De a szellem!

Hogy ez olyan nép. Kint a vízbõl.
Mint hal szárazon. Lehúz tíz bõr.
Mohás Tria. És Don kanyarva.
Másnak pajzs. De letörve szarva.

Hogy ez olyan nép. Sumér? Etruszk?
Mindig lázban. És mindig épp roszk.
Meg Mars-lakók. És csupa Nobel.
Ha orra bukik, mint a keljfel.

Én csak mint költõ. Dado. Gábor.
Drámáimtól a színház hábor.
Mégis tán akad, aki ért is.
Még ha mindjárt az ingemért is.

SZABÓ LÕRINC

Lóci, az óriás

Veszekedtem a kisfiammal:
„Lóci, hova nõsz még tovább?!
Nem elég a négy méter hatvan?
Egész betöltöd a szobát!”
Feje belóg a padlástérbe,
Csizmája a földszinten áll,
Leveri karjával a csillárt,
Ha hazajön és szalutál.
Próbáltam szólni véle békén,
De õ csak egyre duzzadott,
„Még megharagszom!” szóltam újra,
Mert már takarta a napot.
„A jogdíjakból majd kaszálhatsz,
Mikor már nem leszek, nagyot,
A verseim ne dugd el mégse,
Hadd olvassák, ha meghalok.
Mire a hetven év letelne,
Nem segítne se könny, se hév,
Ki emlékezne akkor arra,
Hogy volt huszonhatodik év?!
Ránõhetsz a Babits nyakára,
Attilánál nagyobb lehetsz,
S a többinél (ha netán volna
Olyan, ki számít), tiszta hecc!
Híresebb leszel Petikénél,
Arany Lacinál is nagyobb,
De kérlek, nálam légy te kisebb,
Hisz a legnagyobb én vagyok!”
Lóci csak nézett, elmerengve
A múlt ködébe, szót se szólt,
Füle félmázsás palacsinta,
Szédítõ orra núdli volt.
Szóltam: „Megállj, te gnóm!” De
közben
Kinyomta fejjel a tetõt.
„Még szétcincálja majd a házam!”
Gondoltam, s a kémény bedõlt.
És ahogy állok, összementen,
Fejemen tégla és cserép,
Szemembõl a maltert vakarva,
Mint egy földre szállt – veréb,
Hát azt látom, ormótlan, rémes
Keze egy nõt épp összehajt.
„Jaj, ne csináld!” Már mondanám épp,
Hisz én okoztam ezt a bajt.
„Megdöglesszem?” – kérdezi Lóci.
„Ha árja, tán még jól jöhet!”
Be is jött késõbb, negyvennégyben –
„Lóci, ne dögleszd még ma meg!”
Azóta egyre hajtogatja,
Kétrét, negyedrét fogva át…
Mi lesz, ha nyolcadrét behajtja?
A kezem reszket, nincs tovább:
Mindez azért van, mert akartam,
S meg is írtam én szertelen,
Hogy felemeltem akkor, egyszer,
Hogy nagy, hogy óriás legyen.

Sándorirtás

S. I.

„szerencsétlenek gyülekezete / markukban szorongatott kis tatyó / ennyi az élet. / az étel, ami kézzel fogható, amit hazavisz. / gyûlölöm az embereket” **(metró)**

Ha már annyira gyûlöli az embereket, ne szórja elébük ezen gyöngyszemeket, írjon csak magának. Vagy ellenkezõleg, éppen így akar bosszút állni az emberiségen?

L. M.

„Emlékeim már darabokra törtek. / Egyiknek árnyán fénycsók felragyog. / Tó tündököl másikon, s pici árnyak / sietnek rajta: sötét csillagok.” **(Emlékek)**

Versei szépek és cizelláltak. Ámde néhány évtized elsuhant fölöttünk (és a költészet fölött). Ennek nyomát hiányoljuk költészetébõl.

A. S.

„Kutyául élek, hát kutyául érzek, morgok, ugatok, harapok, / A Holdra vonítok, a villámtól félek, s pitizek, ha valamit kapok. // Csóválom farkam, ha megdicsérnek és simogatnak a kezek, / Csillagvarázs a gazdiének és én újra kiskutya leszek. // De ha rosszul cselekszem “ kutyára dér “ eltalál újra az ostor, / Csattanó hegye a hátamhoz ér, mélyen a húsomba kóstol.” **(Kutyára dér)**

Az ostort úgy hívják, hogy a szerkesztõ ostora, úgyhogy iszkoljon ám az a harapó-morgó-ugató lírai alany… Esetleg próbálkozzon egy kutyamagazinnál.

N. M. T.

„de önmagát nem érti senki sem / miért szabad és mi kötözi meg / a lényeged te sem tudod hiszen / a mélybe ránt a szétesõ tömeg” **(a csöndtõl fénylõ)**

Köszönjük, megint megtudtunk valamit, amit már tudtunk. Úgyhogy fenntartjuk a múlt havi válaszunkban mondottakat.

B. F.

„a korlátoltak korlátoznak / a sárosak besároznak / / a kereskedõk kereskednek / a kergék csak kergetõznek // a szemtelenek szemeskednek / a színtelenek mind színeznek” **(Önismereti igemodulok)**

Hogy folytassuk a gondolatritmust: a költõk(?) költenek, a szerkesztõk szerkesztenek, a lapok nem lapoznak. És nem is közölnek.

H. K. J.

„A versek remélhetõleg magukért beszélnek majd, amennyiben nem, hát némán maradnak. Nagyon hálás lennék már azért is, ha rövid, de építõ kritikával illetné õket, viszont, ha alkalmam nyílna a megszólalásra, a világ legboldogabb embere lennék.”

A versek valóban magukért beszélnek. Úgyhogy megpróbálom a világ legboldogabb emberévé tenni, és szemelgetni felemelõ írásmûvészetébõl. A nevét azért egyelõre titkoljuk el, tudja, a világ legboldogabb emberének számtalan irigye támadhat…

„[…]
s csak állok, figyelem
a seggedre tetovált
nemi aktusra kényszerítést,
vagy nemi aktus-kényszerítést,
mit számít,
talán te is csak egyet akarsz,
nem érve be sokkal,
közben kapaszkodsz és
hajad, vagy egyéb testrészed
himbálod, csóválod, téped, metéled:
ez tesz emberré
[…]”
(Üzenetek, rátok várva)

„vérbajból ébredve
a hullafehérség
merev extázisában
rólad pattan a fény
[…]”
(telihold)

Ez eddig nagyon izgi, hiába, a leheletfinom erotika… Mondjuk, az nem tiszta, hogy nõi- avagy férfipopón van az a kettyintésre kényszerítõ tetkó, ez egyelõre a lírai alany titka… **Önkerülgetés** c. verséért külön gratulálunk. Mármint a keresztapaságért.

„a tél
közelgõ taknyán
seggen csúszva
a gólvonal felé
vetem magam
mintegy
Jónássá keresztelve
cethalam péniszét
[…]”

És mondja, hány kézzel kellett keresztvíz alá tartani eme nemes szervet? Ficánkolt is közben, vagy pedig nyugodtan elviselte a procedúrát?

JOHANN VON KRONSTADT

GAYA LITERATURA

Zsidó Ferenc

Békaegérharc

vígeposz (travesztia)

részletek

III. Szál szivar,

melyben tudomásunkra jut, hogy a béka és az egér vitájának elmélyülése elõtt a macskának is jelenése van, ami nem csoda. Cincre fáj a foga, de sajnos hiba csúszik a számításba, a macskagyomor pedig kényes… Immáron annak, ki nagy merészen eme részt is megcirkálja, ki kell mondani: az osztályharc élezõdni látszik, igaz, ebbõl még nem derül ki, mit keresett a béka az egerek rezidenciájában…

Ilyen a villám-barátság,
(…Félelembõl lett azzá…)
Ha problémás a sajt-hátság,
S rendszabály nincs hozzá.
Bíz, szinte megkönnyebbülés,
Hogy egy macska arra jár és
Bõszen lecsap reájuk.

„Hû, ennek fele se tréfa”,
Kapja magát az egér,
Gyorsan bújik király-lyukba,
Mert õ abba belefér.
Béka beszorul a sajtba,
Nem mozdul jobbra-balra
Pedig nagyon szeretne.

Macska látja, teli a sajt:
Talán pont egy egérrel,
Gyomornedv eszet félrehajt,
Ilyenkor más nem perel.
Éhes szája nagyra tátva,
Sajtdarab máris bekapva,
Békástól, ez egyszer, he!

Béka látott szebb napokat,
De, ha mondom, macska is,
Csukladozik, de nagyokat,
Gyomrában vartyog a pisis.
Dehogy vartyog, megdöglött már,
Papot, gyászbeszédet nem vár,
Émelyeg tõle a cicc.

Ki kell mondjam, nincs más hátra,
Ugyan, mekkora szégyen!
Macska alig kapott lábra,
Máris okádni mégyen.
Kipakolva békát, sajtot,
Megkönnyebbülten sóhajtott:
„Be hitvány volt valami!”

Ronda dög egy kihányt béka,
Sajtok között elterül,
Bárhogy nézzük, kissé béna,
Mély álomba szenderül.
Körbejárja utálkozva
A csúnyán becsapott macska:
„Mi a fenét ettem meg?”

Nem tudja még – ez a való,
Minõ fura vizilény,
Macskagyomorba nem való,
Nem talány ez, puszta tény.
Pórul jártak mind a ketten,
Mert a béka bélbe tetten
Bosszút állott mindenért.

Most már csak azt nem tudom,
Mit keresett a kába
Távol a víztõl, szárazon
Cinc-rezidenciába’.
Eltévedt legyet fogdosva?
Ezt immár el nem árulja,
Mert megdögöle szegény.

IV. Szál szivar,

melyben kiderül, hogy a békakirály nagy stratéga, a békanép viszont unja a banánt. A herceghalál nem megható, a harc különben is kényelmetlen.

Csoda hát, hogy a Szál szivarok is egyre rövidülnek?

A hír sebes taligája
Lebandukolt a tóhoz
Békák leendõ királya
Többé nem juthat szóhoz.
Meghalt az örökös herceg,
Béka-király agya serceg:
„Mi a fenét tehetnék?

Azonnal bosszút kell állni,
Nem maradhat büntetlen,
Így új földet captiválni
Hatalmunk nõ, töretlen.
De, mert a macska olyan nagy,
Feni körmeit, sebben hagy,
Inkább cincit támadjuk.

Õ a hibás, nem a macska,
Hercegünk haláláért
Ravasz sajt-csapdába csalta,
Mert õ ahhoz nagyon ért.
Becsapta a macskát s minket,
Kötni kéne szövetséget:
Együtt elbírunk vele.”

Nyûgölõdik, de nincs akin
A bosszús béka-király,
Észveszejtõ sorozatfilm,
Egyéb békának nem jár.
Harcra, gyászra nem jut kedv,
Kihányt békán nincs sok nedv,
Uncsi játék a legó.

V. Szál szivar,

melynek tanulsága szerint a macska gyógykezelésre szorul, de az egészben nem ez a legszomorúbb. Meglátják, a cirmos vére miként fajul, de ebbõl az még nem derül ki, mi szüksége van az egereknek a békák vizére.

Bánatosan ül a macska
Jól megkínzott fenekén,
Gyomrában egy kis tál laska,
Diétázik hevenyén.
Közben lesi a tetemet,
„Egyszer valaki eltemet,
Fogamat arra fenem.”

De a gyászkíséret késik,
S a kár egyre büdösebb,
Ilyent beszívni nem nagy sikk,
Ciccünk dörmög: „a rosseb…
Tán kórházba kéne menni,
A gyomromat kezeltetni,
Nincsen nékem szerencsém.”

Végre megjön egy jó pajtás,
Kirakósban járatos,
„Nocsak, semmi nagy felhajtás,
Ne légy olyan bánatos.”
Az okádást megvizsgálja,
Részeit összepróbálja,
„Béka volt ez, ha mondom.”

„No, ha az volt, te jó koma,
Megvan hát az ellenség,
Jöhet végre egy lakoma,
S utána a hevesség.
De ne induljunk magunkra,
Hívjunk segítõt a harcba
Másképp nem bírunk velük.

Elmegyek az egerekhez,
Nem könyörgök ott sokat,
Így szólok a szíveikhez:
Béka rontja sajtjukat.
Felbõszülnek õk legottan,
Mondom, hasznos a lélektan,
Máris kész a szövetség.

Meghajol a cirmos-követ,
Kérelmét szaporázza,
Egér figyel, szót szó követ,
Rongyát ugyancsak rázza.
„Segítek én…”, igen kevély,
Világos, mint fekete éj:
A helyzetet uralja.

Végül aztán ekképpen dönt:
„Ármádiánk bevetjük”,
Tûzre máris olajat önt,
Népe kiált: „követjük!”
De az elfoglalt terület,
Mind-mind egérnépet illet,
Feltétele csupán ez.

Minek kell cincinek mocsár,
S víz, amit sás, káka lak?
Mit érte kaphat, nem nagy ár,
Benne úsznak jó halak.
„Rossz birtok, de fõ, hogy bírjuk,
Lesz benne vízi egérlyuk:
Második honfoglalás.”

„Jól van ez így”, szól a macska,
„Elértem a célomat,
De én nem vágyom a hadba,
Próbálni acélomat.
Várjuk meg, míg béka támad,
Hadi üzenetet átad,
Akkor majd válaszolunk”.

Óvatos a macska vére,
Meggondoltan csörgedez,
Vajon a szívbe elér-e?
Vagy csak máshol tévedez?
Átgondol mindent és kivár
„Medvebõrre utóbb igyál”
Ez is jó stratégia.
(…)

(folytatjuk)

A bőség zavara

ONAGY ZOLTÁN rovata

Április

Kezdődik a második évfolyam. Mármint A bőség zavara második etapja. Tizenkettedik hónapját betöltött csecsemő már sok minden tud, lát. Pontosan jelzi igényeit, kívánságait. Mondja, ha utálja a pépes tökfőzeléket. Nyakába köpi, úgy mondja. Kóstolta, tehát képes eldönteni, milyen a viszonya a pépes tökfőzelék a 15-20 egyéb bébiételhez hasonlítva. Ehhez a számhoz képest vagyok én két szemmel, napi 24 órámmal (mínusz alvás) az évi kb. 450 verseskönyvhöz és a kb. 1300 prózakötethez, regényhez. Az okos könyvekről nem beszélve. Reménytelen ügy. Nem változhat semmi. Azok az évfordulós irodalmárok szerepelnek továbbra is, akik valamiért számomra voltak fontosak az elmúlt évtizedekben. Másként nem lehet.

Negyvenhat éves április elsején **Háy János**. Palócföldön, az Ipoly partján született, ami (nekem) nem mindegy. A palóc nyelvjárás foglyul ejti az embert. Ha mozdulni kíván, időnként elhagyni a terepet, és nem akar nevetségessé válni, mindenek előtt meg kell szabadulnia jellegzetes

â-itól, az l-, ly különféle változataitól – kisl(j)ány, fol(j)ik –, aztán visszaengedni a birodalomba. A magyar fül kiválóan felismeri és kirekeszti – akár Budapesten is – a „együttmentet”, idegent. Különös technika egy ekkorka országban, de így van. Azért tartom fontosnak elmondani, mert a hatvanas-hetvenes évek mindenféle megyei versenyek győztesei úttörőtáborokban kötöttek ki, Csillebérc, Zánka, ahol én veretes Ipoly-parti tájszólásommal emlékezetesen közröhej tárgya voltam, nem is szólaltam meg az első nap után, ha mód volt rá, és kerestem rá módot. Háy költő, novellista, drámaíró, a Palatinus könyvkiadó szerkesztője, festő, grafikus. Színes tabló. A kérdésre, hogyan is van ez a sokszínűség (Elek Tibor), a következőket válaszolja: *„Nem látok ellentmondást a dologban, miért is hagytam volna abba a versírást, amikor szeretek verset írni, vagy a prózaírást, amikor szeretek prózát írni. Ha születik egy negyedik gyereked, nem hajigálod ki az előző hármat az ablakon. Ezek a műfajok bennem teljesen normálisan elvannak, nem tépik egymás haját, nem akarják egymást kinyírni, nem irigyek egymásra és nem rosszindulatúak, abszolút nem úgy viselkednek, mint a magyarok.”* Aztán ugyanerről: *„Az író alapvető eszköze a nyelv, s ahogy a kapának eltörik egy idő után a nyele, a nyelv is kifárad, elkopik, ha túlhasználjuk.”* Pontos hasonlat. Néhány kortárs géniusz figyelmébe ajánlható, akik a hajdanában, a látható időn túl talált nyelvtest mára lenyúzott csontvázára csavarozzák fel a fagyasztott csirkéket, hogy valami mégis legyen. Háy a kortárs magyar irodalom kifejezetten tudatos írója. Szinte minden bekezdése másképpen végződik, mint várnánk, mint az a hagyománnyal a fejünkbe épült. Jó hang, szikár hátér. Valójában nem hasonlítható senkihez a pályán. *„Nem a szokványos úton közelítettem meg a terepet: nem jártam x tanár úr egyetemi óráira, nem konzultáltam vele az olvasmányélményeimről, nem az ő hatására olvastam Csokonait, Petőfit, aztán nem teljesedtem ki a nyugatosoknál, és nem írtam formahű verseket, amelyeken erősen érezhető volt a Nemes Nagy Ágnesen átfolyatott Babits hatása, és nem mondták, megveregetve a vállamat, hogy ez még nem igazán eredeti, de már közöljük, nem vártam, hogy bárki is engedélyezze, hogy innéttől lehetek egy kicsit eredeti is. Nem így léptem az irodalomba. Be se léptem, mert ez a belépés-ügy is elég ellenszenves volt nekem.”*

Ugyancsak elsején született **Cseres Tibor** (1915-ben) egy mára szinte elfeledett, senki által nem olvasott író, aki Gyergyóremetén látta meg a napvilágot, aki 1983-ban ötven íróval együtt nyílt levélben tiltakozott az Új Symposion szétveretése ellen. És – lehet ámulni – 1984-ben Csurka Istvánnal, Mészöly Miklóssal (és másokkal) tiltakozó nyilatkozatot tettek közzé Duray Miklós szlovákiai magyar író letartóztatása ellen. A kor és a rendszer zavarodottságát jelzi, hogy nem szilenciumot kapott, hanem a nyolcvanhat novemberi közgyűlésen az Írószövetség elnökévé választják, innen való a legendás Csoórimondat: „Túlgyőztük magunkat!”. Az úgynevezett kommunista íróvonal százötvenen tagja lép ki az Írószövetségből. Ez az eset is megérne egy misét, amíg mindenki el nem felejti, össze nem keveri pl. a neveket más nevekkel. Mert az ember feledékeny. Cseresnek Aczél leüzen, hogy rugdossa ki a szövetségből és a választmányból a „kemény magot”. A hirig 1988-tól csendesül, amikor az Írószövetség nyílt levélben kéri a kormányt, lépjen fel (ENSZ-segítséggel) az erdélyi falurombolás ellen. Cseres Tibort 1989-ben Göncz Árpád váltja le az elnökségben.

Április másodikán (1933-ban) születik **Konrád György** író, esszéíró, szociológus. Különös nex, furcsa ájer, ami Konrádot, az írót körülveszi. Főleg a politikával kevéssé, illetve szörmentén foglalkozó olvasók táborában. Konrád politikus, tehát nem író. Slussz. Ami valójában így is van. A kettő együtt azt jelzi, vagy a politikusból, vagy az íróból hiányzik valami. De mi a helyzet abban az esetben, ha az olvasónak fogalma nincs a politikai viszonyokról (nincsenek is politikai viszonyok), egyszerűen csak éhes az igazságra, a valóságra, tele a töke az egész hazug felnőttvilággal (17-18 ember töke mindig tele), és 1970–71 környékén kezébe nyomják *A látogatót*, az első regényt. Hogy mindenképpen olvasd el, kérem vissza. Amikor Konrád kerül az irodalmi asztalra – mostanában nagyritkán –, soha nem hagyom ki a történetet, az első találkozást, a megrendülést. De nem csak. A tónust, a hanghordozást, a folyamatosan kitartott dé dúrt (vagy D-dúrt). Megrémített, hogyan mozgatja figuráit. És elmondom a regény szüzséjét is, az öngyilkos szülők, az életben maradt kisgyerek és a hivatalok történetét, mert nem ismeri senki. Akárhány asztal, akárhányféle irodalmár, irodalomközeli pofa, *A látogatót* nem olvasta senki. Most felállok, hogy ellenőrizzem, úgy van-e, ahogyan emlékszem. A címlap zöld, rajta fejnélküli hivatalnok irattartóval. A Konrád-kötetek helye jobbra fönt a nagypolcon. Nem találom. Talán ellopta valaki. Ami megnyugtató.

Április 2 – Különös írónő halt meg hetven éve, április másodikán, Mátraházán, szeretője karjában. Ha igaz. A neve – okkal – tökéletesen ismeretlen a kortárs olvasó előtt, véletlenül bukkantam rá alföldi nagyszüleim könyvraktárában. **Tormay Cécile**-nek hívták. Nem az egyetlen író a magyar irodalomban, akit nullára ír a politika, de a kevesek közé tartozik, aki valójában megszűnt létezni. Legismertebb könyve a proletárdiktatúra naplószerű feldolgozása, a *Bujdosó könyv*. Érdemes belenézni, a neten olvasható. Fénylő csillag ő az irredenta irodalom egén. Kezdjük talán azzal, hogy leszbikus, elszereti gróf Zichy Rafael feleségét. A korabeli sajtó megírja, ő pedig feljelent mindenkit, mint ez manapság is szokás. És megnyeri a pereket, ez is szokás. Eddigre elkészül a nagy könyv, ő pedig közéleti pályára áll. Majd: „Az írónő újra felragadta fényes, tiszta fegyverét, a tollát, hogy a szó leírt erejével, az igazságba vetett hitével felvegye a harcot a hazát széttépő, szétmarcangoló belső és külső ellenséggel szemben.” Szerb Antal, kifejezetten szörmentén ír róla halála évében a Nyugatba, igaz, dolgozott a Tormay főszerkesztése alatt működő Napkeletbe is. De már semmi nem segít. Szerb Antalt a nyilas Tormay-szekció puskatussal veri agyon a Balfon 1945 januárjában. „Az írói tudás tökéletes birtokában, az érett nő élettapasztalatával a háta mögött alkotja meg a *Bujdosó könyv*-et, amely, amíg csak magyar ember él, fennmarad, és ott kell lennie minden magyar otthonában.” Így a jobboldal. Már ennyi miatt alá kellene merülni a pincébe, némi Tormayval vértezni a magyarságtudatot, ha nem volna elég fényes. Élete során nem Pallavicini Edina (Zichy grófnő) az egyetlen kedvese. A háború előtt tizenöt évig fűzi gyengéd viszony egy Francesca Orsay nevű olasz nőhöz. Rajta keresztül ismeri meg „az olasz fasizmus Keresztelő Szent Jánosaként számon tartott” Gabriele D’Annunziót, majd az ismeretség révén Anatole France-ot. Élete utolsó évtizedében gróf Ambrózy-Migazzi Lajosnéval él közösen vásárolt villájukban Mátraházán. Ekkoriban a grófné szerkeszti *A Magyar Asszony*t, s Tormay Cécile életművét is ő rendezi sajtó alá. Van abban valami szánalmasan groteszk a mindenkori magyar politikai viszonyokra nézve, hogy a korban „fajtalanságnak” számító nemi identitása ellenére ő a két világháború közt működő legnagyobb létszámú nőszervezetének vezetője és a rendszer felkent nőírója.

Ha valaha nőíró hatott rám, mégpedig úgy, hogy legyalult, földbe döngölt, atomokra tépett, akkor ő nem más, mint az 1914. április 4-én Indokínában született francia nő: **Marguerite Duras.** *A szerető*. Ez a kötet címe. A Modern Könyvtár sorozatban jelent meg, Ádám Péter fordította. A fellelhető adatok szerint 1987-ben, ami nyilván tévedés, mert nem lehet, hogy csak húsz éve. Legalább ötven éve ismerem, és már annak is van húsz éve, hogy nem mertem újra kézbe venni. Fantasztikus, pörgő, szenvedélyesen izzó, tele képpel, látvánnyal szinte mozduló alakkal. Bikácsy Gergely írja az írónőről: *„Duras nem annyira műfajteremtő, mint inkább műfajtörő író és filmrendező.”* Ő pedig önmagáról a naplójában: „Amellett, hogy bájosnak legjobb akarattal sem lehetett nevezni, meg hogy a ruhák, amikben jártam, leírhatatlanul nevetségesek voltak, nem mondhatnám, hogy szépségemmel felhívtam magamra figyelmet. Alacsony voltam, nem különösebben jó alakú, girhes, és tetejébe szeplős is, de mintha ez sem lett volna elég, két vörös copfom majdnem térdig ért (copfot mondtam, pedig a kábel szó sokkal pontosabb lett volna, anyám minden alkalommal olyan szorosra fonta a hajamat). A bőröm sötétbarna volt, mert az ültetvényen reggeltől estig kinn voltunk a szabadban, pedig Saigonban akkortájt fehér bőr volt a divat.” A friss hírek egyike: Marguerite Duras fia, Jean Mascoló kiadóvállalata az anyját adja ki. Kis kötetben gyűjtötte össze anyja receptjeit, amelyeket Duras iskolásfüzetekbe jegyzett fel, megjegyzéseivel kísérve. A póréhagymalevest például öngyilkosság ellen ajánlotta. Aki Duras-módra akar főzni, és tud franciául, elhelyezheti a könyvecskét a konyhájában, de *„azt sem árt tudni* – ajánlja az írónő –, *hogy semmi nem kényszerít evésre. Evés helyett ágyba is mehetünk.”*

1883. április 4-én születik **Juhász Gyula**. 1937. április 6-án végez vele a veronál. Köztudott Juhász Gyuláról, hogy élete folyamatos öngyilkosság. Az maga öngyilkosság, hogy élete nagy részét szülővárosában tölti; ismert a mondás, hogy hol lehet próféta az ember, hol nem. Tanár. Az alkotókedv szándékos rongálása az öngyilkosság egyik fajtája, márpedig tanítani és alkotni, még ha a múlt század eleje nyomaiban sem emlékeztet a mai viszonyokra. De egyféle öngyilkosság az is, hogy felfedezi a kirobbanó tehetség József Attilát, útját egyengeti. És a nők. Megismeri Sárvári „Örök” Annát, aki színésznő. Színésznőt komolyan venni is az öngyilkosság egyik válfaja. 1914. március 6-án a pesti Nemzeti Szállóban mellbe lövi magát szerelmi bánattól gyötörve. A golyó és a szerelmi bánat együtt pedig a legprofánabb öngyilkosságot képes előhozni a bánatos költőből. De minek nevezhető, ha üdvözlő verset ír a rövid lefolyású proletárdiktatúra elé? (*Magyar nyár 1918).* Vagy hogy 1919-ben *Forradalmi kiskáté* című publicisztikában köszönti a proletárforradalmat? Mondhatjuk erre, hogy ok, rendben. A költő a forradalom szinonimája. De ezt a proletárokat váltó új éra nagyjaival kellett volna megbeszélnie, mert munkáját elveszíti, nyugdíjat nem kap. Csak tíz évet kell kihúznia. Tíz év nyomor ugyancsak öngyilkosság. Babits (a jó barát) elsők közt ítéli oda Juhász Gyulának a Baumgarten-díjat (1930. és 1931.), de egy szint fölött az ösztöndíjszerű B.-díj is megalázó, alamizsna. Némi önérzettel az alamizsnába is bele lehet halni. De az sem a kiegyensúlyozott élet jellemzője, hogy egyszerre barátja Babits, Kosztolányi és Szabó Dezső. És az sem, ha egy költőt megpofoznak. Juhász Gyulás gyors egymásutánban kétszer verik meg a városában. Először egy Balogh Lajos nevű százados pofozta meg, rugdosta le a városháza lépcsőjén 1919. májusában, amikor egy tanárgyűlésen közbeszólásával védelmébe vett valakit, akit nem kellett volna. Másodszor a Tisza-parton sétáló szakállas, feketébe öltözött papos költőt fajvédő diákok zsidónak nézték és megtámadták.

Április ötödikén (1941-ben) született **Tar Sándor.** Író, szociográfus, és mi is még. Aki nem tudja, mi még, ne tőlem tudja meg. Ne tudja meg egyáltalán. Olvasson, ha jót akar. Mostanában újraolvasom a régi Tarokat. Hátha elnyomja a *„mi még”*-et.

B. Nagy László nyolcvanéves volna február nyolcadikán. B. Nagy filmkritikus volt. Tele derűvel, tudással, könnyedséggel. Egy időben miatta vásároltam az ÉS-t, éppen úgy, mint később Megyesi Gusztáv tévékritikáiért, Molnár Erzsébet Lichthofjának ceruzalábú nőjéért. Filmkritikus és esszéista abban az időben, amikor még járunk moziba, amikor minden leírt mondat mögött az ellenállás üzenetét kutatjuk. Pedig itt erről szó nincs. Csak annyi, hogy B. Nagy László más nyelvet használ, mint a fűrészportöltésű többiek. *A látvány logikája* című film- és irodalomkritikai gyűjteményéből tanulom – annak ellenére, hogy az időpont nem támasztaná alá – a recenzióírást, a *húznit*, és a *meghúznit*. Bereményi és Cseh Tamás *Kis Nagy Ember* címmel nótát ír emlékezetére, arról, hogy a kor mit művel hívő kiszolgálóival. Már annak is harmincnégy éve, hogy fellép Balatonszárszón, az akkor divatos – üzenő –, József Attila halálával elhíresült vasúti töltésre.

Mózes Attila 55 éves április nyolcadikán. A kolozsvári BBTE magyar–francia szaka, ’76–79: Székelyhidason francia–testnevelés szakos tanár, ’79-től a kolozsvári Utunk (’90-től Helikon) prózarovatának szerkesztője. Standolok ennek okán. Könyvstandolok. És alig hiszem, hogy egyetlen Mózes-kötet van a könyvtáramban (*Egy pohár vigyor – Felsőmagyarország Kiadó*), annak ellenére, hogy legalább nyolcvanöttől ismerem a nevét, Andrassew-vel való megismerkedésem óta, akihez rokoni szálak fűzik, és felhívta rá a figyelmemet. Járok könyvesboltokban. Vásárolok, hümmögve, dörmögve, de vásárolok. Mózes-kötettel nem találkozhatni magyar könyvesboltban, ha látok, megveszem. Látatlanban, ajánlás nélkül is. Ha nincs könyv a boltban, komoly gáz lehet az anyaország és az utódállamok közti könyvterjesztéssel.

Félig fakezűek, félig botszeműek

(Folytatás az 1. oldalról)

*Mivel nekik az érvényesülés fontosa*bb, mint az alkotás maga, ezért nemcsak kihasználóivá, de ezzel egy időben a valódi alkotóknál sokkal könnyebben vezetõivé is válhattak az általuk kizsákmányolt mûvészek csoportjainak. Ezek után pedig egyszerû önvédelmi reakció, amikor egy náluk sokkal ügyesebb, tehetségesebb alkotásait meglátva kinyílik a zsebükben a bicska. A kezükben összpontosuló hatalom segítségével pedig mindent elkövetnek, hogy ne kerülhessenek ki a falra a bûnös alkotások, amelyek egyébként vagy a sátán mûvei, vagy egyszerûen csak giccsek vagy fejletlen mûvek, a magyarázat koronként változó, de végül is, hogy mi a kifogás, ha van egyáltalán, lényegtelen. Azt hiszem, az alkotóközösségek azért jöttek létre, hogy olyan embereket tömörítsenek, akik hitvallásul és hivatásul választottak egy önkifejezési formát. Hangsúlyozom, nem pénzkeresõ szakmát, hanem hivatást. Nem bûn persze, ha szorgalma és tehetsége folytán valakinek mindennapi munkájává vagy pénzkereseti forrásává válik az alkotómunka. Elcsábul-e vagy sem, ajándék-e neki a díjazás, vagy önmagából kellett egy darabot feláldoznia? Ezt igazából minden esetben saját lelkiismeretével kell tisztáznia. Ugyanúgy, ahogy az alkotóközösségek vezetõinek is saját lelkiismeretére van bízva, hogy meggyõzõdjenek a jelentkezõk elhivatottságáról, és távol tartsák maguktól azt a hozzáállást, hogy az alkotó mûveit bírálják el szakmai tudásuk szerint, mert ezzel pont az újdonság felismerésének lehetõségét tagadják meg önmaguktól. A francia impresszionisták közismert, képbelógató akciójukkal éppen erre hívták fel a figyelmet. Fundamentalista alkotóként mi nem tehetünk egyebet, mint úgy dolgozni, hogy életmûvünket ne lehessen a szõnyeg alá söpörni, és méltó szégyenévé váljunk majd azon nagyhatalmú uraknak, akiknek mindez egy napon a nyakába szakad majd.

És hogy miért fontosak az alkotókörök? Mert minden mûvészet közösségi tevékenység. A mecenatúra is gyakran ezen a csatornán keresztül érhet célba, ezért fontos, hogy becsületes emberek vezessék az alkotóköröket. Akár olyan, nem céhbeli mûértõk, mecénások is, akiknek nem zavarja fel szakmai állóvizük fenekén az iszapot az új tagok megítélése. Az állam pedig nem vonulhat ki a mecenatúrából, hiszen erkölcsileg ez a legtisztább díjazási rendszer, mert nem közvetve teljesítményorientált, de mindenképp bizonyításra serkenti a felelõsségteljes alkotót.

Elefántcsonttornyaikba zárkózó zsenik pedig nincsenek. Õk valójában azok a mûvészek, akiknél a megoldatlan alkotói válság teljes emberi válságot is okozott. Hiszen az alkotói válság, a kételkedés önmagunkban, alkotásainkban természetes velejárója a folyamatnak. A magukba roskadt zsenik gyávák voltak saját szakmabeli társaikkal megosztani kérdéseiket, megkérdõjelezni ezzel önmaguk zsenialitását. Késõbb pedig már a képességüket is elveszítették, hogy errõl beszéljenek. Ezzel zárták magukra az ajtót. Bár mûveiket mestermûveknek vélhetjük, soha nem tudjuk meg, mi lett volna, ha nem nyelik le a kulcsot. Ezért nagyon fontos, hogy minden alkotó gondoskodjon saját magának segítõ alkotótársakról, akik biztatják, vagy ha kell, kizökkentik õt, ezzel inspirálva további munkára. Teszik ezt jóindulattal és lelkiismeretes segíteni akarással, nem pedig kötözködõ gáncsoskodással. A mûvészet nem versenysport, hanem, ismét hangsúlyozom, közösségi tevékenység. A felelõsséget alkotótársaink irányába nem egy választható alternativaként kell felfogni, ez minden esetben egyéni kötelességünk. Ha ez érvényesül, akkor majd nem kell többé attól félnünk, hogy tehetségeink elkallódnak. Mondjuk ki: mesterekre és tanítványokra van szüksége mindenkinek. És ahogy ez általában lenni szokott: ez a két attitûd minden társban fellelhetõ.

De vajon egy pályakezdõnek, öt, tíz vagy tizenöt éve öntudatára ébredt alkotónak jót tesz-e, ha masszív anyagi siker éri el? Persze *...nem szégyen, hogy munkájának gyümölcsét a mûvész learassa, hogy anyagi haszna lesz élete és verejtéke árán létrehozott alkotásnak...*de nem lehet ez a cél. Nem teheti saját sorsát mûveinek piaci árától függõvé, és fõleg nem építhet mûvészi karriert egy üzletileg sikeres konstrukcióra. Sõt, ha teheti, meg kell tagadnia azt, de mindenképpen tovább kell lépnie rajta, hisz a mûvészet a lelki önmegvalósításról szól, és ez folyamatos haladás, nem pedig stagnálás. A piacgazdaság a mûvészet területén egy torz, hibás, alapvetõen fordított arányosságban munkálkodó rendezõelv. Az anyagi világ a mûvész számára csak olyan, mint a táplálék: kell az életben maradáshoz, de az anyagi javak habzsolása tunyává és céltalanná teheti a fiatal alkotót. Végsõ konklúzióként pedig a sok siker után eljut majd oda, hogy minek a sok mûgond, ha így is mennek a képek, és a *szart is aláírja*. A másik tévút, ha azt képzeli a megtollasodott, hírnevessé vált mûvész, hogy a pongyola tartalmat márványba vésve, vagy a mûgondot (ami sokszor lehet akár egy villámgyors lendület is, nem feltétlenül izzadságszagú pepecselés) méregdrága alapanyagokkal pótolva maradandót hoz létre. Pedig a maradandó belül válik azzá, és nem a mûtárgyban ölt testet, hanem annak értelmezésében. Példaként ajánlom, hogy látogasson el az olvasó a gyõri Káptalandombra és nézze meg a székesegyházzal szemben felállított márványszobrot, pontosan érteni fogja, hogy mirõl van szó. Kárpótlásul pedig nézze meg a szobortól alig húszlépésnyire található Szent László hermát. Világosan láthatja, micsoda hanyatláson esett át a képzõmûvészet az elmúlt évszázad során. Itt ragadnám meg az alkalmat, hogy felszólítsam az alkotót, hozza a vésõt, vagy vigye a követ és folytassa a munkát, hiszen talán csak szorította a határidõ. Bár egy ilyen jó nevû mûvészdinasztia leszármazottja ki kell, hogy harcolja a szükséges idõt, nem válhat a megrendelõk bábjává, nem diktálhat a pénz, mert az efféle nyilvános megszégyenüléshez vezethet. Máskülönben, ha nem érti, mit is kellene kezdenie a szoborral, keressen meg, szívesen bemutatom egy fiatal, aranykezû szobrászmûvésznek, aki szívesen segítséget nyújt abban, hogyan tovább. Megmutatja, hogy hol nyílik a harmadik dimenzió kapuja, hiszen ettõl több a vésõ, mint a ceruza.

A tehetség lenne az, ami kiválasztja a mûvészeket a hétköznapi emberek közül? Ugyan már, én nem hiszek ebben. A mûvészethez, az alkotáshoz mindenkinek joga van, a zene mindenkié, mondta Bartók, és ahogy a zene, a mûvészet is – és nem csak a mûélvezetet értem ez alatt, hanem az alkotást magát is. A tehetség egy kicsit más, mint ahogy az emberek képzeletében él. Fõleg, nem lehet tagadni. Nincs *tehetségtelenség*, ahogy ez Weiner Sennyey cikkében áll. Ahogy életerõ is van, de életerõtlenség nincs. Tehetség mindenkinek jutott. Gondoljunk csak a régi magyar falura. Az elsõ lépések megtétele után tanultak meg táncolni, az elsõ szavak kimondása után tanultak meg énekelni, mesét mondani, ráadásul milyen tökélyre fejlesztették mindezt! Minden pásztor furulyázott, persze nyilván nem azért, mert aki nem volt elég tehetséges, arra nem bízták rá a nyájat. Nekik ez volt a fontos, nekik volt múzsájuk, akihez énekeltek, akivel és akinek táncoltak. Az alkotás, a mûvészet a mindennapjuk volt, ez volt az élet, ezért is nem volt rá szavuk. Nem kellett, hogy mûvésznek hívjuk õket: egyszerûen csak emberek voltak. Tehát valamit elvettek tõlünk, ami az életünk része volt, és csak keveseknek sikerült visszaszerezni azt. És ez pont az az alku volt, amirõl fentebb írtam, hogy: *Elcsábul-e vagy sem, ajándék-e neki a díjazás, vagy önmagából egy darabot kellett feláldoznia?*

Lemondtunk álmaink megvalósításáról, cserébe kényelmes bõrfotelt kaptunk, és egyetlen munkánk maradt: olyan világot felépíteni, ahol egyre kevesebb embernek van lehetõsége összetépni az ördög szerzõdését. Kapj észbe! Bonts szerzõdést!

MORVAI TIBOR

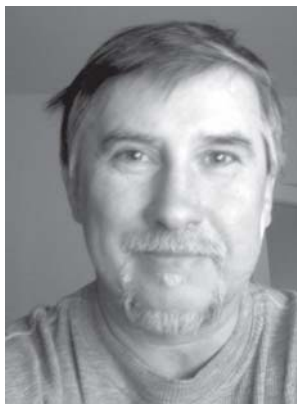

így vall önmagáról:

„1954. dec. 24-én születtem csütörtökön. Nagy pelyhekben hullt a hó. A világ nagy része születésnapi bulira készült. De nem az enyémre. Hároméves koromban másztam át az udvar kerítését, s kezdtem felfedezni a világot. Az indulat máig megmaradt. Utána anyám nagyon megvert. Ez sem változott azóta. Általánosban jeles, középiskolában közepes tanuló voltam. Az ott történtekbõl élek ma is. Érettségi után nyomdaipari fényképészetet tanultam Debrecenben, s az albérleti lét férfivá érlelt. Dolgos évek következtek, külön a családomtól, önállóan! 1979-tõl kezdtem a tényleges felkészülésem a Nyíregyházi mûvészeti Stúdióban. Ez 1985-ig tartott. A mesterem kérésére jelentkeztem a Tanárképzõ fõiskolára, '91-ben diplomáztam. 1999-ben a mûvészeti alap tagja lettem, s azóta nem találom a helyem." Saját állítása szerint a képei által képviselt stílus átmenet a grafika és a festészet között, de inkább a festészethez sorolják. Képekben lát, gondolkodik, sajátos belsõ világa sok kaland forrása.

MAGYAR NAPLÓ
A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG LAPJA

Szerkesztõség: 1062 Budapest, Bajza u. 18.
Tel./Fax.: 342-8768, 413-6672, 413-6673
Postacím: 1406 Budapest, Pf. 15.
E-mail-cím: magynap@hu.inter.net
Honlap: www.magyarnaplo.hu

Peter Paul Wiplinger: Életjelek (*versek 1965–2005*)
190 oldal
1995 Ft

Jánosi Zoltán: Szólítlak, hattyú (*Válogatott írások Nagy László életmûvérõl*)
410 oldal
2982 Ft

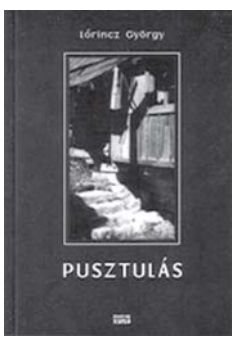

Lõrincz György: Pusztulás (*regény*)
300 oldal
1890 Ft

Kiadja az Irodalmi Jelen Kft. és az Occident Média Kft.

Igazgató: Szõke L. Mária
PR-menedzser: Buzás Szilvia
Tel.: 06-30-437-5538

Szerkesztõség és kiadó:
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5
310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),
http://www.irodalmijelen.hu, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Elõfizetés hat hónapra:
2490 Ft/ 20 RON/ 10 €+ kézbesítési díj
egy évre: 4980 Ft/ 36 RON/ 20 € + kézbesítési díj

Nyomda: AS-Nyomda Kft. (Szilády Üzem), 6000 Kecskemét, Minszenti krt. 63.
Tel.: 76/481-401, Fax: 76/481-204,
e-mail: szilady@axelspringer.hu, www.as-nyomda.hu, www.szilady.hu

Irodalmi Jelen

Munkatársak: Böszörményi Zoltán fõszerkesztõ, Orbán János Dénes (Vers), Pongrácz P. Mária (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház), Méhes György, Szõcs Géza, Kukorelly Endre (Fõmunkatársak).
A lap kertésze: Weiner Sennyey Tibor
Olvasószerkesztõ: Gáll Attila, Jámbor Gyula; Lapszerkesztõ: Bege Magdolna

Magyarországon elõfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következõ telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.
Megrendelhetõ Romániában a következõ postai katalógusszámok szerint:
Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128;
Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.
Anyagaink utánközlése csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el.
Hirdetéseket a kiadó címén veszünk fel.

Impresszum

HIRDESSEN az Irodalmi Jelenben!

Megrendeléseket a kiadó címén veszünk fel.
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5; Irodalmi Jelen Kft.
310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
e-mail: ij@irodalmijelen.hu, tel.: 0040/257/280-751, fax: 0040/257/280-596,Occident Média Kft.

Irodalmi hírek

■ **JÓZSEF ATTILA-DÍJAK ÉS BALASSA PÉTER-DÍJ.** Hiller István, oktatási és kulturális miniszter az 1848–49-es forradalom és szabadságharc ünnepe alkalmából az Iparmûvészeti Múzeumban kitüntetéseket adományozott.

Kiemelkedõ irodalmi tevékenységéért József Attila-díjban részesült Báthori Csaba, író, mûfordító, Berkovits György, prózaíró, Bodor Béla, író, Böszörményi Gyula, író, drámaíró, publicista, Dérczy Péter, kritikus, szerkesztõ, Dragomán György, Márai Sándor-díjas író, Kúnos László, mûfordító, a Corvina Kiadó igazgatója, L. Simon László, író, szerkesztõ, Mesterházi Mónika, költõ, mûfordító és irodalomszervezõ, Szenyán Erzsébet, mûfordító, Szentmártoni János, költõ, Szkárosi Endre, az Eötvös Loránd Tudományegyetem egyetemi docense és Tasnádi István, drámaíró.

A tavaly alapított Balassa Péter-díjat a mûvészet területén elért esszé- és tanulmányírói teljesítmény elismeréséért Bán Zsófiának, az Eötvös Loránd Tudományegyetem docensének adományozták.

Dr. Hegyi Loránd Munkácsy Mihály-díjas mûvészettörténész, a Saint Etienne-i Mûvészeti Múzeum igazgatója a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje kitüntetést, Dr. Adamik Tamás, az ELTE egyetemi tanára, a nyelvtudomány doktora és Gelléríné Lázár Márta, a Napvilág Kiadó fõszerkesztõje, könyvkiadó, történész pedig a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetést vehette át.

■ **ÁTADTÁK A MAGYAR PULITZER-DÍJAKAT.** Három újságírót, illetve egy-egy karikaturistát és alkotóközösséget jutalmazott magyar Pulitzer-díjjal március 11-én Budapesten a Joseph Pulitzer Emlékdíj Alapítvány kuratóriuma. A 17. alkalommal átadott kitüntetést „életmû” kategóriában Róbert László újságíró vehette át. Bojtár B. Endrét, a Magyar Narancs fõszerkesztõjét „publicisztika” kategóriában díjazták Emlékjelvény; *Ki kell mennem* és *A tökéletes bûntény* címû írásaiért. A „Sajtó és médiatörténet” kategóriában Széchenyi Ágnes irodalom és sajtótörténész részesült az elismerésben, aki, mint elhangzott, „egy személyben irodalmár, kutató és oktató sajtótörténész, a minõségi újságírás elkötelezettje”. A Marabu néven rajzoló Szabó László Róbertet „képi megjelenítés” kategóriában jutalmazta a kuratórium. Az alkotóközösség díját a 2000 folyóirat szerkesztõsége kapta.

■ Az immár hagyományosnak mondható **VERSÜNNEP** vetélkedõt 2007-ben Kodály Zoltán születésének 125. évfordulója tiszteletére hirdette meg a **Versünnep Alapítvány „Zenérõl a magyar költészetben”** címmel. A vetélkedõre magyar költõk mûveivel nevezhettek be színmûvészek és elõadómûvészek, színmûvészeti egyetemek és szakirányú felsõoktatási intézmények hallgatói. A szervezõknek együttmûködõ partnere a Duna Televízió, a Katolikus Rádió és a Magyar Rádió. Erdélybõl közel 30 versenyzõ jelentkezett a megmérettetésre. A középdöntõre 2007. április 13–14-én kerül sor Balatonfüreden. A döntõt 2007. április 27-én Szatmárnémetibõl közvetíti a Duna Televízió.

■ **ÚJ ELNÖKE VAN A TOKAJI ÍRÓTÁBORNAK.** A 36 éve folyamatosan mûködõ Tokaji Írótábor Egyesületének Kuratóriuma 2007. március 6-i, elsõ idei ülésén a három esztendeje elnöklõ Vasy Géza irodalomtörténész, egyetemi tanárnak megköszönte munkáját, s új elnököt választott Serfõzõ Simon költõ, író, szerkesztõ, könyvkiadó személyében. Serfõzõ Simon (1942, Zagyvarékas) Miskolcon él, a Tokaji Írótábornak kezdetektõl szervezõje, a felvidéki, kárpátaljai, erdélyi magyar irodalmi kapcsolatok kezdeményezõje, az Új Holnap fõszerkesztõje, illetve a Felsõmagyarország könyvkiadó vezetõje.

A kuratórium döntése értelmében az idei, augusztus 14–16. között tartandó 35. Tokaji Írótábor témája: Kulturális régiók és az európai integráció – Hagyományok, lehetõségek, kis és nagy régiók, kulturális városok kapcsolata.

■ **EUROPOETICA SACRA FESZTIVÁL.** Március 29–április 1. között ötödik alkalommal került megrendezésre az Europoetica Sacra Fesztivál a Ráday utcában. Az elmúlt hétnyolc évben különleges szerepet vívott ki magának a fõváros kulturális életében a Ráday Kultucca. A Ferencvárosi Önkormányzat támogatása eredményeként évente nyolc fesztivált tartanak az utcában, ahol számos mûvészeti-kulturális mûhely mûködik – kiállító galériák, grafikai mûhely, helytörténeti múzeum, könyvesbolt, filmes és zenei centrum.

■ **KÉTMILLIÁRD FORINT A HATÁRON TÚLI MAGYAROKNAK.** A Szülõföld Alap veszi át azokat a feladatokat, amelyeket korábban maga az alap, az Illyés Közalapítvány és az Apáczai Közalapítvány látott el. Az Alap idén több mint kétmilliárd forint támogatást tud nyújtani a szomszédos országokban élõ magyarságnak. Azok a régiók, azok a magyar közösségek, amelyek már az unióban vannak, egyetértenek azzal, hogy elsõsorban azokat a közösségeket kell támogatni, amelyek a tagságtól még távol vannak. A forrásfelosztás tükrözi is ezt a megközelítést, tehát a Vajdaság és Kárpátalja a lakosság arányánál jóval nagyobb támogatást fog kapni.

■ **TOVÁBB NÖVEKSZIK A LIPCSEI KÖNYVVÁSÁR.** Március 22–25. között kereken 300 helyszínen, 1500 szerzõvel és minden eddiginél több, 1900 rendezvénnyel várta Lipcse a könyvbarátokat, az olvasás- és az irodalomkedvelõ nagyközönséget. „Az idei könyvfesztivál a korábbiakhoz képest további növekedést jelez, a kiállítók száma és az igénybevett terület 7%-kal növekedett. Ez azt jelenti, hogy a közepes és kis kiadók is Lipcsébe jönnek, de azt is, hogy az írók és a kiadók itt találják meg közönségüket, az irodalom legújabb csillagai is itt tûnnek fel elõször” – nyilatkozott Wolfgang Marzin, a Lipcsei Vásártársaság elnök-vezérigazgatója.

■ **GOETHE HALÁLÁNAK 175. ÉVFORDULÓJÁT** Frankfurtban idén emléknappal ünnepelték, amelyen az író, Wilhelm Grenzano és a zeneszerzõ, Wolfgang Rihm beszélgetett Goethe hatásáról a kortárs mûvészetre. A Frankfurtban élõ Grenzano 2004-ben Büchner-dijat kapott, amely a legjelentõsebb német irodalmi kitüntetésnek számit. Rihm számtalan Goethe-vers megzenésítõje.

■ **A NEVES BRIT ÍRÓ, JEANETTE WINTERSON** egyik meg nem jelent regényére bukkantak London déli részén, a metróaluljáróban. *Az istenek köve* címû írást szeptemberig nem akarták nyilvánosságra hozni. A szerzõ az *Oranges are not the only fruit* (*Nem a narancs az egyetlen gyümölcs*) címû regényével vált híressé a szigetországban.

■ **MÁRQUEZ ÉS LLOSA TÖBB MINT 30 ÉVVEL EZELÕTTI SZAKÍTÁSÁNAK OKA**. Közismert volt, hogy a latin-amerikai irodalom óriásainak megromlott a kapcsolata, de ezt írói rivalizálásnak és politikai okoknak tulajdonították. Az 1970-es években ugyanis Márquez egyre inkább „balra ment”, és nem rejtette véka alá Castro rendszere iránti lelkesedését, míg Llosa a liberális jobboldalt képviselte, késõbb Peruban ennek a politikai oldalnak volt a köztársasági elnökjelöltje. A Nobel-díjas kolumbiai író 80-ik születésnapja kapcsán aztán napvilágra került a mexikói La Jornada címû lapban Márquez 1976 februárjában készült fotója, amely a *Száz év magány* szerzõjét bal szeme alatt hatalmas monoklival, sérült orral ábrázolja. A képet a kolumbiai fotós, Rodrigo Moya készítette, Márquez külön kérésére, aki mindenáron meg akarta örökíttetni a Llosával való incidenst.

„Keresd a nõt” – mondták a régiek, és így volt ezúttal is, mint ahogyan Mercedes Barcha, „Gabo” felesége elmesélte. Akkoriban Márquezék és Llosáék is Barcelonában éltek, és a perui író elhagyta családját egy svéd fotómodell kedvéért. Asszonya, Patrícia ezekben a hónapokban gyakran megfordult Márquezéknél, akik gyámolították és tanácsokkal látták el õt. Amikor aztán Llosa hazatért a „kalandból”, felesége elmesélte ezeket az összejöveteleket, és utalt arra, hogy távollétében barátja nem csupán szavakkal vigasztalta õt. Nem sokkal késõbb Márquez hivatalos volt Llosáékhoz egy házi vetítésre, és nagy volt a meglepetése, hogy ölelésre tárt karjára Mario egy hatalmas jobbegyenessel padlóra küldte õt. A sokkos állapotba került, vérzõ Márquezt végül Mercedes és néhány jó barát hazavitték, és otthon látták el sérülését, mert nem akartak egy kórházi kezeléssel hírverést csinálni az afférnak. A fotó nyilvánosságra kerülése azzal magyarázható, hogy a két író kibékülõben van. Ennek ékes bizonyítéka, hogy a Száz év magány új kiadásához Mario Vargas Llosa írt elõszót.

■ **ANGOLSZÁSZ ÍRÓK MINDEN IDÕK LEGSZEBB MÛVEIRÕL.** Kiütéssel gyõztek a klasszikusok a kortársak felett azon az irodalmi szavazáson, amelyen 125 angolszász író vett részt. Az írástudókat arról kérdezték meg, hogy melyeket tartják minden idõk legszebb mûveinek. Az elsõ 20 közé egyetlen kortárs szerzõ került.

A kortárs írók – köztük Norman Mailer, Tom Wolfe, Salman Rushdie, Martin Amis, Stephen King és Ian McEwan – Lev Tolsztoj Anna Kareninájáát választották minden idõk legszebb könyvének, amelyet Gustave Flaubert Bovarynéja követ. A harmadik helyre ismét Tolsztoj került a Háború és békével, és orosz a negyedik is: Vlagyimir Nabokov Lolitája érdemelte ki e helyezést.

(Forrás: Új Könyvpiac. Litera.hu, hírügynökségek)

Lapszámunk szerzői

András Sándor –1934-ben született Budapesten, költõ, esszéíró. A washingtoni Howard University egyetemi tanáraként ment nyugdíjba. Jelenleg Budapesten és Nemesvitán él. Legutóbbi kötete: Gyilkosság Alaszkában. Sherlock Holmes a tlingitek földjén (2006).

Ármos Lóránd – 1980-ban született Nagykárolyban, jogász, költõ. Temesváron jogot végzett, jelenleg Budapesten él.

Babiczky Tibor –1980-ban született Székesfehérvárott, író. Legutóbbi kötete: *A felvezetõ kör* (2001).

Bajtai András – 1983. december 3-án született Szegeden. Jelenleg Budapesten él, az Eötvös Loránd Tudományegyetem magyar és összehasonlító irodalomtudomány szakos hallgatója. Kötete: *Az átlátszó város* (2006).

Balázs Attila – 1955-ben született Újvidéken, író, szerkesztõ. Legutóbbi kötetei: *Vágyak gyûjteménye* (2005).

Bálint Tamás – 1985-ben született Székelyudvarhelyen. Közgazdaságtan-hallgató Kolozsvárott.

Bányai János – 1939-ben született Szabadkán, irodalomtörténész, kritikus, szerkesztõ, tanár, az Újvidéki Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének vezetõje. Számtalan tanulmány- és kritikagyûjtemény szerzõje, legutóbbi kötete: *Egyre kevesebb talán* (2003).

Bárdos József – 1949-ben született Nagykõrösön, író, irodalomtörténész, mûfordító. Legutóbbi kötete: *Meztelen irodalom* (2003).

Bedecs László – 1974-ben született Budapesten, az MTA könyvtárának munkatársa. Legutóbbi kötete: *Beszélni nehéz* – Tanulmányok Tandori Dezsõ költészetérõl (2006).

Bogdán László – 1948. március 8-án született Sepsiszentgyörgyön, újságíró, a Háromszék fõmunkatársa. Legutóbbi kötete: *Démon nõi alakot ölt* (2006).

Bokros László – 1972-ben született Budapesten, író, filmes, zenész. Legutóbbi kötete: *Összetört* (2005).

Borcsa János – 1953-ban született Kézdivásárhelyen, kritikus, szerkesztõ, tanár, az irodalomtudomány doktora. Legutóbbi kötete: I*rodalmi horizontok* (2005).

Bozsaky Dávid – 1971-ben született, fotómûvész, mûvészettörténész. A szegedi egyetem bölcsészkarának altajisztika, néprajz szakos hallgatója. 1990 óta a BRUTHALIA fundamentalista alkotókör tagja.

Böröndi Lajos – 1954-ben született Kapuváron, író. Legutóbbi kötete: *A macska lazíthat, az egér nem* (2003).

Czegõ Zoltán – 1938-ban született Bukarestben, költõ, író. Legutóbbi kötete: *Unokás zsoltárok* (2002).

Dankuly Csaba – 1971-ben született Marosvásárhelyen, költõ, fordító, illatszer-forgalmazó. Megjelent kötete: *Egyfajta edzés* (1999).

Hartay Csaba –1977-ben született Gyulán, újságíró. Legutóbbi kötete: *Éji magtár* (2006).

Jászay Tamás –1978-ban született Szegeden, színikritikus.

Koncz Tamás –1982-ben született Marosvásárhelyen, kritikus.

Kutszegi Csaba –1957-ben született Budapesten, kritikus.

Láng Gusztáv –1936-ban születettBudapesten , fõiskolai tanár. Legutóbbi kötete: *Látványok* és szövegek (2006).

Lelkes Miklós – 1938-ban született Budapesten, költõ, meseíró, egyetemi oktató. Legutóbbi kötete: *A Szépség Csillaga* (2005).

Magyari Barna – 1965-ben született Nagyszalontán, költõ, újságíró. Jelenleg Szeghalmon él. Legutóbbi kötete: *Az ember cucca* (2004).

Magyary Ágnes – 1975-ben született Kolozsváron. Magyar és spanyol szakot végzett, jelenleg Budapesten él. Kötete: *Periton* (2004).

Márkus Béla –1945-ben született Bükkaranyoson, egyetemi oktató. Legutóbbi kötete: *Tények és képzetek* (2005).

Ménesi Gábor –1977-ben született Hódmezõvásárhelyen, kritikus, a Németh László Városi Könyvtár munkatársa.

Mohai V. Lajos –1956-ban született Nagykanizsán, irodalomtörténész, újságíró. Legutóbbi kötete: *Kilazult kõ* (2006).

Muszka Sándor –1980-ban született, a Babeº–Bolyai Tudományegyetem szociológia-antropológia karát végezte. Kötete: *Ennyi ha történt* (2005)

Nagy Farkas Dudás Erika – 1960-ban született Kishegyesen (Vajdaság), költõ, író.

Onagy Zoltán – 1952-ben született Budapesten, író, szerkesztõ. Legutóbbi kötete: *Sötétkapu* (2006).

Petró János – 1958-ban született. Jelenleg Szegeden él, szabadúszó újságíró, a Szegedi Egyetem irodalmi rovatának szerkesztõje.

Prosenszki Róbert – 1975-ben született. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi kar történelem és kommunikáció szakán végzett, író, újságíró.

Rácz Gergely – 1976-ban született Pécsett, jelenleg Torontóban él, a Kanadai Magyar Televíziónál bemondó, riporter és programkoordinátori funkciókat lát el.

Sárközi Mátyás – 1937-ben született Budapesten. Londonban negyven éven át volt a BBC magyar adásának munkatársa. 1956 óta él Angliában, de novelláit, regényeit, esszéit, tanulmányait magyarul írja. Legutóbbi kötete: *A Király utcán végestelen végig* (2006).

Sigmond István – 1936-ban született Tordán, próza- és drámaíró, a Helikon felelõs titkára, számtalan kötet szerzõje. Legutóbbi kötete: *Varjúszerenád* (2006).

Simó Márton –1963-ban született Urikányban, vállalkozó, az Erdélyi (könyv) Mûhely szerkesztõje. Legutóbbi kötete: *Bozgor II.* (2006).

Szántai János – 1969-ben született Kolozsváron, író, költõ, fordító. Legutóbbi kötete: *Sziszüphosz továbblép* (2005).

Varga Anikó –1981-ben született Besztercén, színháztörténész, kritikus.

Vári Csaba –1977-ben született Székelykeresztúron, költõ, kritikus, a kolozsvári BBTE hallgatója.

Vennes Aranka – Budapesten született, újságíró. Tizedik éve riporter a Magyar Rádiónál, a Vasárnapi Újság címû mûsor szerkesztõje.

Zöldi László – 1945-ben született Dunapatajon, újságíró, kritikus, szerkesztõ, médiatörténetet tanít több felsõoktatási intézményben. Legutóbbi kötete: *Általános médiaismeret* – társszerzõ (2007).

Zsidó Ferenc – 1976-ban született Székelyudvarhelyen, író. Kötete: *Csigaterpesz* (2005).